

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 147 (№ 8)
Ч. 3. Політичні науки

Київ – 2019

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно

**Фахове видання з філософських, політичних наук
затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015 р.**

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року**

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 15 від 27 червня 2019 р.).

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Михайлюк О. П., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Муляр В. І., д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Арменія, Єреван)

Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України (Україна, Київ)

Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія з політичних наук:

Андрусин Б. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Андрюкайтене Р., д-р PhD соціальних наук (менеджмент), (Литва, Маріямполь)

Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)

Варзар І. М., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Васильчук Є. О., д-р політ. наук, доц. (Україна, Черкаси)

Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)

Картунов О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Крась І., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)

Лапина С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Срогошу Т., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)

Гілея: науковий вісник. – К.: «Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 147 (№ 8), Ч. 3. Політичні науки. – 100 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

© Редакційна колегія, 2019

© Автори статей, 2019

© Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, 2019

© ВГО Українська академія наук, 2019

ISSN 2076-1554

NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY

Academy of Sciences of Ukraine

Publishing House Hileya

Hileya
SCIENTIFIC BULLETIN

Volume 147 (№ 8)
Part 3, Political Sciences

Kyiv – 2019

The collection is founded in 2004. Printed on a monthly basis

**Scientific professional publication on philosophy and politics order
of the Ministry of Education and Science**

No. 747 dated July 13, 2015

Certificate of printed mass media's state registration (re-registration): *Series KB № 22632-12532IIP from April 17th, 2017*

Printed by decision

of National Pedagogical Dragomanov University (protocol № 15 of June, 27, 2019).

The collection is a member of international database

Google Scholar; Index Copernicus (Poland); EBSCO Publishing, Inc. (USA), SIS (Scientific Indexing Services) (USA);
InfoBase Index (India).

Honored Chief Editor:

Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Chief Editor:

Vashkevych V. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Co-editor:

Kyvliuk O. P., Doctor of Philosophical Sciences, Senior Scientist, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Muliar V. I., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Zhytomyr)

Editorial board:

Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Vashkevych V. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Zelenkov A. I., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Belarus, Minsk)

Kolesnyk V. F., Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

Myrzakhanian R., Doctor of Historical Sciences, (Armenia, Ierevan)

Mykhalchenko M. I., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

Rafalskii O. O., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Saveliev V. L., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Soldatenko V. F., Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

Stepyko M. T., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Editorial board Political Sciences

Andrusyshyn B. I., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Andriukaitene R., Doctor of Social Sciences (Management) (Lithuania, Marijampole)

Babkina O. V., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Balabanov K. V., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Mariupol)

Varzar I. M., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Vasylychuk E. O., Doctor of Political Sciences, Associate Professor, (Ukraine, Cherkasy)

Voinalovych V. A., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Ivanov M. S., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Mykolaiiv)

Kartunov O. V., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Kizima S. A., Doctor of Political Sciences, Professor, (Belarus, Minsk)

Kotygorenko V. O., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Kras I., Doctor Habilitatus, Professor, (Poland, Cheshstohov)

Lapina S. V., Doctor of Social Sciences, Professor, (Belarus, Minsk)

Makarenko L. L., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Ostapenko M. A., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Rymarenko S. Y., Doctor of Political Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Srogoshu T., Doctor Habilitatus, Professor, (Poland, Cheshstohov)

Hileya: Scientific Bulletin. – Kyiv : «Publishing house «Hileya», 2019. – Volume 147 (№ 8). Part 3. Political Sciences. – 100

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of formation of informational civilization. The main headings cover areas of historical, philosophical and political sciences. It is designed for specialists in the humanities and socio-political sciences.

©Editorial board, 2019

©Authors of articles, 2019

©National Pedagogical Dragomanov University, 2019

© Academy of Sciences of Ukraine, 2019

ПРЕДСТАВНИЦТВА
збірника «Гілея: науковий вісник» в Україні

Вінницьке представництво
(Вінницький національний технічний університет)
керівник Денисюк С. Г., доктор політичних наук, професор
e – mail: sg_denisjuk@mail.ru.

Дніпропетровське представництво
(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара)
керівник Вершина В. А., кандидат філософських наук, доцент
e – mail: vivi.dp@ukr.net

Запорізьке представництво
(Запорізький національний технічний університет)
керівник Ємельяненко Є. О., кандидат філософських наук, доцент
e – mail: gileya_zaporizhzhya@ukr.net

Івано-Франківське представництво
(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
керівник Дзвінчук Д. І., доктор філософських наук, професор
e – mail: fuid@ua.fm

Луганське представництво
(Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Старобільськ)
керівник Михайлюк В. П., доктор історичних наук, професор
e – mail: vital_mih@ukr.net

Львівське представництво
(Національний університет «Львівська політехніка»)
керівник Карівець І. В., кандидат філософських наук, доцент
e – mail: sacre@ukr.net

Маріупольське представництво
(Маріупольський державний університет)
керівник Булик М., кандидат політичних наук, доцент
e-mail: vorlok@ukr.net

Миколаївське представництво
(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)
керівник Макаруч С. С., кандидат історичних наук, доцент
e – mail: rvgreabis@farlep.mk.ua
координатор Шкуренко К. О., кандидат політичних наук, доцент
e – mail: sh_kamila@mail.ru

Одеське представництво
(Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)
керівник Барвінська П. І., кандидат історичних наук, доцент
e – mail: barvinskaja@ua.fm

Подільське представництво
(Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський)
керівник Колосюк І. А., кандидат філософських наук, доцент
e – mail: ikolosyuk@ukr.net

Полтавське представництво
(Полтавський факультет Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого)
керівник Куцєпал С. В., доктор філософських наук, професор
e – mail: svkutsepai@rambler.ru

Сумське представництво
(Сумський державний університет)
керівник Дегтярьов С. І., доктор історичних наук, професор
e – mail: starsergo@bigmir.net

Тернопільське представництво
(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)
керівник Кліш А. Б., кандидат історичних наук, доцент
e – mail: Klish_Andriy@ukr.net

Ужгородське представництво
(Ужгородський національний університет)
керівник Мелеганіч Г. І., кандидат політичних наук, доцент
e – mail: melgi@ukr.net

Уманське представництво
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)
керівник Кривошея І. І., кандидат історичних наук, доцент
e – mail: igorkryvosheia@gmail.com

Харківське представництво
(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)
керівник Владленова І. В., доктор філософських наук, професор
e – mail: vladlenova@email.ua

Хмельницьке представництво
(Хмельницький національний університет)
керівник Гоцуляк В. М., кандидат політичних наук, доцент
e – mail: gotsylak@ukr.net

Черкаське представництво
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)
керівник Васильчук Є. О., доктор політичних наук, доцент
e – mail: vasilchuk84@bk.ru

Чернігівське представництво
(Чернігівський державний інститут економіки і управління)
керівник Горобець С. М., молодший науковий співробітник
e – mail: olen-g@yandex.ru

ПРЕДСТАВНИЦТВО
збірника «Гілея: науковий вісник» в Азербайджані
(Національної Академії Наук Азербайджану, м. Баку)
керівник Махмудов М. А., доктор філософії
e-mail: matlabm@yandex.com
координатор Рагімлі Р., науковий співробітник
e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

ПРЕДСТАВНИЦТВА
збірника «Гілея: науковий вісник» в Білорусі
(Академія управління при Президентові Республіки Білорусь, м. Мінськ)
керівник Алейнікова С. М., кандидат соціологічних наук, доцент
e-mail: alejnsvetlana@yandex.ru
(Брестський державний університет імені О. С. Пушкіна, м. Брест)
керівник Шостак Г. В., кандидат педагогічних наук
e-mail: shostak1964@brest.by
(Гомельський державний університет імені Франциска Скорини, м. Гомель)
керівник Мезга М. М., доктор історичних наук, професор
e-mail: nmezga@gsu.by

ПРЕДСТАВНИЦТВА
збірника «Гілея: науковий вісник» в Польщі
(Університет імені Адама Міцкевича в Познані)
керівник Димчик Р., доктор, викладач,
e-mail: dymczyk@wp.pl
(Інститут історії Академії імені Яна Длугоша в Ченстохові)
керівник Моравец Н., доктор, викладач
e-mail: mornor@wp.pl

Запрошуємо Вас відвідати наш сайт:

www.gileya.org

E-mail: gileya.org.ua@gmail.com

Див.також: Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського:

www.nbuv.gov.ua/portal

Розділ: Наукова періодика України: журнали та збірники наукових праць

Agencies of collection "Hileya scientific bulletin" in Ukraine

Vinnitsia Agency

(Vinnitsia National Technical University)
Director Denysiuk S.G., Doctor of Political Sciences, Professor
e-mail: sg_denisiyk@mail.ru

Dnipro Agency

Dnipro National Honchara University
Director Verzhyna V.A., Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: vivi.dp@mail.ru

Donetsk Agency

Donetsk National University
Director Andriienko O.V., Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: elena_andrienko@mail.ru

Zaporizhia Agency

(Zaporizhia National Technical University)
Director Iemelianenko E.O., Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: gileya_zaporizhzhya@ukr.net

Ivano-Frankivsk Agency

(Prykarpatskii National Stefanyk University, Ivano-Frankivsk)
Director Dychkovska G.O., Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: go_osmomysl@ukr.net

Luhansk Agency

(Eastern Ukraine National Dal University, Starobilsk)
Director Mykhailiuk V.P., Doctor of Historical Sciences, Professor
e-mail: vital_mih@ukr.net

Lviv Agency

(National University "Lvivsla Politechnika")
Director Karivets I.V., Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: sacre@ukr.net

Mariupol Agency

(Mariupol National University)
Director Bulyk M., Candidate of Political Sciences,
Associate Professor
e-mail: vorlok@ukr.net

Mykolaiv Agency

(Mykolaiv National Sukhomlynskii University)
Director Makarchuk S.S., Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor
e-mail: rvgreabis@farlep.mk.ua
Coordinator Shkurenko K.O., Candidate of Political Sciences,
Associate Professor
e-mail: sh_kamila@mail.ru

Odesa Agency

(Odesa National Mechnykov University)
Director Barvinska P.I., Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor
e-mail: barvinskaja@ukr.net

Podilskyi Agency

(Podilskyi National Agro-Technical University, Kamianets-Podilskyi)
Director Kolosiuk I.A., Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor
e-mail: ikolosyuk@ukr.net

Poltava Agency

(Poltava Department of National Juridical Academy)
Director Kucepal S.V., Doctor of Philosophical Sciences, Associate
Professor
e-mail: svkutupal@rambler.ru

Symu Agency

(Symu National University)
Director Dehtiarov S.I., Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor
e-mail: starsergo@bigmir.net

Ternopil Agency

(Ternopil National Pedagogical Hnatiuk University)
Director Klish A.B., Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor
e-mail: klish_andriy@ukr.net

Uzhgorod Agency

(Uzhgorod National University)
Director Meleganych G.I., Candidate of Political Sciences, Associate
Professor
e-mail: melgi@ukr.net

Uman Agency

(Uman National Pedagogical Tychyna University)
Director Kryvosheia I.L., Candidate of Political Sciences, Associate
Professor
e-mail: igorkryvosheia@gmail.com

Kharkiv Agency

(National Technical University "Kharkiv Politechnical Institute")
Director Vladlenova I.V., Doctor of Philosophical Sciences, Professor
e-mail: vladlenova@email.ua

Khmelnysk Agency

(Khmelnysk National University)
Director Gotsuliak V.M., Candidate of Political Sciences, Associate
Professor
e-mail: gotsuliak@ukr.net

Cherkasy Agency

(Cherkasy National Khmelnytskii University)
Director Vasylychuk E.O., Candidate of Political Sciences, Associate
Professor
e-mail: vasilchuk84@bk.ru

Chernigiv Agency

(Chernigiv National Institute of Economy and Management)
Director Topol O.V., Doctor of Philosophical Sciences, Associate
Professor
e-mail: topololga@ukr.net
Coordinator Horobets C.M., Junior Scientist
e-mail: olen-g@yandex.ru

Agency of collection "Hileya scientific bulletin" in Azerbaijan

(Azerbaijan National Scientific Academy, Baku)
Director Mahmudov M.A., Doctor of Philosophy
e-mail: matlabm@yandex.com
Coordinator Rahimli R., Scientist
e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

Agencies of collection "Hileya scientific bulletin" in Belarus

(Management Academy by the President of Belarus Republic, Minsk)
Director Aleinikova S.M., Candidate of Sociological Sciences,
Associate Professor
e-mail: alejnsvetlana@yandex.ru

(Brest National Pushkin University, Brest)
Director Shostak G.V., Candidate of Pedagogical Science
e-mail: shostak1964@brest.by

(Homel National Skoryni University, Homel)
Director Mezga M.M., Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor
e-mail: nmezga@gsu.by

Agencies of collection "Hileya scientific bulletin" in Poland

(Adam Mitskevich University, Poznan)
Director Dymczyk R., Doctor, Lecturer
e-mail: dymczyk@wp.pl

(Institute of History of Dlugosha Academy, Chenstohov)
Director Moravets H., Doctor, Lecturer
e-mail: mornor@wp.pl

You are welcome to visit our webpage: www.gileya.org

e-mail: gileya.org.ua@gmail.com

Also visit: Webpage of National Vernadskyi Library of Ukraine:

www.nbu.gov.ua/portal

Section: Scientific Publications of Ukraine: magazines and collection of scientific papers

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 328.17

АНАЛІЗ КАДРОВИХ ЗМІН В ДІЮЧІЙ ПОЛІТИЦІ ПРЕЗИДЕНТА В. ЗЕЛЕНЬСЬКОГО ЯК ФАКТОР ЛЮСТРАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF PERSONNEL CHANGES IN THE CURRENT POLICY OF PRESIDENT V. ZELENSKIY AS A FACTOR OF LUSTRATION IN THE MODERN POLITICAL SPACE OF UKRAINE

Степаненко О. Г.,
викладач, Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського (Україна, Миколаїв),
e-mail: Good_girl125@ukr.net

Stepanenko O. G.,
teacher, V. O. Sukhomlynskyi National University of
Mykolaiv (Ukraine, Mykolaiv),
e-mail: Good_girl125@ukr.net

Стаття присвячена актуальним трансформаційним процесам, які набули змісту в українській політиці з приходом до влади нової політичної сили на чолі з Президентом В. Зеленським. Автор статті аналізує особливості кадрових змін в регіонах і співвідносить їх з процесом люстрації в Україні. Також у роботі надано можливі варіанти подальшого розвитку люстрації в українській державі з урахуванням нової політики Президента. Авторські висновки та пропозиції ґрунтуються на узагальненому огляді сучасних наукових догматів та подій на теренах України.

Ключові слова: кадрові зміни, люстрація, політична люстрація, очищення влади, трансформація, зміна політичної еліти.

The article is devoted to the actual transformational processes that took place in Ukrainian politics with the advent of a new political force headed by President V. Zelenskiy. The author analyzes the peculiarities of personnel changes in the regions and correlates them with the lustration process in Ukraine.

Also, the author gives possible options for the further development of lustration in the Ukrainian state, taking into account the new President's policy.

The author's conclusions and suggestions are based on modern scientific dogmas and events on the territory of Ukraine.

Keywords: personnel changes, lustration, political lustration, purification of power, transformation, change of political elite.

Постановка проблеми. На сучасному етапі свого розвитку українська політика зазнала різких змін, які пов'язані з приходом нової політичної сили

на чолі з харизматичним лідером - Президентом В. Зеленським. З перших хвилин свого президентства, вже в промові під час інавгурації глава держави повідомив про розпуск Верховної Ради VIII скликання. Подальші кроки в його політичній діяльності є також не менш кардинальними: зміна головнокомандувачів в структурних підрозділах, керівників-високопосадовців, очільників адміністрацій тощо. Президент яро висловлює своє незадоволення роботою можновладців попередньої політичної сили, викриває корупційні схеми та наголошує на необхідності повного перезавантаження влади в країні.

Дані вектори в розвитку політичної системи в країні свідчать про те, що ми можемо спостерігати явний процес зміни політичної еліти, - тобто процес люстрації. Але перш ніж надати ґрунтовні підтвердження даній гіпотезі, проаналізуємо сам термін «люстрація» та особливості його складової.

Аналіз досліджень і публікацій. Специфіка проблематики статті полягає в тому, що в основу її написання лягли наукові доробки та роботи спрямовані на аналіз особливостей люстрації в закордонній політичній думці та на теренах України.

В зарубіжжі питанням люстрації вперше активно почали цікавитись у 90-х роках ХХ ст., і пов'язане це з хвилею декомунізації у посткомуністичних країнах Європи. Розвитку в цей час набули роботи таких науковців як П. Блажек, Е. Блакенбург, Г. Велш, К. Вільямс, С. Гаретт, П. Гжелак, П. Гонтарчик, Р. Давід, Г. Дерлін, М. Елліс, П. Жачек, Дж. Жлабловські, Я. Зеленка, С. Карштад, Н. Кріц, М. Кротошинські, Н. Леткі, М. Лос, М. Налєпа, Н. Недельські, А. Опалінська, А. Пачковські, Е. Петтаї, В. Садурскі, Л. Стан, Р. Тайтель, С. Хорне, Я. Холінський, А. Чарнота, С. Ценкевіч, Г. Шварц, В. Шілов, А. Щербак й ін.

В Україні жваво проблематики люстраційних змін почали торкатися у 2004 р. та 2013-2014 рр., такі автори як: К. Бардєєв, І. Безклубий, Н. Бобринський, В. Букач, О. Бусол, А. Данилевський, В. Дейниченко, С. Денисюк, С. Дьомєнко, К. Зинов'єв, С. Карштадт, А. Касперська, В. Книш, Р. Костишин, І. Кочкодан, В. Кравчук, О. Ларін, В. Лемак, О. Марцеляк, Н. Мінєнкова, А. Митко, Т. Мороз, Л. Наливайко, П. Рожич, О. Овчаренко, Ю. Орлов, І. Орловська, С. Павленко, А. Порайко, О. Саленко, Г. Салтан, Г. Севрук, О. Сіробаба, В. Смородинський, О. Стогова, Л. Тимченко, Я. Турчин, А. Халецька, К. Хлабистова, А. Шевченко, С. Шевчук та інші.

Однак переважна більшість зазначених наукових праць зводиться або лише до аналізу європейського досвіду проведення люстраційних змін, або до проблем практичного втілення люстрації, як інституту перехідного правосуддя в існуючі політико-правові

реалії в Україні. Водночас, у вітчизняній політологічній науці, поки що відсутні наукові дослідження, які б стосувались комплексної характеристики феномену люстрації та аналізу тих люстраційних перетворень, які вже відбулись і мають місце у сучасному політичному просторі нашої держави.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати особливості кадрової політики діючого Президента з його новими методами управління і окреслити головні фактори люстрації в цих змінах.

Вклад основного матеріалу. Політична система сучасної України потребує змін та трансформацій вже давно, найякіснішою формою подібних перетворень може бути політична люстрація. Проте останнім часом вживання терміну «політична люстрація» стало все рідше, і сам процес, який в 2014-2015 рр. досягав свого апогею, в 2018-2019 рр. був майже зведений нанівець.

Про люстрацію як зміну політичної еліти заговорили нині, з приходом нової влади, нового Президента і його команди. Питання зміни влади і очищення її від застарілих кадрів виникло автоматично. Спробуємо проаналізувати цей процес крізь призму нових політичних змін в нашій державі, але спершу звернемо до тлумачення терміну «люстрація».

Термін «люстрація» походить від латинського слова «lustratio» – «очищення засобами жертвоприношень». Люстрація для суспільства – це процес очищення влади від конкретних організацій та осіб, причетних до злочинів проти народу. Суспільство, яке потребує захисту від диктатури, запроваджує процедуру люстрації. Термін зазвичай вживається щодо процесів у посткомуністичних державах Східної Європи з кінця 80-х років ХХ століття, де люстрація застосовувалась до високопосадовців комуністичного режиму, колишніх агентів таємної поліції, іноді – до всіх членів комуністичних партій.

Люстрація (від латинського *lustratio* - очищення через жертвопринесення) - в політичному смислі означає очищення влади від старих кадрів, заборона функціонерам попередньої влади займати посади в державному апараті, обиратися у представницькі органи, бути судьями, інколи навіть займатися викладацькою діяльністю тощо [2, с. 35-36].

Люстрація – це політична форма легітимації нового державного режиму – демократичного або тоталітарного. Вона здійснюється не обов'язково в строгих юридичних рамках, оскільки її мета носить переважно характер ідеологічного протистояння нової правлячої еліти і старої [2, с. 40].

На думку автора, люстрація – це не лише шлях до очищення державних органів, суспільної моралі, але і вищий ступінь соціального захисту громадян від посягань замінити владу народу на владу корупції, владу грошей, владу таємних (секретних) організацій, груп людей, а то і закордонних структур, які зацікавлені у нестабільності суспільного ладу в Україні.

З урахуванням останніх подій в політичному

просторі сучасної України: прихід до влади нового незаангажованого Президента, розпуск Верховної Ради, позачергові парламентські вибори і набрана більшість партією Президента є свідченням того, що кадрові зміни в державі вже відбулися і ми можемо говорити навіть про розвиток процесу люстрації в Україні. Але спершу проаналізуємо особливості кадрової політики, точніше її повної зміни в діяльності Президента В. Зеленського.

Вже на перших порах свого президентства новий очільник підписав 14 указів щодо звільнень та призначень нових людей на ключові посади в країні.

Одним зі своїх перших указів В. Зеленський призначив першим заступником голови Служби безпеки України керівника свого передвиборчого штабу та партнера по студії «Квартал 95» І. Баканова. Президент також звільнив з посади заступників голови Служби безпеки України О. Фролова і В. Косинського, а також керівників п'ятих обласних управлінь СБУ [4].

Окрім того в першій хвилі кадрових перестановок В. Зеленський звільнив начальника Головного слідчого управління Служби Безпеки України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України, начальника Управління державної охорони.

Якщо говорити про органи державного управління, то на даний момент В. Зеленський вже звільнив 15 голів ОДА. Так протягом своєї невеликої каденції В. Зеленський вже звільнив глав Чернігівської, Хмельницької, Херсонської, Тернопільської, Сумської, Полтавської, Миколаївської, Львівської, Кіровоградської, Київської, Івано-Франківської, Запорізької, Закарпатської та Волинської ОДА.

Перебуваючи з робочим візитом на Півдні України під час розмови і з'ясування обставин бездіяльності органів державної влади Президент звільнив в.о. голів Миколаївської та Одеської обласних державних адміністрацій [6].

Але не всі кадрові зміни В. Зеленського мали позитивне схвалення громадськості. Так зокрема, призначення А. Богдана головою адміністрації Президента, голові держави заперечували, оскільки згідно чинного законодавства для призначення на таку посаду особа повинна пройти люстраційну перевірку. Тобто, відповідний підрозділ повинен був донести до Президента інформацію: до особи застосовуються заборони і її не можна призначати. І тут два моменти: чи взагалі було відомо Президенту про таку інформацію? Якщо відомо – то він умисно порушив закон. Чи якщо йому невідомо – ставити запитання щодо дисциплінарної відповідальності, а також приведення до відповідності, у тому числі, указів Президента або їхню відміну. На сьогоднішній момент може йти мова щодо звернення в адміністративному порядку – через суд – щодо скасування указу Президента.

Але якщо ми говоримо про Президента, то повинні розуміти, що в даному випадку діє політично-консультативна відповідальність. У нас немає закону про

імпічмент, тобто порушення закону має інший характер – притягнути до кримінальної чи дисциплінарної відповідальності Президента неможливо [8].

Тобто, як бачимо, нібито кадрові зміни ініційовані Президентом викликають супротив і непорозуміння з боку громадськості, але за великим рахунком це все таки задатки, можливо, неповноцінної але люстрації. Попри це суспільство сприймає позитивно не лише дії Президента, але й оправдовує невеликі похибки його команди. І це пов'язано з тим, що одним з пріоритетних напрямків у зміні векторів діяльності кадрової політики Президента є те, що більшість, яка сформує майбутній парламент прийшла до депутатства «з народу», ставши частиною команди «Зе» шляхом заповнення анкет на його сайті. Цей фактор значно підвищив рівень довіри до влади з боку суспільства, як наслідок громадяни голосували просто за бренд «слуга народу», а не за конкретного кандидата по мажоритарним виборчим округам.

Чимало політологів нині цим фактом підтверджують думку з приводу того, що таким чином в країні відбувається повна узурпація влади (в парламенті більша половина народних депутатів належить до партії Президента); але на думку автора – це як раз прояв тієї попередньої узурпації, корумпованості і бюрократизму у провладних верхах, які і штовхнули громадськість на неоднозначний вибір і Президента без політичного забарвлення і його партії без конкретних представників. Українське суспільство втомилось від постійних обіцянок, невиконань політичних рішень, недосконалої роботи судової, законодавчої та виконавчої гілок влади, - як наслідок неочікуваний вибір українцями політичної сили до парламенту та до представництва країни на світовому рівні.

Дослідники в області політології пояснюють попередню тезу тим, що рівень легітимності В. Зеленського різко зріс і причинами цьому є:

1) запити суспільства на лідера, не пов'язаного з політикою, і який виступив проти політичного істеблішменту;

2) недовіра суспільства до політичної еліти, представники якої продовжують збагачуватися на тлі падіння життєвих можливостей пересічних громадян;

3) вплив на настрої населення сатиричного серіалу «Слуга народу», в якому демонструється гіпотетична модель управління державою, часто близької уявленням більшості українців. Для багатьох українців з телеекранів постав образ ідеального президента – близького до людей, веселого, дотепного, кмітливого, харизматичного [1].

Таким чином, з огляду на вищевказане можемо стверджувати, що дійсно президентство В. Зеленського носить «брендовий» характер, але причиною його обраності на цю посаду є недовіра суспільства до діючого складу Верховної Ради, до гілок влади ну і звісно втома від порожніх обіцянок.

Висновки і пропозиції.

Отже, якщо окреслювати головні позиції розвитку люстраційних процесів в сучасному політичному

просторі України і співвідносити їх з кадровими змінами в діючій політиці Президента, можемо дійти наступних висновків:

Політична люстрація в Україні з приходом нової влади набула нової сили розвитку;

З приходом нової влади і методів в управлінні ми можемо говорити про відкриту систему зміни політичної еліти;

Кадрові перестановки у верхівці владних структур є свідченням запровадження люстрації;

Незаагажованість нової політичної сили, яка прийшла до влади, є підтвердженням того, що українське суспільство втомилось від дестабілізаційних процесів, які останнім часом мали місце в українському політикумі;

Отже, в апріорі, люстрація – це зміна, очищення, знищення тоталітарної системи влади. Якщо переносити цей процес на сучасні українські реалії, то він носить дещо помірніший характер, нині люстрація – це не кримінальне переслідування, а суспільна недовіра, що ми можемо спостерігати на сучасних теренах розвитку української політики.

Феномен люстрації може стосуватись різних сфер суспільного життя. Але якнайкраще цей процес втілюється саме в політичну сферу, тому що стосується кардинальної зміни існуючої влади. Українські громадяни сьогодні активно проявили себе у зміні політичної еліти, обравши в Президенти неполітичну особистість і далі обравши до Парламенту більшістю саме претендентів від президентської партії. І хоча це лише перші кроки на шляху до докорінної зміни влади, але процес розпочато, фундамент люстрації закладено.

Таким чином, підводячи підсумок можемо стверджувати, що ті кадрові зміни, які чинить Президент України майже в кожному своєму візиті до різних міст є підтвердженням того, що в нашій державі активно починає відроджуватись процес люстрації. І це не просто складова політичного процесу, не просто маніпулятивні заклики для громадськості за для лобювання вигідних політичних рішень, - це дійсно повне перезавантаження влади, елітарного середовища, повна зміна політичної еліти.

Список використаних джерел

1. Басараб, М. 'Варіанти для Зеленського, плани Порошенка, Росія і Коломойський – що буде з Україною після виборів'. [online] Доступно: <https://narodna-pravda.ua/2019/04/24/politolog-pro-zelenskogo-poroshenka-i-vybory/> (дата звернення: 14.06.2019).
2. Безклубий І.А. Поняття, сутність та правова природа люстрації / І. А. Безклубий, І. В.Кочкодан // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 8. — С. 32—40.
3. Бельська Т., Крюков О. Процес формування і зміни еліт в умовах демократизації системи влади, Суспільна політика, [Онлайн] Доступно: <http://www.kbuara.kharkov.ua> (дата звернення: 27.06.2019);

4. Зеленський здійснив кадрові зміни в сбу та в Київській області [Онлайн] Доступно: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення 23.07.2019);
5. Популізм Зеленського может дорого обойтись Україні – Financial Times. [online] Доступно: https://zn.ua/POLITICS/populizm-zelenskogo-mozhet-dorogo-obohtis-ukraine-financial-times-315048_.html (дата звернення: 24.06.2019).
6. Кадрові зміни Зеленського [Онлайн]. Доступно: <https://www.5.ua/polityka/kadrovizminy-zelenskoho-prezydent-zvilnyv-nachalnykaholovnoho-slidchoho-upravlinnia-sbu-193312.html> (дата звернення 25.07.2019).
7. «Феномен Зеленського»: смеється той, у кого високий рейтинг. [Онлайн]. Доступно: <https://kp.ua/politics/627167-fenomen-zelenskoho-smeetsia-tot-ukoho-vysokiy-reitynh> (дата звернення: 24.06.2019).
8. Черненко, В. ‘Рада ухвалила «декомунізаційний пакет»’, *BBC News Україна*. [online] Доступно: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150409_communizm_upa_vc (дата звернення: 14.06.2019).
9. Як Зеленський порушив закон про люстрацію. – [Онлайн] Доступно: <https://www.radiosvoboda.org/a/29955959.html> (дата звернення: 12.06.2019)
10. Якименко І. Люстрація в Україні як механізм подолання деструктивного впливу влади на суспільство. Політологія. Проблеми взаємодії влади і громадськості (втчизняний і зарубіжний досвід) Харків. [Онлайн] – Доступно: <http://www.rusnauka.com/36> (дата звернення 29.07.2019 р.)
- for Ukraine – Financial Times)’. [online] Dostupno: https://zn.ua/POLITICS/populizm-zelenskogo-mozhet-dorogo-obohtis-ukraine-financial-times-315048_.html (data zvernennya: 24.06.2019).
7. ‘«Fenomen Zelenskogo»: smeetsya tot, u kogo vysokiy rejtyng («The Zelensky Phenomenon»: laughing the one who has a high rating)’. [online] Dostupno: <https://kp.ua/politics/627167-fenomen-zelenskoho-smeetsia-tot-ukoho-vysokiy-reitynh> (data zvernennya: 24.05.2019).
8. Chernenko, V. ‘Rada uhvalyla «dekomunizacijnyj paket» (The Rada has adopted a «decommunization package»)’, *BBC News Ukrayina*. [online] Dostupno: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150409_communizm_upa_vc (data zvernennya: 14.06.2019).
9. Yak Zelenskyj poruhsyv zakon pro lyustratsiy [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/29955959.html> (data zvernennya: 12.06.2019)
10. Yakymenko I. Lyustratsiya v Ukrayini yak mekhanizm podolannya destruktivnoho vplyvu vlady na suspil'stvo. Politolohiya. Problemy vzayemoiyi vlady i hromads'kosti (vtchyznyanyy i zarubizhnyy dosvid) Kharkiv. [Onlayn] – Dostupno: <http://www.rusnauka.com/36> (data zvernennya 29.07.2019 r.)

References

1. Basarab, M. ‘Varianty dlya Zelenskogo, plany Poroshenka, Rosiya i Kolomojskyj – shho bude z Ukrayinoyu pislya vyboriv (Options for Zelensky, Poroshenko’s plans, Russia and Kolomoisky - what will happen to Ukraine after the election)’. [online] Dostupno: <https://narodna-pravda.ua/2019/04/24/politolog-pro-zelenskogo-poroshenka-i-vybory/> (data zvernennya: 14.06.2019).
2. Bezklubiy A.Í., Kochkodan Í.V. Ponyattya, sutnist’ ta pravova priroda lyustratsii / Í. A. Bezklubiy, Í. V. Kochkodan // *Byuleten’ Mínistertva yustitsii Ukraïni*. - №8. - 2009. - s. 32-40.
3. Byel’s’ka T., Kryukov O., Protsey formuvannya ta zminy elit u umovakh demokratyzatsiyi systemy vlady. *Suspil’na polityka*, [Online], Dostupno: <http://www.kbuapa.kharkov.ua> (data zvernennya 27.06.2019)
4. Zelens’kyu zdiysnyv kadrovi zminy v sbu ta v Kyivskiy oblasti [Onlayn] Dostupno: <https://www.dw.com/uk/> (data zvernennya 23.07.2019);
5. Kadrovi zminy Zelens’koho [Onlayn]. Dostupno: <https://www.5.ua/polityka/kadrovizminy-zelenskoho-prezydent-zvilnyv-nachalnykaholovnoho-slidchoho-upravlinnia-sbu-193312.html> (data zvernennya 25.07.2019).
6. ‘Populizm Zelenskogo mozhet dorogo obohtis Ukraine – Financial Times (Zelensky’s populism can be costly

**ДЕРЖАВНИЙ PR УКРАЇНИ У КИТАЇ: АНАЛІЗ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ****GOVERNMENT PR OF UKRAINE IN CHINA:
ANALYSIS OF FOREIGN POLICY TOOLS****Бай Лу,**

аспірантка, кафедра міжнародних медіакомунікації і комунікаційних технологій, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна, Київ),
e-mail: ibai5219@gmail.com

Bai Lou,

Postgraduate Student, Department of International Media Communication and of Communication Technologies, Institute of International relations of the Kiev National University named after Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv),
e-mail: ibai5219@gmail.com

У статті проаналізовані зовнішньополітичні інструменти, що можна покласти в основу державного піару. Досліджена джерельна база поставленої наукової проблеми. Наголошено на важливій ролі публічної дипломатії як новітнього інструменту державного брендингу. Здійснено аналіз сучасного стану китайсько-українських відносин, розглянуто нормативну базу, що вносить спільну працю двох країн. Досліджено інституції, які здійснюють державний піар України в Китаї. Виокремлено рекомендації з вдосконалення державного піару України в Китаї.

Ключові слова: державний піар, китайсько-українське співробітництво, публічна дипломатія, брендинг, зовнішньополітичні інструменти.

The research paper analyzes foreign policy tools that can be used as a basis for government PR. The source base of the scientific problem is investigated. The role of public diplomacy as the newest tool of government branding is emphasized. The analysis of the current state of the China-Ukraine relations is carried out, the regulatory framework which regulates cooperation between the two countries is considered. The institutions carrying out government PR of Ukraine in China are investigated. Recommendations on improvement of the government PR of Ukraine in China are provided.

Keywords: government PR, China-Ukraine cooperation, public diplomacy, branding, foreign policy tools.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Невід'ємним завданням будь-якої сучасної країни є досягнення бажаного результату щодо створення позитивного іміджу держави за кордоном або, у категоріях політичної науки, державний PR. У вітчизняній науці ця тема залишається порівняно малодослідженою, хоча це не відповідає

зростанню значимості брендингу держави і ролі комунікаційних державних стратегій у сучасних динамічних міжнародних відносинах.

Після акцій громадянського протесту в Україні 2013-2014 рр. під назвою «Революція Гідності» Україна суттєво переглянула вектор та зміст співпраці з низкою країн з метою протистояння російській загрози, пошуку довготривалої інвестиційної підтримки для різних галузей економіки. Однією з таких країн є КНР (Китайська Народна Республіка).

Сучасний Китай розробив проактивну глобальну політику. Стратегія «м'якої сили», культура дружби і щедрості, як конфуціанські істини, визначили засадничі цінності модернізації сучасного Китаю. Китайський теоретик В. Ханчжоу наголошує, що наразі Китай знаходиться на етапі будівництва нового національного образу [17]. Цей образ включає політичну символічну систему, однаково враховує універсалізм та унікальність китайської культури [17, р. 65]. Національний образ в ідеалі повинен транслювати ідентичність сучасного китайського суспільства, бути правдивим та досконалим [17, р. 66].

В Україні культурна та публічна дипломатія, як і стратегія «м'якої сили» визнається багатьма експертами відповідною сучасним умовам для формування позитивного іміджу країни за кордоном, в тому числі в Китаї.

Концепція тривалої стабільності наразі є головною темою китайських заяв про зовнішню політику в світі, підтримку культурного та гуманітарного розвитку. Це створює сприятливий ґрунт для брендування, формування та зміцнення державного позитивного іміджу України в Китаї. КНР позиціонує себе як держава, зацікавлена у глобальному розвитку та мирі, що має вагу у світі. Розбудова партнерських відносин України з Китаєм, що включає дієвий державний PR України в Китаї, на нашу думку, має стати важливим елементом зовнішньополітичної стратегії розвитку Української держави.

Багато сучасних експертів одним із найбільш ефективних зовнішньополітичних інструментів формування державного іміджу визначають публічну дипломатію [2; 4; 8; 15]. Важлива роль засобів масової інформації, громадської думки, приватного капіталу в цілому визначаються невід'ємними механізмами для реалізації завдань державного піару України. Термін «публічна дипломатія» більше, ніж поняття «імідж держави» є продуктом еволюції інформаційно-комунікативних і технічних систем та розглядається політологами як інститут системи зовнішньої політики і міжнародних відносин.

На думку В. Терещука, публічна дипломатія – це діалогічна комунікація між урядами та іншими акторами міжнародних відносин через засоби масової комунікації, а також неопосередковані канали контакту з масовою аудиторією зарубіжних країн [15, с. 168]. На думку С. Гловацької та О. Іваницької, публічна дипломатія є фактором поглиблення відносин між державами на сучасному етапі [2].

Зусилля публічної дипломатії України, в тому числі в Китаї, носять несистемний характер. Діяльність кількох десятків культурно-інформаційних центрів при дипломатичних представництвах України у всьому світі не є ефективною, їхня активність носить спорадичний характер, не достатньою мірою враховує національні особливості тих країн, у яких вони працюють. Ці центри здійснюють переважно формальні заходи, що не передбачають поглиблення співробітництва у перспективі, обмежуються простим розповсюдженням інформації про Україну. Причому, як наголошується у записці Національного інституту стратегічних досліджень, ця інформація стосується, в основному, минулого Українського народу [7].

Акції громадянського протесту під назвою «Революція Гідності» посилили запит на ефективну діяльність публічної дипломатії, і у грудні 2015 р. було утворено Управління публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України. Термін «імідж держави» як феномен комунікації має в своїй основі глибоку теоретичну та наукову значущість, оскільки його еволюційне формування багато в чому залежить від таких сфер як соціально-культурна, політична, економічна та ін. У даній роботі ми проаналізуємо зовнішньополітичні механізми формування державного піару, визначимо особливості державного піару України в Китаї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематику дієвих зовнішньополітичних стратегій та розбудови відносин між Україною та Китаєм вивчали вітчизняні дослідники В. Кіхтенко (очільник Інституту сходознавства ім. А. Кримського в структурі Національної академії наук України), О. Шевчук та інші вчені. Проблематика зовнішньополітичних інструментів формування іміджу держави стала предметом наукових досліджень таких теоретиків, як Я. Гапонової, І. Гавриленко, О. Забужко, Д. Кулеби, О. Кучмій, Є. Макаренко, Т. Пересунько, О. Розумної, Ю. Романенко, М. Процюк. Різні аспекти публічної дипломатії як інструменту формування іміджу держави аналізували В. Терещук, С. Гловацька, О. Іваницька та В. Ціватий. Зокрема, В. Терещук у своїх працях наголошував на потребі безпосередньої комунікації із зацікавленими групами, потребі розширення кола цільових аудиторій за рахунок широких верств населення, громадських організацій, закладів освіти. Про брендинг держави як частини процесу формування позитивного іміджу країни напрацьовані роботи О. Антонюк та Г. Полішко.

Низка досліджень зарубіжних теоретиків присвячені різним питанням формування національного іміджу держави (Д. Белл, М. Кастельз, Г. Кісінджер, З. Бжезинський, І. Валлерстайн, Е. Гідденса, Р. Інглгарт, О. Панарін).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

Питання розбудови державного піару України в Китаї ще не ставало предметом комплексних досліджень у вітчизняній науковій думці. Відтак, різні аспекти заявленої теми є новими для політичної науки, актуальними та потребують спеціального наукового осмислення.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Метою даного дослідження є дослідити шляхи формування та тенденції розвитку державного піару України в Китаї через призму аналізу зовнішньополітичних інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішньому етапі у світі спостерігається відродження інтересу до публічної дипломатії як важливого державного інструменту з метою формуванню іміджу держави за кордоном. Уміння використовувати інструмент слова та інформації може стати надзвичайно цінною якістю для успішного проведення переговорів, лобіювання державних інтересів на міждержавному рівні.

Популярне півстоліття назад поняття «пропаганда» витіснилося зі сфери комунікації і було замінено терміном «публічна дипломатія». В тому числі і в Україні, сформувалися інститути, були розроблені стратегічні інформаційно-політичні програми. Основна діяльність цих інститутів, так само як мета програм – створення і поширення інформаційних матеріалів, позитивної думки, формування іміджу через осіб, які потенційно можуть впливати на формування громадської думки, вироблення «порядку денного», «механізму прийняття рішення» як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Китайський дослідник С. Менг висловлює дуже цікаву точку зору, характеризуючи все більш систематичними та зрілими зв'язки з громадськістю Китаю як країни [20, р. 33]. Вчений наголошує, що Китай наразі вступає в епоху PR стратегії нації, що передбачає «перевідкриття» Китаю для інших націй [20, р. 33]. І це стається завдяки вагомої ролі мас-медіа та зростання спроможності крос-культурної комунікації.

Інший теоретик Л. Жан у своїх роботах аналізує взаємний зв'язок між іміджем країни та іміджем продуктів її національного виробництва [22]. До цієї дискусії підключається дослідник М. Хумен. Він переконаний, що аналіз м'яких стратегій поліпшення іміджу окремої компанії та промисловості можуть бути корисними для формування національного іміджу загалом, подолання негативних вражень від окремих компонентів останнього [19]. Наголосимо, що останні дослідження китайських вчених дають підстави стверджувати, що механізми впливу іміджу країни на торговельний «образ» «Зроблено в Китаї» останнім часом все більш позитивно відображаються на цінностях та свідомості громадян інших країн [18].

На думку вітчизняної дослідниці Г. Полішко, позитивний бренд держави є запорукою економічного

зростання, сталого розвитку та глобальної конкурентоспроможності країни. Вчена дає таке визначення національного брендингу у широкому розумінні як комплексного процесу розроблення й реалізації стратегічних і тактичних ініціатив різних стейкхолдерів у системі мультимедіальних внутрішніх і зовнішніх комунікацій, що поширюється географічно, історично та культурно [8]. Ми погоджуємось із Г. Полішко, що у вузькому сенсі національний брендинг може бути інтерпретований як процес планування й упровадження маркетингової та дипломатичної діяльності зі стратегічного просування країни в глобальній економічній системі, формування та використання конкурентних переваг на глобальному ринку з метою створення іміджу та управління репутацією, щоб якнайповніше реалізувати інтереси держави [8, с. 174].

На нашу думку, для успішної реалізації програм публічної дипломатії в Україні з метою поліпшення іміджу нашої держави необхідно виділити її в самостійний вид зовнішньополітичної діяльності.

Дипломатичні відносини між Україною і Китаєм було встановлено від 4 січня 1992 року. З 2010 року Китай є другою економікою у світі. З метою захисту національних інтересів, а також для створення вигідних геополітичних результатів, КНР намагається посилити свій імідж як відповідальної глобальної держави, повністю інтегрованої в сучасну міжнародну систему. Китайські інвестиції цінні і затребувані не лише у регіонах Африки, Азії, а й у Великобританії, Німеччині, Франції і, звісно, Україні. Проте їх кількість в сучасній Україні дуже невелика, що, відтак, дає підстави говорити про недовіду державний PR України в Китаї, а також про інші перешкоди, що створюють образ України як недостатньо привабливої країни для інвестиційної діяльності Китаю.

На думку В. Кіктенка, нинішню наступальну позицію Китаю в міжнародних відносинах можна пояснити відновленням почуття впевненості в собі, усвідомленням своєї нової ролі у світі [6]. Такі думки вченого дають змогу констатувати про відкриті і широку інвестиційну політику Китаю. Варто нагадати, що окремі експерти, зважаючи на сильні сторони та можливості для інвестиційної діяльності, називали Україну «інвестиційним оазисом» [1]. Поряд з тим, для України також вартій уваги колосальний внутрішній ринок Китаю з 1,3 млрд споживачів.

На думку В. Кіктенка, розвиток відносин між Україною та КНР необхідно вибудовувати на основі насамперед економічних інтересів, а у разі досягнення реальних економічних результатів можна сподіватися на отримання і політичної підтримки з боку Китаю [6]. Посилення українсько-китайських відносин теж могло б слугувати на користь інтересам України у боротьбі з агресивним геополітичним впливом Росії.

Як наголошено на сайті Міністерства закордонних справ України, двосторонні відносини між Україною та КНР носять характер стратегічного

партнерства, відбивають багаторічні традиції дружби і співробітництва між двома країнами [9]. Китай незмінно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Україна залишається відданою політиці «одного Китаю». Як наголошується на тому ж сайті, останні державні візити глав держав відбулися у 2011 р. (підписано Спільну декларацію про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР) та 2013 р. (Договір про дружбу і співробітництво між Україною і КНР, Спільна декларація України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства) [9]. У рамках цих зустрічей були юридично закріплені підвалини дружби і співробітництва двох держав. Після акцій громадянського протесту в Україні 2013-2014 рр. державних візитів не відбулося. Цей фактор може слугувати аргументом про слабкість державного піару України в Китаї.

Для аналізу державного піару України в Китаї варто проаналізувати вітчизняну нормативну базу як механізм формування державного іміджу.

Постановою КМУ (Кабінету Міністрів України) від 2009 р. було прийнято Державну цільову програму формування позитивного іміджу України на період до 2011 р. [10] Зазначимо, що схожі документи приймалися і раніше. Наприклад, постановою КМУ було затверджено Державну програму забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 р. Також 2007 р. було затверджено Концепцію Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2007-2010 рр.

Для реалізації визначених у нормативних документах було започаткована бюджетна програма під назвою «Фінансова підтримка пропаганди України за кордоном». Проте ці державні ініціативи виявилися, швидше, амбівалентними. 2007 р. було ліквідовано підрозділ у структурі Міністерства закордонних справ України, який займався формуванням позитивним іміджем України. А Державну програму формування позитивного іміджу України на 2007-2011 роки не було підготовлено вчасно.

Метою Державної цільової програми формування позитивного іміджу України на період до 2011 р. було визначено організація і проведення органами виконавчої влади інформаційної кампанії, спрямованої на підвищення рівня поінформованості міжнародного співтовариства про Україну [10].

Законодавець запевняє, що виконання програми дозволило б: сформувати сприятливе інформаційне середовище з метою сприйняття України міжнародним співтовариством як надійного партнера, що має значний потенціал. На виконання проаналізованої Державної цільової програми, 24 березня 2011 р. відбулася презентація Стратегії позиціонування України за кордоном. Проте бюджет Стратегії у 100 тисяч доларів дав експертам підстави говорити, що такі державні ініціативи – це «крапля в морі» [1].

На думку вітчизняних експертів, для дієвого державного піару повинна працювати одна інститу-

ція (координаційний центр). З іншого боку, активна інформаційна політика України має спиратися на єдину позицію політичної еліти з різних питань. На думку Д. Богуша, важливо активно пропагувати здобутки та можливості України, підтримувати українські інформаційні центри в різних країнах [1]. Інша експертка, Богдана Бабич, погоджується із тим, що Україні потрібна інституція, яка презентувала б її, як, наприклад, як British Council представляє Велику Британію, Гете-інститут (Німеччину), Американський дім – США. Нещодавно розпочалися дискусії щодо створення аналогічного українського інституту Тараса Шевченка.

На думку В. Терещука, немає підстав говорити, що публічна дипломатія присутня у зовнішньополітичному дискурсі України [15, с. 171]. Проте, варто наголосити і на певних позитивних зрушеннях. На формування позитивного іміджу України в бюджеті 2018 року передбачено 77 мільярдів гривень, і частина з них передбачена на створення Українського інституту при Міністерстві закордонних справ України (МЗС) як інституції з презентації України за кордоном [13]. Аргументуючи рішення КМУ наголосимо, що публічна та культурна дипломатія, як складові «м'якої сили» держави, стають важливішим інструментом державної політики України у формуванні її іміджу.

З 22 жовтня 1991 року у структурі Національної академії наук України діє Інститут сходознавства ім. А. Кримського. Сьогодні в Інституті проводяться дослідження мов, літератур, історії, філософії, релігії, культури та проблем соціально-політичного розвитку країн і регіонів Близького, Середнього та Далекого Сходу, а також історії та культури народів східного походження на теренах сучасної України [5].

У Постанові КМУ від 22 березня 2017 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України» визначено механізм використання коштів, передбачених МЗС у державному бюджеті за програмою «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України». Серед основних напрямів використання цих коштів є: розроблення іміджевих стратегій, проведенням інформаційно-роз'яснювальних кампаній, розміщення тимчасових експозицій, демонстрації ознайомчих інформаційних матеріалів, проведення інформаційно-іміджевих заходів, надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для проведення за кордоном культурно-мистецьких заходів. Наразі ми не знайшли відкритих даних, щоб проаналізувати дані, скільки із запланованих коштів передбачено саме на державний піар України в Китаї.

Розглянемо детальніше китайсько-українське

співробітництво, спробуємо виокремити тенденції, що дадуть змогу визначити підґрунтя для дієвого державного піару України в Китаї.

Основний інтерес інвесторів з КНР перебуває в сфері комплексної реалізації інфраструктурних проектів та аграрному комплексі України. Випадки прямих інвестицій, які могли б забезпечити істотне поживлення вітчизняної економіки, залишаються поодинокими.

Серед стримуючих факторів для збільшення частки України в структурі китайських інвестицій не тільки високі інфляційні ризики, корупція і політична нестабільність, а й неоднозначна історія відносин з українськими компаніями. На думку А. Усенка, китайський інвестор дуже чутливий до невиконання другою стороною своїх зобов'язань і завжди піклується про свої інтереси [16].

Згідно зі статистичними даними України, за 9 місяців 2018 р. товарообіг склав \$6,67 млрд. та зріс на 22,5%, при цьому експорт товарів з України до Китаю склав \$1,44 млрд. та зменшився на 0,9%, імпорту китайських товарів в Україну склав \$5,23 млрд. та зріс на 29,9%. Негативне сальдо для України за цей період склало \$3,79 млрд. [9] За даними української статистики, за 9 місяців 2018 р. У структурі українського експорту до Китаю домінували поставки: руди, шлаків і золи (31,2%); зернових культур (29,3%) [9]. У структурі українського експорту послуг до Китаю домінували: транспортні послуги (48,5%); ділові послуги (37,1%). У структурі імпорту послуг з Китаю домінували: послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (58,9%) [9].

Станом на 01.07.2018 р. в економіку України залучено \$18,22 млн. інвестицій з Китаю. Обсяг інвестицій з України в економіку Китаю склав \$0,6 млн. [9]. Одними із дієвих зовнішньополітичних інституцій-інструментів у формуванні позитивного державного іміджу України в Китаї є діяльність Асоціації «Українсько-Китайського Співробітництва», а також Спільної Українсько-Китайської ділової ради. Основні цілі та завдання Асоціації передбачають розвиток та вдосконалення напрямків, форм та засобів масштабного взаємовигідного співробітництва України та КНР в найрізноманітніших галузях, таких як економіка та фінанси, освіта та наука, культура, спорт і мистецтво, а також в інших сферах [14].

Спільна українсько-китайська ділова рада (УКДР) була створена внаслідок підписаної 3 вересня 2010 року Угоди між Торгово-Промисловою палатою України (ТППУ) та Всекитайським Комітетом сприяння міжнародній торгівлі (ССРІТ) під час державного візиту Президента України до КНР. Основним завданням, що покладається на УКДР є сприяння розвитку двосторонніх економічних зв'язків, забезпечення постійного діалогу між підприємцями двох країн шляхом проведення спільних зустрічей і заходів [12]. 23 січня 2019 р. відбулася важлива зустріч представників ради та президента Торгово-промислової палати України із великими китайськими компаніями.

Іншими зовнішньополітичними інституціями-механізмами державного піару України в Китаї є діяльність міжурядової китайсько-української комісії, що засідає раз в два роки, окреслюючи договори для розвитку співробітництва між Україною і Китаєм.

Підсумуємо, що сучасний стан виробничої кооперації, кредитування проєктів всередині різних вітчизняних підприємств і дуже мала кількість інвестицій не відповідає реальному потенціалу українсько-китайських можливостей співпраці. Важливими рішеннями, які б посприяли розбудові китайсько-української співпраці може стати створення Китайського банку (лише нещодавно китайські компанії викупили Український банк реконструкції та розвитку), створення китайської кредитної компанії, щоб «дала дозвіл» на розміщення китайських коштів в іноземних країнах. Стандарти, які запитує китайська сторона, має впровадити Україна.

У грудні 2017 р. на 3-ому засіданні міжурядової комісії по співробітництву підписали Дорожню карту – План дій урядів по співробітництву щодо приєднання України до реалізації проєкту «Один пояс – один шлях» (з 2013 р. 120 країн приєдналося і у 2017 р. Україна теж нарешті долучилася до цього процесу). Україна поки готує проєкти, які можуть бути розглянуті Китайським банком.

Українська громада, яка могла б стати дієвим зовнішньополітичним інструментом державного піару України в Китаї, як організована структура, відсутня. Це ускладнює процеси формування та розбудови державного піару України в Китаї. Станом на січень 2017 р., на консульському обліку Посольства України в КНР перебувало 540 осіб [9]. Як зазначено на сайті МЗС, у Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, Харбіні та інших великих містах КНР, а також в САР Сянган (Гонконг) утворено низку українських асоціацій, які не мають формальної структури та не зареєстровані як організації [9]. Проте ці об'єднання підтримуються Посольством, беруть активну участь в організації і проведенні інформаційних, іміджевих, патріотичних та культурних заходів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Стабільність зовнішньополітичних відносин України – КНР залежить від розвитку стратегічного співробітництва, для якого важливим є дієвий державний піар України. Безперечно, держава має спрямовувати зусилля на формування позитивного іміджу країни, але це повинна бути консолідована позиція з питань політики, економіки, інвестиційних та туристичних можливостей. Ця позиція повинна віддзеркалювати стратегію України в світі та базуватись на національних інтересах та пріоритетах.

Головним недоліком існуючої іміджевої політики в Україні, на нашу думку, є безсистемність її розробки та реалізації. Державний брендинг України в Китаї нечіткий, фрагментарний, практично відсутній як системне явище, і, звичайно, потребує вдосконалення в умовах побудови моделей постбіполярного світоустрою.

Китайські інвестиції в Україну постають специфічною альтернативою кредитним ресурсам міжнародних організацій, що наділена потенціалом суттєво зменшити безробіття та посприяти формуванню інвестиційного іміджу України. Вивчення проблеми вдосконалення державного піару України залишається важливою науковою проблемою у вітчизняній науці.

Список використаних джерел

1. Богуш, Д., 2007. 'Майбутнє іміджу України', *Українська правда*. [online] Доступно: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/11/5/3313557/> [20.06.19].
2. Гловацька, С., Іваницька, О., 2018. 'Публічна дипломатія як фактор поглиблення відносин між державами на сучасному етапі (на прикладі України)', *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, Т. 1, № 10, с. 14–17.
3. Головаченко, В., 2014. 'Традиційний і модерний Китай: політична і культурна дипломатія', *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*, № 4. [online] Доступно: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2447/2179 [20.06.19].
4. Даниленко, С., Гальона, О., 2016. 'Політико-економічні пріоритети Китаю в Центральній Азії', *Міжнародні відносини*, № 1(44/45), с. 13–21.
5. *Інститут сходознавства ім. А. Кримського* [online] Доступно: <https://oriental-studies.org.ua/uk/category/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B8/ds/> [20.06.19].
6. Кіктенко, В., 2017. 'Геоенкономічне зростання Китаю у сучасному світі (Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 року)', *Вісник Національної академії наук України*, № 4, с. 42–60.
7. 'Оптимізація посилення культурної присутності України в Європі. Аналітична записка', [online] Доступно: <http://od.niss.gov.ua/articles/1522/> [20.06.19].
8. Полішко, Г., 2016. 'Національний брендинг у глобальній економічній системі': дис. канд. екон. н.: 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Дніпропетровськ.
9. *Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії*, [online] Доступно: <https://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/diplomacy> [20.06.19].
10. 'Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р., № 554', *Офіційний веб-портал Верховна рада України*. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2009-%D0%BF> [20.06.19].
11. 'Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України. Постанова Кабінету Міні-

стрів України від 22 березня 2017 р., № 165', *Урядовий портал*. [online] Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249840142> [20.06.19].

12. 'Про раду', *Спільна Українсько-Китайська Ділова рада (УКДР)*. [online] Доступно: <https://uceb.org.ua/pro-radu> [20.06.19].

13. 'Про утворення державної установи «Український інститут». Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р., № 430-р.' *Урядовий портал*. [online] Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250094619> [20.06.19].

14. 'Спільна мета: інвестиції Китаю у світі', *Асоціація українсько-китайського співробітництва*. [online] Доступно: <http://aucc.org.ua/spilna-meta-investitsiyi-kitayu-u-sviti/> [20.06.19].

15. Терещук, В., 2016. 'Публічна дипломатія України: інституційні та програмні аспекти', *Науковий журнал «Політикус»*, № 2, с. 168–171.

16. Усенко, А., 2018. 'Інвестиції з Китаю. Чим може бути цікавою Україна?' *Фінансові новини*. [online] Доступно: <https://news.finance.ua/ua/news/-/424197/andrij-usenko-investitsiyi-z-kytayu-chym-mozhe-buty-tsikavoyu-ukrayina> [20.06.19].

17. Haizhou, W., 2018. 'Theoretical Framework and Chinese Approach of National Image Strategy: A Study Based on Symbolic Politics', *The Journal of Shanghai Administration Institute*, Vol. 19 (4), p. 59–66.

18. He, J., Zhu, L., Huang, H., 2017. 'The Effectiveness of National Image Strategy: A Research on How National Image Influences the Attitude towards "Made in China" from the Perspective of British and American Consumers', *Journal of East China Normal University*, Vol. 49(6), p. 124–135.

19. Yan, T., Hyman, M. R., 2019. 'Pawnbroking in pre-1949 China: soft strategies for overcoming a negative image', *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 31, No. 3, p. 580–591.

20. Meng, X., 2011. 'Study on the Vital Role of the Mass Media in the Age of PR Strategy of Nation from the National Image Film of China', *Journal of Kaifeng University*, Vol. 25, No. 2, p. 31–33.

21. Ociepka, B., 2008. 'Public Diplomacy', In: *The International Encyclopedia of Communication*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008. p. 3956–3960.

22. Zhan, L., Shenzhao, F., Murray, W., 1998. 'The Perception of Consumers in The People's Republic of China', *Journal of International Consumer Marketing*, Vol. 10, No. 1-2, p. 115–139.

References

1. Bohush, D., 2007. 'Maibutnie imidzhu Ukrainy (Future image of Ukraine)', *Ukrainska pravda*. Доступно: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/11/5/3313557/> [20.06.19].

2. Hlovatska, S., Ivanytska, O., 2018. 'Publiczna diplomatiia yak faktor pohlyblennia vidnosyn mizh derzhavamy na suchasnomu etapi (na prykladi Ukrainy) (Public diplomacy as a factor in deepening relations between states at the present stage (on the example of

Ukraine))', *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*, Т. 1, № 10, s. 14-17.

3. Holovchenko, V. 2014. 'Tradyciinyi i modernyi Kytai: politychna i kulturna dyplomatiia (Traditional and modern China: political and cultural diplomacy)', *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya «Politychni nauky»*, №4. [online] Dostupno: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2447/2179 [20.06.19].

4. Danylenko, S., Halona, O., 2016. 'Polityko-ekonomichni priorytety Kytaiu v Tsentralnii Azii (The Political and economic priorities of China in Central Asia)', *Mizhnarodni vidnosyny*, № 1(44/45), с. 13–21.

5. *Institut skhodoznavstva im. A. Krymskoho (A. Krymsky Institute of Oriental Studies)*' [online] Dostupno: <https://oriental-studies.org.ua/uk/category/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B8/ds/> [20.06.19].

6. Kiktenko, V., 2017. 'Heoekonomichne zrostantia Kytaiu u suchasnomu sviti (Stenohrama naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 22 liutoho 2017 roku) (Geo-economic China's rise in the modern world (Transcript of a scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on February 22, 2017))', *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, № 4, s. 42–60.

7. 'Optymizatsiia posylennia kulturnoi prysutnosti Ukrainy v Yevropi. Analitychna zapyska (Optimization of the enhancement of Ukraine's cultural presence in Europe. Analytical note)', [online] Dostupno: <http://od.niss.gov.ua/articles/1522/> [20.06.19].

8. Polishko, H., 2016. 'Natsionalnyi brendynh u hlobalnii ekonomichnii systemi (National branding in the global economic system)': dys. kand. ekon. n.: 08.00.02 – svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Dnipropetrovsk.

9. 'Posolstvo Ukrainy v Kytayskii Narodnii Respublitsi ta v Monholii (National branding in the global economic system)', [online] Dostupno: <https://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/diplomacy> [20.06.19].

10. 'Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy formuvannia pozytyvnoho mizhnarodnoho imidzhu Ukrainy na period do 2011 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 chervnia 2009 r., № 554 (On approval of the State target program for the formation of a positive international image of Ukraine for the period until 2011. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 3, 2009, No. 554)', *Ofitsiinyi veb-portal Verkhovna rada Ukrainy*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2009-%D0%BF> [20.06.19].

11. 'Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia finansovoi pidtrymky zabezpechennia mizhnarodnoho pozytyvnoho imidzhu Ukrainy ta zdiisnennia zakhodiv shchodo pidtrymky zviazkiv z ukraintsiamy, yaki prozhyvaiut za mezhamy Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 bereznia 2017 r., № 165 (On Approval of the Procedure for Using the Funds Envisaged in the State Budget for the Financial

Support of Ensuring the International Positive Image of Ukraine and Implementation of Measures to Maintain Connections with Ukrainians Living Abroad. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 22, 2017, No. 165)', *Uriadovyi portal*. [online] Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249840142> [20.06.19].

12. 'Pro radu (About council)', *Spilna Ukrainsko-Kytaiska Dilova rada (UKDR)*. [online] Dostupno: <https://ucbc.org.ua/pro-radu> [20.06.19].

13. 'Pro utvorennia derzhavnoi ustanovy «Ukrainskyi instytut». Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 chervnia 2017 r., № 430-r (About the establishment of the state institution «Ukrainian Institute». Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 21, 2017, No. 430-p.)', *Uriadovyi portal*. [online] Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250094619> [20.06.19].

14. 'Spilna meta: investytsii Kytai u sviti (A common goal: China's investment in the world)', *Asotsiatsiia ukrainsko-kytaiskoho spivrobitnytstva*. [online] Dostupno: <http://aucc.org.ua/spilna-meta-investytsiyi-kitayu-v-sviti/> [20.06.19].

15. Tereshchuk, V., 2016. 'Publichna dyplomatiia Ukrainy: instytutsiini ta prohramni aspekty (Public Diplomacy of Ukraine: Institutional and Programmatic Aspects)', *Naukovyi zhurnal «Politykus»*, № 2, s. 168–171.

16. Usenko, A., 2018. 'Investytsii z Kytaiu. Chym mozhe buty tsikavoju Ukraina? (Investing in China. What could Ukraine be interesting?)', *Finansovi novyny*. [online] Dostupno: <https://news.finance.ua/ua/news/-/424197/andrij-usenko-investytsiyi-z-kytayu-chym-mozhe-but-y-tsikavoyu-ukrayina> [20.06.19].

17. Haizhou, W., 2018. 'Theoretical Framework and Chinese Approach of National Image Strategy: A Study Based on Symbolic Politics', *The Journal of Shanghai Administration Institute*, Vol. 19 (4), p. 59–66.

18. He, J., Zhu, L., Huang, H., 2017. 'The Effectiveness of National Image Strategy: A Research on How National Image Influences the Attitude towards "Made in China" from the Perspective of British and American Consumers', *Journal of East China Normal University*, Vol. 49(6), p. 124–135.

19. Yan, T., Hyman, M. R., 2019. 'Pawnbroking in pre-1949 China: soft strategies for overcoming a negative image', *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 31, No. 3, p. 580–591.

20. Meng, X., 2011. 'Study on the Vital Role of the Mass Media in the Age of PR Strategy of Nation from the National Image Film of China', *Journal of Kaifeng University*, Vol. 25, No. 2, p. 31–33.

21. Ociepka, B., 2008. 'Public Diplomacy', In: *The International Encyclopedia of Communication*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008. p. 3956–3960.

22. Zhan, L., Shenzhao, F., Murray, W., 1998. 'The Perception of Consumers in The People's Republic of China', *Journal of International Consumer Marketing*, Vol. 10, No. 1-2, p. 115–139.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ПОЛІТИКИ

SOME ASPECTS OF CIVIL SOCIETY AND POLITICAL SOCIETY INTERACTION IN THE MODERN POLITICAL THEORY

Ващенко А.,

аспірантка кафедри політології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ)

e-mail: anastasiia.vashchenko19@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6306-320X>

Vashchenko A.,

Postgraduate Student of the Political Department of Science

Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine, Kyiv),

e-mail: anastasiia.vashchenko19@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6306-320X>

В статті визначені особливості взаємодії громадянського та політичного суспільства, представлені в концепціях А. Грамші, А. де Токвіля, Дж. Коена, Е. Арато. Акцентовано увагу на тому, що представники французької політичної думки розглядають політичне суспільство як посередника між громадянським суспільством та державою, а представники італійської політичної думки підкреслюють аналітичну диференційованість громадянського і політичного, фактично зводячи поняття політичного суспільства до держави. Одночасно Дж. Коен, Е. Арато обґрунтовують виділення «політичного суспільства» як необхідного посередника між суспільством громадянським і державою, чітко розмежовуючи сфери позадержавного суспільного життя на «економічне суспільство», «громадянське суспільство» та «політичне суспільство».

Ключові слова: громадянське суспільство, політичне суспільство, держава, захист приватних інтересів, громадянин, демократія.

The article describes the peculiarities of the interaction of civil and political society, presented in the conceptions of A. Gramsci, A. de Tocqueville, J. Cohen, E. Arato. Attention is drawn to the fact that representatives of French political thought consider political society as an intermediary between civil society and the state, while representatives of Italian political thought emphasize the analytic differentiation of civil and political, actually reducing the notion of a political society to the state. At the same time, J. Cohen, E. Arato substantiate the thesis of the allocation of a «political society» as the necessary intermediary between civil society and the state, clearly dividing the spheres of non-state social life into «economic society», «civil society» and «political society».

Keywords: civil society, political society, state, protection of private interests, citizen, democracy.

Постановка проблеми. В умовах швидких темпів демократизації сучасного світу відбувається пошук шляхів подальшого удосконалення суспільства,

налагодження тісної взаємодії держави та громадянського суспільства, розширюється простір для виявлення та реалізації конструктивістської активності особистості в усіх сферах життєдіяльності. В період докорінної зміни ролі та значення громадянського суспільства, яке активно включається в складний комплекс суспільних відносин, аналіз взаємозв'язків громадянського суспільства і держави, економічної і політичної систем створюють поле теоретичної і практичної напруги, яке все більше притягає увагу вчених до цього аналізу.

Аналіз останніх досліджень. Основу класичного розуміння ідеї громадянського суспільства заклали Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. - Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, А. Токвіль, А. Фергюсон. Концепції громадянського суспільства інтенсивно досліджувались зарубіжними вченими: Дж. Кіном, Ж. Керманом, Р. Фассаером, Дж. Александером, Е. Арато, Х. Арндт, Дж. Коеном, Л. Саламоном, Ч. Тейлором, Ф. Шмітгером та ін. На вивчення діалектики взаємовідносин громадянського суспільства і держави спрямовані дослідження Б. Андресюк, О. Власюк, А. Грамчук, О. Задоянчук, Г. Зеленько, О. Івченко, А. Колодій, В. Крисаченко, Я. Пасько, О. Полішкарлова, М. Рябчук, А. Сіленко, В. Степаненко, В.Цвиха та ін.

Метою статті є історичний аналіз становлення ідеї громадянського суспільства та систематизація головних аспектів взаємодії громадянського та політичного суспільства в сучасній теорії політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнувши ще за часів Античності, ідея громадянського суспільства змінювалися, в залежності від ступеня розвитку та взаємодії громади та держави.

Ідея громадянського суспільства, відображена в працях Платона, Аристотеля, Цицерона, представлена як уявлення про спільноту громадян одного полісу. Таке бачення фактично ототожнювало державу і громадянське суспільство. Н. Макіавеллі, на відміну від вищевказаних дослідників, в своїх працях громадянське суспільство протиставляє державі. Г. Гегель визначав громадянське суспільство як систему інститутів та відносин, проміжну ланку між сім'єю та державою [9, с. 92-122].

Італійський мислитель А. Грамші був переконаний, що громадянське суспільство, як і держава, служить панівному класу у зміцненні його влади. Взаємовідносини держави і громадянського суспільства залежать від зрілості останнього: якщо громадянське суспільство розпливчасте і примітивне, то держава є його «зовнішньою формою». І лише в умовах зрілого громадянського суспільства його відносини з державою мають збалансований характер [2].

Американський дослідник М. Уольцер фактично протиставляє громадянське суспільство та державу, зауважуючи, що громадянське суспільство не включає державу, воно знаходиться поза межами державної політики, поза владою, поза системою підпорядкування, покарання та державних санкцій. Але громадянське суспільство відкрите для всіх: і для

тих, хто володіє владою, і для тих, хто її позбавлений за своїм соціальним статусом. Хоча воно й виникло для захисту людей із другої категорії, усіма досягненнями та привілеями громадянського суспільства все одно можуть скористатися усі без виключення верстви населення [11, с. 39].

Тема протистояння громадянського суспільства і держави широко висвітлювалася у працях Ж. Г. Сійенса, Х.Ходжскіна, Т. Спенса. Саму радикальну концепцію запропонував Т. Пейн у памфлеті «Права людини», який називав державу злом [5]. Більш помірно з цього приводу висловлювався А. де Токвіль, Дж. Ст. Мілль, які вважали розмежування між державою і громадянським суспільством постійною характеристикою демократичної соціальної і політичної системи [7].

Особливість дослідження громадянського суспільства у другій половині ХХ ст. полягає в тому, що із зміною ціннісної парадигми в суспільстві, поширенням мультикультуралізму, набуттям соціумом якостей інформаційного суспільства, розширенням соціальних функцій держави, трансформації самої держави як головного інституту політичної системи, змінюються й форми і механізми взаємодії з владними структурами інститутів громадянського суспільства та зокрема особистості. Саме з посиленням ролі особистості у ХХ столітті утворюється нова концепція раціональності: «особистість - громадянське суспільство – держава» [1, с. 29-30]. Особливий інтерес до ідеї громадянського суспільства постає у 70-80-х роках ХХ століття у зв'язку із суспільними процесами, що дуже виразно в західних суспільствах демонстрували кризу системи цінностей модерної доби, що неодмінно вплинуло як на ідейний, культурний, політичний, економічний, так і на інституційний вимір суспільства, механізми взаємодії в рамках вже нової концепції раціональності. Як зауважує М. Бойчук, «наразі концептуальний характер громадянського суспільства суттєво змінюється. Його принципова схема набуває вигляду «громадянин – громадянське суспільство», за яким стоять життєві цілі людини та суспільства як системи, що самоорганізується, єдність приватного і публічного життя людей; певна система координат, що забезпечує зв'язок вертикальних та горизонтальних суспільних відносин» [1, с. 31].

Є. Цокур зазначає, що в результаті тривало історично розвитку концепції громадянського суспільства, в сучасній політичній науці можна виокремити два концептуальні напрямки розгляду громадянського суспільства. Згідно одного із них, громадянське суспільство є особливою позадержавною сферою суспільного життя, альтернативою державній системі управління. Згідно іншого – громадянське суспільство це складовий елемент держави, який має певну автономію, можливості впливу на процес державного управління та контролю над державними інститутами [8, с. 109]. Це, в свою чергу, свідчить про відсутність єдності серед науковців щодо тлумачен-

ня поняття «громадянське суспільство». Різноманітні традиції, які мають справу з ідеєю громадянського суспільства, роблять відносно різні акценти, що може частково пояснюватись історичними умовами, що існували в різних країнах і в різні періоди протягом вісімнадцятого, дев'ятнадцятого і двадцятого століть [6].

Таким чином, пройшовши тривалий шлях поетапного розвитку, в ХХ ст. проблема аналізу громадянського суспільства не втратила своєї актуальності, особливо в межах сучасної західної політології. Тому не дивно, що сучасне вживання терміна, зумовлене дуже різноманітними інтерпретаціями, має тенденцію бути надто загальним і часто-густо зазнає нестачі глибини аналітичного аналізу. Роботи таких різних авторів, як Фергюсон і Маркс, Гегель і Адам Сміт, Токвіль і Грамші закликають до сучасного «перевідкриття» громадянського суспільства [6].

За результатами аналізу історичного розвитку ідеї громадянського суспільства А. Селігман приходить до висновку, що у той час як історична прогресія концепції фіксує раннє розуміння громадянського суспільства від середини вісімнадцятого до середини дев'ятнадцятого сторіччя, її більш конкретне, або політичне, втілення змінилося радикально у наступну епоху. У цей період концепція розвивається у двох протилежних напрямках. Одна, що може бути названа пост-гегелівською, або марксистською, традицією, робить наголос на протиріччях, властивих громадянському суспільству, і на тому, зокрема, що їхнє вирішення можливе у політичній сфері держави. Друга традиція, яка може бути названа у широкому розумінні англо-американською за походженням, своїм корінням сягає шотландського Просвітництва і продовжує визначати більш ліберальні положення щодо природи суспільства, індивідуума і держави. Ця традиція подає суспільство як сферу, що саморегулюється, як основне сховище індивідуальних прав і свобод і як організацію, що повинна бути захищеною від вторгнення держави. Не дивно, що вона глибоко вплинула безпосередньо на соціологічну традицію, головним чином шляхом епістемологічних припущень, які містяться у працях Дюркгейма.

Ці дві концепції, які використовують різноманітні припущення про природу людини й суспільства, стали в останні роки предметом відновленого академічного інтересу серед тих, хто займається аналізом європейської і трансатлантичної політичної традиції. Закріплені, з одного боку, в дуалістичному баченні домінування розуму, або навіть й автономії індивідуального сумління (ледве не сакральної, за зауваженням Дюркгейма), обидві ці традиції несуть в собі також набір визначальних характеристик [6].

Сьогодні більшість дослідників прийшли до спільного висновку, що спрощеним є зображення громадянського суспільства сферою, вільною від політики. Але не менш односторонньою є і його надмірна політизація, прирівнювання громадянського суспільства до політичної опозиції, ототожнення з ра-

дикальними рухами, спрямованими проти держави.

В рамках дослідження питання взаємодії громадянського та політичного суспільства цікавою виступає концепція Ендрю Арато та Джіна Коена, які у своїй об'ємній та багатоплановій праці «Громадянське суспільство і політична теорія» (1992) запропонували власне бачення категорії «громадянське суспільство», про провели історичний аналіз взаємодії громадянського та політичного суспільства в теорії політичної науки [4]. Автори модифікували його зміст, розмежувавши громадянське суспільство як інститут (тобто як його зрілу, інституціоналізовану форму) і як рух (тобто як початкові стадії його зародження, відродження, становлення).

Арато і Коен зазначають, що в контексті французької дискусії поч. ХХ ст. було збережено тричастинний токівільський розподіл на громадянське суспільство, політичне суспільство і державу. Громадянське суспільство визначається в термінах міжкласових громадських асоціацій, таких, як групи сусідів, самодіяльні служби взаємодопомоги, місцеві обслуговуючі структури. У більш динамічному варіанті громадянське суспільство зображується у вигляді якогось простору для соціального експериментування, мета якого - розвиток нових форм життя, нових типів солідарності, нових соціальних зв'язків в процесі праці і кооперації. На відміну від нього політичне суспільство розглядається як такий простір, в рамках якого визначається автономія груп, виявляються міжгрупові конфлікти, мають місце дискусії і дебати, пов'язані з здійсненням колективного вибору. Таким чином, поняття політичного суспільства має своєю головною складовою публічну сферу, але так як особлива увага приділяється поняттям конфлікту (а також переговорів і компромісів), воно все ж не цілком зводиться до неї [4, с. 70].

Італійська традиція поч. ХХ ст., в основі якої лежать погляди А.Грамші, також використовує трьохчленну структуру, але при цьому має тенденцією до ототожнення політичного суспільства з державою. А. Грамші створює концепцію соціалістичного громадянського суспільства. Будучи послідовником Маркса, він, однак, намагається переглянути вихідну тезу історичного матеріалізму про первинність базису по відношенню до надбудови. Грамші виходив з тези про автономії надбудови, її самостійності і незвідності культурних процесів до примусу. Відтворення існуючої соціальної системи здійснюється через комбінацію двох принципів організації життєдіяльності - гегемонії і панування, згоди і примусу. Принцип панування реалізується в діяльності правового, бюрократичного, правоохоронного і військового апарату держави, а принцип гегемонії - у діяльності соціально-політичних і культурних інститутів громадянського суспільства. Отже, опозиція держави і громадянського суспільства, по Грамші, на ділі є протиставленням двох різних принципів - гегемонії і панування. Відновлення сучасних асоціацій після занепаду громадянського суспільства в результаті

впливу на нього тоталітарних диктатур можливо, на думку Грамші, шляхом встановлення культурної гегемонії соціалістичної партії в громадянському суспільстві в процесі звільнення робітничого класу і повалення буржуазної системи панування. У соціалістичному цивільному суспільстві організація згоди, консенсусу між різними асоціаціями буде здійснюватися за допомогою культурних засобів і цінностей, а не методами державного примусу. Однак, на думку Грамші, громадянське суспільство створюється зверху - державою. При цьому держава буде відігравати позитивну роль як фактор створення нової цивілізації, нового типу людини і громадянина та має виступати політичною формою існування і високоорганізованого громадянського суспільства, де «індивід зміг би керувати собою, не вступаючи в конфлікт з політичним суспільством» [2].

Шлях до соціалізму Грамші бачив в створенні нового типу самоврядного громадянського суспільства, яке поглине державу і політичне суспільство. Воно поступово витіснить всякий державний контроль над громадським життям і покладе початок відмирання як держави, так і політичного суспільства. Регульоване суспільство, тобто суспільство без держави, вимагає рівності і заміни закону моральністю [10, с. 230-250].

Тикам чином представники французької політичної думки розглядають політичне суспільство як посередника між громадянським суспільством та державою, а представники італійської політичної думки вказаного періоду підкреслюють аналітичну диференційованість громадянського і політичного, фактично зводячи поняття політичного суспільства до держави.

Варто відмітити, що питання співвідношення громадянського та політичного суспільства в поглядах послідовників А.Грамші має дещо відмінне трактування. Так, Альтюсер повністю ігнорує ту версію теорії Грамші, в якій має місце опозиція держави і громадянського суспільства, рішуче віддавши перевагу іншій версії, в якій громадянське і політичне суспільства, гегемонія і панування виступають в якості функціональних аспектів держави. Політичне суспільство виступає в концепції Альтюсера «репресивним державним апаратом», визначеним в термінах унітарної структури уряду, адміністрації, армії, поліції, судів та в'язниць. «Громадянське суспільство» (цей термін автор вживає в лапках) в свою чергу стає диференційованою структурою з «ідеологічними державними апаратами», що складаються з релігійних, освітніх, сімейних, правових, профспілкових, комунікативних та культурних компонентів. [4, с. 221]

Проаналізувавши та систематизувавши попередні спроби ототожнення/розділення/співставлення громадянського та політичного суспільства Дж. Коен та Е. Арато розробили власну концепцію взаємодії громадянського та політичного суспільства, яка на сьогодні, на нашу думку, є найбільш повною.

Головна ідея Коена і Арато, з якою тяжко не погодитися, полягає в тому, що сучасна ринкова економіка функціонує часто за своєю власною логікою, незалежною від політичної сфери. Відповідно, грамотне диференціювання громадянського суспільства від економічних інститутів стане науково практичним базисом для конструктивної критики політичної і соціальної сфер. Справжній патерн, що виражається у формулі «суспільство проти держави», втратив критичний потенціал, тому актуальним є теоретичний конструкт громадянського суспільства, що відокремлює його не тільки від державної влади, а й від економічних структур.

Дослідники розвивають свою ідею далі і обґрунтовують поділ громадянського суспільства ще на одну складову - політичне суспільство, так як це сфера функціонування політичних партій, політичних організацій, парламентів та інших інститутів публічної політики. Автори дають важливе пояснення про «сучасну» роль громадянського суспільства в політиці, якщо його розглядати без політичного суспільства. На їхню думку, вона «... безпосередньо пов'язана не з контролем або захопленням влади, а з впливом, провідником якого є демократичні асоціації і вільна дискусія в інтелектуальних колах. Подібна політична роль неминуче пов'язана з розпиленням і неефективністю впливу» [4, с. 8]. Тому Коеном та Арато обґрунтовується виділення «політичного суспільства» як необхідного посередника між суспільством громадянським і державою. Одночасно, прослідковується чітке розмежування сфер позадержавного суспільного життя на «економічне суспільство», «громадянське суспільство» та «політичне суспільство».

У подібній п'ятичленній моделі (державна - політичне суспільство - громадянське суспільство - економічне суспільство - економіка), на думку авторів, громадянське суспільство зберігає свої опозиційні установки не тільки при авторитарному режимі, але і в форматі ліберальної демократії.

Важливим в запропонованому трактуванні представляється наочність соціально-політичного простору з додатковим потенціалом громадянського суспільства в разі «несумлінного» виконання обов'язків посередниками. Це може бути їх неефективна посередницька діяльність через некомпетентність, а також змови з навмисною ізоляцією процесів прийняття політичних і економічних рішень від впливу з боку громадських інститутів, ініціатив, громадських організацій.

Висновки. Аналізуючи еволюцію політичної теорії громадянського суспільства, варто відмітити, що за достатньо тривалий період категорія «громадянське суспільство» значно трансформувалась, розширивши своє смислове навантаження. Неможливість чітко прослідкувати наперед визначені характеристики розвитку громадянського суспільства, особливостей його взаємодії з політичним суспільством, рамки можливостей громадянського суспільства

роблять громадянське суспільство незавершеним конструктом. У свою чергу, це говорить про те, що будь-яке визначення суті і змісту громадянського суспільства буде завжди лише загальною спробою конкретизації цього явища, зафіксованою в форматі історичних реалій або сучасного суспільного життя. Підвищення ролі громадянського суспільства у його взаємодії з політичним суспільством все більше привертає увагу науковців, особливо в контексті особливостей регіонального та національного розвитку країн.

Список використаних джерел

1. Бойчук М. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: монографія. - Київ : Атлант ЮЕмСі, 2007. - 207 с.
2. Грамши А. Партии, государство, общество [Електроннийресурс] / А. Грамши. - Режимдоступу: http://www.hrono.ru/libris/lib_g/gramsci04.html
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. - М.: Канон, 1996. - 432 с.
4. Коэн Дж, Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. Пер. сангл. / Общ. ред. И.И. МЮрберг. - М.: Издательство «Весь Мир», 2003. - 784 с
5. Пейн Т. Права людини[Текст] / Т. Пейн. - Львів: Літопис, 2000. - 288 с.
6. Селігман Адам Б. Ідея громадянського суспільства / Пер. з англ. О. Камінського. - К., 2000. - 248 с.
7. Токвіль А. Про демократію в Америці / А. Токвіль. - М.: Прогрес, 1987. - 570 с
8. Цокур Є. Г. Особливості реалізації ідеї громадянського суспільства та її вплив на легітимізаційні процеси в сучасній Україні // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія No22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»: [Зб. наук. пр.]. -К.: Видавництво національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009. -Випуск 1. -С. 106-110.
9. Шайгородський Ю. Взаємодія політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства в Україні // Трансформація політичних інститутів України: проблема теорії і практики/ Авт. колектив: М.І. Михальченко (керівник) та ін. - К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2016. - С. 92-122
10. Gramsci A. Prison Note-books. N. Y 1971. P. 230-250
11. Walter M. Equality and Civil Society / Eds. by S. Chambers, W. Kymlicka // Alternative Conceptions of Civil Society. - Princeton, 2002. - P. 39

References.

1. Boichuk M. Vlada i hromadianske suspilstvo: mekhanizmy vzaiemodii : monohrafiia (Authorities and civil society: interaction mechanisms: monograph). - Kyiv : Atlant YuEmSi, 2007. - 207 s.
2. Hramshy A. Partyu, hosudarstvo, obshchestvo

(Parties, state, society)[Elektronnyiresurs] / A. Hramshy.
– Rezhymdostupu: http://www.hrono.ru/libris/lib_g/gramsci04.html

3. Diurkheim Э. О razdelenyy obshchestvennoho truda (About the division of social labor). – M.: Kanon, 1996. – 432 s.

4. Коэн Dzh, Arato Э. Hrazhdanskoe obshchestvo y polytycheskaia teoryia (Civil society and political theory). Per. sanhl. / Obshch. red. Y.Y. MIOrberh. - M.: Yzdatelstvo «Ves Myr», 2003. - 784 s

5. Pein T. Prava liudyny (Human Rights) [Tekst] / T. Pein. – Lviv: Litopys, 2000. – 288 s.

6. Selihman Adam B. Ideia hromadianskoho suspilstva (The idea of civil society) / Per. z anhl. O. Kaminskoho. — K., 2000. — 248 s.

7. Tokvil A. Pro demokratiiu v Amerytsi (About democracy in America) / A. Tokvil. – M.: Prohres, 1987. – 570 s

8. Tsokur Ye. H. Osoblyvosti realizatsii idei hromadianskoho suspilstva ta yii vplyv na lehitymatsiini protsesy v suchasni Ukraini (Features of the implementation of the idea of civil society and its influence on the legitimate processes in modern Ukraine) // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia No22 «Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin»: [Zb. nauk. pr.]. –K.: Vydavnytstvo natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova, 2009. –Vypusk 1. –S. 106-110.

9. Shaihorodskyi Yu. Vzaiemodiia politychnykh instytutiv ta instytutiv hromadianskoho suspilstva v Ukraini (Interaction of Political Institutions and Institutions of Civil Society in Ukraine) // Transformatsiia politychnykh instytutiv Ukrainy: problema teorii i praktyky / Avt. kolektyv: M.I. Mykhalchenko (kerivnyk) ta in. – K.: IPIEND im.. I.F.Kurasa NAN Ukrainy, 2016. – S. 92-122

10. Gramsci A. Prison Note-books. N. Y 1971. R. 230-250

11. Walzer M. Equality and Civil Society / Eds. by S. Chambers, W. Kymlicka // Alternative Conceptions of Civil Society. — Princeton, 2002. — P. 39

**К ВОПРОСУ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЮНЕСКО НА
СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ****ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНЕСКО НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ****THE MAIN ACTIVITIES OF UNESCO
CURRENTLY**

Гади́рова Нармин Фарзали кызы,
диссертант, Бакинский славянский университет
(Азербайджан, Баку),
e-mail: matlabm@yandex.com

Гади́рова Нармін Фарзали кизи,
диссертант, Бакинський слов'янський університет
(Азербайджан, Баку),
e-mail: matlabm@yandex.com

Gadirova Narmin Farzali kizi
PhD student of Baku Slavic University
(Azerbaijan, Baku),
e-mail: matlabm@yandex.com

В научной статье анализируются сущность и деятельность ЮНЕСКО. Отмечается, что после Второй мировой войны создатели ЮНЕСКО проявили серьезную активность в направлении изменения мира. Основной целью было предотвращение насилия среди людей, оказание взаимопомощи. Предотвращение дискриминации среди людей и развитие сотрудничества в области науки, образования и культуры были определены в качестве основной идеи. Создание ЮНЕСКО было гарантией мира, основанного на интеллектуальной и духовной солидарности человечества.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, международное сотрудничество, культура, наука, образование, государства.

У науковій статті аналізуються сутність і діяльність ЮНЕСКО. Відзначається, що після Другої світової війни творці ЮНЕСКО проявили серйозну активність в напрямку зміни світу. Основною метою було запобігання насильству серед людей, надання взаємодопомоги. Запобігання дискримінації серед людей і розвиток співпраці в області науки, освіти і культури було визначено в якості основної ідеї. Створення ЮНЕСКО було гарантією миру, заснованого на інтелектуальній та духовній солідарності людства.

Ключові слова: ЮНЕСКО, міжнародна співпраця, культура, наука, освіта, держави.

The scientific article analyzes the nature and activities of UNESCO. It is noted that after the Second World War, the creators of UNESCO have shown serious activity in the direction of changing the world. The main goal was to prevent violence among people, providing mutual assistance. The prevention of discrimination among people and the development of cooperation in science, education and culture were identified as the main idea. The creation of UNESCO was a guarantee of peace based on the intellectual and spiritual solidarity of mankind.

Keywords: UNESCO, international cooperation, culture, science, education, states.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Создание и развитие интеллектуального сотрудничества на современном этапе напрямую связано с именем ЮНЕСКО. Будучи специализированным органом ООН, ЮНЕСКО является крупнейшим в мире межправительственным форумом в соответствующем направлении. Устав ООН был принят 16 ноября 1945 года. Датой создания ЮНЕСКО считается время, когда Устав ООН вступил в силу, то есть 4 ноября 1946 года. Согласно Уставу ООН, главной задачей ЮНЕСКО является обеспечение мира и международной безопасности посредством сотрудничества народов в сферах образования, науки и культуры. Сотрудничество в этом направлении основано на справедливости, законности, правах и свободах человека. Понятно, что эти принципы четко отражены в Уставе ООН. Язык, религия и раса наций не играют никакой роли в таком сотрудничестве [4]. Основным принципом деятельности ЮНЕСКО является создание и развитие коммуникации между людьми и использование их для обеспечения взаимопонимания. В то же время важно, чтобы все люди имели четкое представление о задачах и идеалах ЮНЕСКО, потому что люди являются ключевыми элементами деятельности ЮНЕСКО [1, с. 62]. В создании ЮНЕСКО оказало влияние реальная историческая необходимость. Таким образом, после Второй мировой войны создатели ЮНЕСКО продемонстрировали серьезную активность в направлении изменения мира. Основной целью было предотвращение насилия среди людей, оказание взаимопомощи. Предотвращение дискриминации среди людей и развитие сотрудничества в области науки, образования и культуры были определены в качестве основной идеи. Создание ЮНЕСКО было гарантией мира, основанного на интеллектуальной и духовной солидарности человечества.

В рамках своей деятельности и проектов ЮНЕСКО выполняет ряд важных функций, которые определяют ведущую роль организации в науке, образовании, культуре и коммуникации. В связи с этим более внимательное изучение функций ЮНЕСКО позволит более точно понять ее суть [5, с. 13]. Таким образом, функции ЮНЕСКО обычно рассматриваются следующим образом:

Во-первых, ЮНЕСКО действует как «лаборатория идей». Другими словами, чтобы определить пути, которыми современный мир может быть восстановлен, ссылаясь на сотрудничество в области науки, культуры и образования. Содействие и реализация новых и реалистичных идей для установления и развития этого сотрудничества является центральным принципом деятельности ЮНЕСКО. Он играет решающую роль в вопросе, прогнозировании и устранении проблем в рамках компетенции организации. И самое главное, идеи ЮНЕСКО направлены на устранение существующих проблем.

Во-вторых, ЮНЕСКО выступает в качестве центра обмена информацией. Таким образом, ЮНЕСКО собирает, передает, расширяет и создает условия

для совместного использования готовой информации. Следует иметь в виду, что не только информация, но и обмен знаниями и передовым опытом создает основу для более эффективного сотрудничества. Поиск новейших и наиболее эффективных способов решения проблем и обеспечение сотрудничества в применении этих инструментов составляют основу деятельности ЮНЕСКО. В то же время широко практикуется реализация совместных пилотных проектов. Короче говоря, важной задачей ЮНЕСКО является развитие знаний и навыков и распространение их по всему миру. Цель состоит в том, чтобы добиться их общего использования. ЮНЕСКО активно поддерживает, координирует и управляет работой региональных и глобальных сетей. Такие сети помогают проводить научные исследования, обмениваться результатами и обучать персонал. В этом отношении конференции ЮНЕСКО играют ведущую роль. В рамках этих конференций ведущие эксперты разрабатывают общие подходы к существующим проблемам и сложным вопросам и определяют задачи. Члены ЮНЕСКО мобилизуют свои возможности для решения проблем и выполнения своих обязательств по расширению сотрудничества. Естественно, обмен информацией имеет решающее значение для обеспечения эффективной совместной деятельности.

В-третьих, ЮНЕСКО принимает активное участие в создании или укреплении потенциала государств-членов. Организация создает и развивает международное сотрудничество в интересах государств-членов в рамках своей компетенции. В то время персонал и институциональный потенциал определены в качестве основной задачи. Это как раз и есть потенциал для науки, образования и культурного сотрудничества, обеспечения мира и безопасности. В то же время следует учитывать, что ЮНЕСКО также оказывает техническую поддержку на основе запросов государств-членов. Можно подчеркнуть, что в этом отношении существует много мировых практик. Например, при тесной поддержке ЮНЕСКО система образования Маврикия претерпела серьезные реформы. Другим примером является то, что ЮНЕСКО получила непосредственную поддержку и непосредственную координацию в Казахстане в плане расширения свободы прессы. Тренинги для сотрудников правоохранительных органов в Сальвадоре также способствовали сотрудничеству с ЮНЕСКО в обучении новым знаниям и навыкам. Сотрудничество ЮНЕСКО и координация деятельности организации играют очень важную роль в осуществлении реформ в различных областях, разработке национальных стратегий. Конечно, роль финансовой поддержки в реализации различных реформ довольно высока. ЮНЕСКО также оказывает финансовую помощь для поддержки осуществления различных реформ. Кроме того, оценка результатов сотрудничества и проведенных реформ свидетельствует об эффективности сотрудничества

в рамках ЮНЕСКО. Такая оценка позволяет сделать более эффективные шаги и разработать стратегию.

В-четвертых, ЮНЕСКО создает платформу международного сотрудничества. Будучи специализированным и междисциплинарным учреждением, ЮНЕСКО содействует международному сотрудничеству в рамках своей компетенции и за ее пределами. Соответственно, организация определяет цели, принципы и приоритеты, которые могут быть отражены и реализованы в двусторонних и многосторонних программах. В то же время региональный и национальный уровни являются приоритетными и относятся к эффективным методам. Конечно, можно распространять знания, используя личные контакты экспертов. Однако ЮНЕСКО стремится проводить эту работу на постоянной и систематической основе. Организация также выполняет дополнительные функции. Эту функцию выполняет Центр сбора и расширения специальной информации. В настоящее время используется больше печатных и электронных ресурсов. Таким образом, ЮНЕСКО публикует периодические издания, публикует годовые отчеты и участвует в издании сотнях книг. Эти публикации, соответственно, охватывают науку, образование, культуру и общение. Особое внимание уделяется интересам государств-членов или государств-участников к реализации необходимых программ и проектов в соответствии с приоритетами дальнейшего увеличения эффективности и расширения международного сотрудничества. Опыт показывает, что сотрудничество в рамках ЮНЕСКО будет эффективным в решении проблем государств-членов в соответствующих областях.

Следует учитывать, что традиционные темы ЮНЕСКО в основном состоят из нижеследующих: [6]

- образование;
- естественные науки;
- социальные и гуманитарные науки;
- культура;
- общение и информация.

Кроме того, ЮНЕСКО также уделяет особое внимание конкретным темам и представляет собой область сотрудничества. Эти темы, как правило, связаны с важными и актуальными событиями и ситуациями. В большинстве случаев такие темы рассматриваются как специализированные темы. Лучше всего включить их в следующее:

- гендер и гендерное равенство;
- мировая культура;
- диалог цивилизаций и т.д.

Актуальность мандата ЮНЕСКО дает основание говорить о ее реформе. Следует иметь в виду, что это относится ко всей системе ООН. В настоящее время ЮНЕСКО, как и вся система ООН стоит перед выбором. Или идти в ногу с новыми реальностями в соответствии с требованиями времени и развиваться, или быть в одном ряду с учреждениями пройденной эпохи [3]. Действительно, необходимы серьезные

изменения как в ООН, так и в структуре и механизмах действий ЮНЕСКО. Следует отметить важность принятия ряда мер для обеспечения того, чтобы деятельность ЮНЕСКО была более эффективной и привлекательной. Вначале, попытаемся определить некоторые проблемы, стоящие перед организацией. Во-первых, возникли новые вызовы международному миру и безопасности. Естественно, ЮНЕСКО не может решать политические вопросы, не связанные напрямую с ее компетенцией. Тем не менее, организация может вовремя определить коренные причины конфликтов и определить конкретные контуры для превентивных шагов. Например, деятельность и сотрудничество в выявлении и предотвращении дискриминации на основе языка, образования и культуры являются частью полномочий ЮНЕСКО. Это, конечно, может сыграть важную роль в предотвращении будущих проблем. Соответственно, уже невозможно говорить о единственной миротворческой миссии ЮНЕСКО. Важно обеспечить, чтобы организация играла более активную роль в устранении региональных и этнических конфликтов и минимизации последствий. Другими словами, поиск путей или механизмов перехода от превентивной деятельности ЮНЕСКО к ее практической деятельности имеет первостепенное значение. То есть оказание поддержки странам в рамках полномочий организации, которые сталкиваются с реальным международным терроризмом, может привести к значительным эффективным результатам. Следует иметь в виду, что на основе многих конфликтов, возникающих на этом этапе, также основаны культурные элементы. У ЮНЕСКО есть потенциал для преодоления таких элементов. Превентивные меры в целом позволяют предотвращать конфликты на местах. Необходимость увеличения активности в этом направлении становится все более острой.

Во-вторых, масштаб проблемы также охватывает этические аспекты научно-технического прогресса и информационной безопасности. Принято считать, что интересы людей должны быть защищены от последствий цивилизации [7, с. 131]. Интересно, что результат цивилизации - это результат мышления и труда человека.

В-третьих, наряду с выявлением и пониманием проблем, также важно найти способы их решения. В то же время в результате нарастающей глобализации устранение возникающих проблем приобретает все большую актуальность.

Следует иметь в виду, что финансовые возможности ЮНЕСКО не безграничны. С этой точки зрения необходимо оптимизировать программы, над которыми проводятся работы. На данный момент нужно ответить на некоторые из следующих вопросов: Например, наиболее важными являются:

- Все программы сохраняют свою актуальность?
- Какие дальнейшие шаги можно предпринять для улучшения планирования?
- Важно ли определить какие-то важные цели? и так далее.

Поиск ответов на вышеуказанные вопросы и построение деятельности на их основе является важной предпосылкой для достижения эффективных результатов. Также важно, чтобы ЮНЕСКО имела тесные связи с другими учреждениями ООН. Кроме того, поиск путей решения проблем в контексте взаимного сотрудничества с другими неправительственными организациями является важной предпосылкой эффективности [9]. Государства и инициативы гражданского общества следует рассматривать как наиболее надежную основу. Эти инициативы значительно уменьшают нагрузку на организацию, позволив ей действовать более гибко при решении существующих проблем [2, с. 21].

Следует иметь в виду, что ЮНЕСКО с первого дня своего создания пыталась объединить свою деятельность или полномочия на основе всеобщей справедливости, прав и свобод человека. Как справедливо отмечает бывший Генеральный директор ЮНЕСКО К. Мацуура, вся история ЮНЕСКО демонстрирует ее приверженность верховенству этих принципов. Следует подчеркнуть, что сокращение числа программ путем определения ключевых приоритетов и концентрации ресурсов на основе важных принципов было рассчитано для достижения более эффективных результатов. Кроме того, создание новой системы управления, повышение прозрачности на рабочем месте и более широкое использование новых технологий указывают на то, что ЮНЕСКО стремится расширить свои возможности для более эффективного реагирования на современные вызовы. Естественно, все это позволяет государствам-членам более успешно реализовывать свои национальные стратегии [8, с. 55]. Как правило, в последние годы в ЮНЕСКО продолжают широкомасштабные реформы. Как видно из пунктов, которые мы уже рассмотрели, цель реформы ЮНЕСКО заключается в создании условий, которые обеспечат устойчивое развитие всего человечества. Это позволит организации определить будущие действия. Следует отметить, что предел этой деятельности изменился с защиты прав человека на всеобщее наследие человека. В качестве главного пути рассматривается расширение доступа к качественному образованию, продвижение прав и свобод человека и поддержание глобального культурного наследия. Расширение коэффициента эффективности этих границ находится в центре внимания руководства организации и государств-членов.

Наконец, следует отметить, что ЮНЕСКО систематически работает над укреплением мира, устойчивого развития и защиты прав человека. Эти тенденции неделимы и действуют в наиболее заметной роли тонких изменений в нашем современном мире. ЮНЕСКО, осуществляя свою миссию в интересах международного сообщества, выполняет важнейшие функции. Эти функции обеспечиваются необходимым расширением международного сотрудничества в реализации универсальных приоритетов, что создает реальную основу для глобальной интеграции.

Список використаних джерел

1. Международные нормативные акты ЮНЕСКО: Конвенции, соглашения, протоколы, рекомендации, декларации / Сост. И.Д. Никулин. М.: Логос, 1993, с. 62
2. Ройтер В. ЮНЕСКО: Цели, структуры, деятельность / Ройтер В., Хюфнер К. М.: Рудомино, 2002, с.21
3. Среднесрочная стратегия ЮНЕСКО 2008–2013 гг. Париж, 3–23 ноября 2007 г. Режим доступа: <http://www.unesco.org>
4. Устав ЮНЕСКО // Основные документы Организации объединенных наций по вопросам образования, науки и культуры. Париж: ЮНЕСКО, 2006.
5. Early J., Seitel P. UNESCO Meeting in Rio: Steps toward a Convention // Smithsonian Talk Story. 2002. Spring. № 21. P. 13.
6. Intangible Heritage. UNESCO, http://mirrors.unesco.org/culture/heritage/intangible/html_eng/index_en.shtml/ (ссылка последний раз проверялась 01.10.2013 г.).
7. Kirshenblatt-Gimblett B. Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage. Berkeley, California, 1998. P. 131-176.
8. Matsuura K. UNESCO: Factor of hope. UNESCO Press, 2005, P. 55
9. Medium — Term Strategy (2014 — 2021). Doc. 37 C/4. UNESCO, 2014. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860e.pdf> (accessed 10 September 2015).

References

1. Mezhdunarodnye normatyvnyye akty YuNESKO: Konvency`y`, soglasheny`ya, protokoly, rekomendacy`y`, deklaracy`y` / Sost. Y`.D. Ny`kuly`n. M.: Logos, 1993, с. 62
2. Rojter V. YuNESKO: Cely`, struktury, deyatel`nost` / Rojter V., Хуфнер К. М.: Rudomy`no, 2002, с.21
3. Srednesrochnaya strategy`ya YuNESKO 2008–2013 gg. Pary`zh, 3–23 noyabrya 2007 g. Rezhym dostupa: <http://www.unesco.org>
4. Ustav YuNESKO // Osnovnyye dokumenty Organy`zacy`y` ob`edy`nennykh nacy`j po voprosam obrazovany`ya, nauky` y` kul`tury. Pary`zh: YuNESKO, 2006.
5. Early J., Seitel P. UNESCO Meeting in Rio: Steps toward a Convention // Smithsonian Talk Story. 2002. Spring. # 21. P. 13.
6. Intangible Heritage. UNESCO, http://mirrors.unesco.org/culture/heritage/intangible/html_eng/index_en.shtml/ (ssылka posledny`j raz proveryalas` 01.10.2013 g.).
7. Kirshenblatt-Gimblett B. Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage. Berkeley, California,

**2019 – РІК ВИБОРУ: ІДЕЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ДЕРЖАВИ У ПЕРЕДВИБОРНИХ ПРОГРАМАХ
ПАРТІЙ ТА КАНДИДАТІВ****2019 - THE YEAR OF ELECTION: THE IDEA
OF THE SOCIAL STATE IN THE ELECTION
PROGRAMS OF PARTIES AND CANDIDATES****Денисова А.,**аспірантка, кафедра політичних теорій, Національний
університет «Одеська юридична академія» (Україна,
Одеса),e-mail: nastya_timofeeva_93@mail.uaORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1667-1293>**Denisova A.,**postgraduate student of the Department of
Political theories of the National University
Odessa Law Academy (Ukraine, Odessa),e-mail: nastya_timofeeva_93@mail.uaORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1667-1293>

Статтю присвячено дослідженню інтерпретацій соціальної держави у передвиборних програмах кандидатів на посаду Президента України (В. Зеленського, П. Порошенка, Ю. Тимошенко, Ю. Бойка, О. Вілкула, ін.) та передвиборній програмі політичної партії «Слуга народу». Відзначено, що незважаючи на закріплення у Конституції України положень щодо соціальної держави, поступово сама ідея соціальної держави елімінується із політичного дискурсу, а представники партії-переможці виборчої кампанії до ВР України – 2019 ідентифікують себе як прихильників «лібертаріанства».

Ключові слова: соціальна держава, соціальна політика, політичний дискурс, передвиборні програми, вибори Президента України, парламентські вибори.

The article deals with the study of interpretations of the social state in the election programs of candidates for the post of President of Ukraine (V. Zelensky, P. Poroshenko, Y. Tymoshenko, Y. Boyko, O. Vilkul, etc.) and the election program of the political party «Sluh narodu». It is noted that despite the inclusion of the social state regulations in the Constitution of Ukraine, the idea of the social state is gradually eliminated from political discourse, and representatives of the party-winner of the 2019 election campaign identify themselves as supporters of «libertarianism».

Keywords: the social state, social policy, political discourse, election programs, presidential elections in Ukraine, parliamentary elections.

Постановка проблеми. Ідея соціальної держави переживає важкі часи в Україні. Вона поступово зникає з політичного дискурсу та елімінується з порядку денного взаємодії влади та суспільства. Незважаючи на фіксацію у Конституції України та інших актах національного та міжнародного права (ратифікованих державою) важливих положень щодо соціальної держави, доводиться констатувати, що у реальній українській політиці проблемі побудови соціальної держави приділяється недостатньо уваги. Повною мірою

це проявилось у передвиборчому дискурсі як президентської так і парламентської кампаній у 2019 році.

Зауважимо, що реалізацію ідеї побудови соціальної держави в Україні на сучасному етапі суттєво ускладнено як зовнішніми факторами (агресія на Сході України, анексія Криму) так і внутрішньополітичними транзитивними процесами (політична демократизація, економічна лібералізація, посилення націоналістичних тенденцій тощо). Необхідність посилення обороноздатності країни обумовлює скорочення бюджетного фінансування соціальної сфери, а під гаслом розвитку місцевого самоврядування фактично пропонується послаблення ролі центральних органів влади у процесі соціального захисту населення.

І якщо раніше тема соціальної держави постійно фігурувала принаймні у передвиборчих програмах соціал-демократів, соціалістів та комуністів, то сьогодні, після радикальної зміни партійного ландшафту, реалізація даного конституційного положення прямує до нуля не тільки у процесі вироблення та реалізації публічної політики, а і маргіналізується у передвиборчому дискурсі.

У таких умовах зростає потреба у пошуці та виокремленні окремих положень передвиборчих програм політичних партій та кандидатів, які стосуються соціальної держави. Підвищена увага наукової спільноти до ідеї соціальної держави має сприяти не лише поверненню цієї теми до політичного дискурсу, а й активізації дискусій між представниками ліберальної та соціалістичної ідеологічних доктрин з метою визначення оптимальних параметрів соціальної держави на сучасному етапі соціально-політичного та економічного розвитку.

При цьому, не можна недооцінювати роль передвиборчих програм кандидатів та політичних партій у розвитку ідеї соціальної держави. Адже вони не тільки віддзеркалюють певну політичну ідеологію, а і демонструють рівень розуміння нагальних суспільних проблем політичною елітою. Варто погодитись із тим, що «Партійні програми виконують важливу роль артикуляції суспільних інститутів і громадського контролю над діяльністю партій і в Україні» [5].

У передвиборчих програмах має бути представлена раціональна аргументація щодо конкретних кроків вирішення гострих соціальних проблем. Орієнтація на передвиборчу програму дозволяє громадянам зробити раціональний політичний вибір. Як зазначає Д. Яковлев: «...політична взаємодія у нашій країні характеризується активізацією процесу медіатизації, особливо у виборчий період, коли мас медіа стають важливим чинником політичної боротьби. Вони впливають на соціальну стабільність, встановлюють пріоритетні теми порядку денного суспільства. У виборчій ситуації з'являється хвиля сенсацій та скандалів. Проте неутворюється простір аргументованих політичних дискусій щодо проблемних питань суспільного розвитку, практично відсутня раціональна аргументація. Отже, домінування медіа-

тизації призводить до очевидного ускладнення раціонального політичноговибору громадянина» [18, с. 19]. Посилення громадської та дослідницької уваги до передвиборчого дискурсу політичних партій та кандидатів має сприяти раціоналізації політичної взаємодії в Україні, створити справжню альтернативу медіатизації політичного процесу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея соціальної держави міцно пов'язується з поширенням у суспільстві імперативів справедливості, толерантності, рівності. Їх дослідженню у сучасному суспільстві присвячено праці Дж. Ролза (деонтологічна парадигма), Ю. Габермаса (комунікативна дія), О. Гьофе (справедливість обміну та розподілу), ін. На думку Л. Ситниченко «Ролз одним із перших теоретично глибоко осмислив та концептуально оформив ту загальну інтуїцію, за якою суспільні інститути мають бути справедливими не лише для обраних, але й для інших, а справедливість є не просто одним із вимірів суспільного буття, а головною, фундаментальною умовою його існування, цивілізованим способом його репродукування» [14, с. 43]. Розгортання ідеї справедливості у площину відносин між громадянським суспільством та правовою державою у подальшому утворило декілька взаємопов'язаних напрямків досліджень соціальної держави. По-перше, це правові дослідження з акцентом на необхідності закріплення орієнтації на побудову соціальної держави у конституції, інших правових актах, взаємодії правової держави та громадянського суспільства. До представників цього напрямку належать М. Козюбра, А. Крусян, П. Рабінович, Г. Чанишева, Ю. Шемшученко, ін. На думку А. Крусян «... у сучасній юридичній літературі набуває поширення концепція, згідно з якою гіпертрофовані уявлення про індивідуальні витоки у концепції прав людини та її взаємовідносини із суспільством, державою та іншими формами колективного буття, що були притаманні минулому, є недоцільною та такою, що не відповідає сучасності, та визнається необхідність органічного поєднання у змісті прав людини як особистих, так і колективних основ» [3, с. 43]. По-друге, визначення пошук оптимальної моделі соціальної держави у широкому контексті сучасних соціальних перетворень – від глобалізації до інформаційного суспільства, від появи нових ідентичностей до суспільства відкритого доступу. Проблему перерозподілу благ («розподілу» справедливості) та роль держави у нових соціальних умовах досліджували Е. Гіденс, М. Кастельс, Ч. Тейлор, Д. Норт, Г. Баєр, М. Арагон, ін. По-третє, політологічні дослідження соціальної держави крізь призму процесів демократизації, лібералізації та подолання посткомуністичної спадщини представлено у роботах А. Сіленко, В. Співака, Н. Хоми, Л. Ярової.

Натомість, недостатньо досліджено передвиборчий дискурс щодо соціальної держави як мети політичного розвитку України. Адже саме у передвиборчому дискурсі, зокрема – у програмах політичних

партій та кандидатів на посаду Президента України, проявляється ідеологічна позиція кандидатів та партій, а також мають наводитися організаційні, управлінські та комунікативні механізми реалізації ідеї соціальної держави в Україні.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження ідеї соціальної держави у передвиборчих програмах кандидатів на посаду Президента України та політичних партій у парламентській кампанії 2019 року.

Основний матеріал дослідження. Чергові вибори Президента України відбулись у 2019 році, вони пройшли у два тура. Перший тур відбувся 31 березня, а другий – 21 квітня 2019 року. У другому турі В. Зеленський переміг П. Порошенка з результатом 73,22% проти 24,45% [12]. Виборча кампанія почалась 31 грудня 2018 року. Для участі у виборах було зареєстровано 44 кандидати, п'ятеро з яких у встановлений ЦВК України термін зняли свої кандидатури. Таким чином, передвиборчу агітацію на основі власних програм вели 39 кандидатів. У цілому, слід аргументовано відзначити, що вкрай недостатньо уваги у програмах усіх кандидатів приділялось проблемі побудови соціальної держави. Фактично, у передвиборчих програмах та маніфестах у мас-медіа тематика соціальної держави елімінувалась з політичного дискурсу.

Повною мірою це стосується програм переможців першого туру: В. Зеленського та П. Порошенка. Як уже доводилось констатувати: «...програми двох кандидатів, які вийшли до другого туру виборів Президента України – В. Зеленського та П. Порошенка, – характеризуються недостатньою увагою до процесу формування соціальної держави. Навпаки, це ліберальні програми» [2, с. 785].

На це звертається увага й у статті «Програми кандидатів: у чому відмінність обіцянок Порошенка і Зеленського», опублікованій «Німецькою хвилею»: «Обидва кандидати демонструють багато ініціатив в економічній сфері. Зокрема, і Порошенко, і Зеленський пропонують робити ставку на ІТ-сектор і обіцяють інвесторам захист вкладених коштів, а також майже слово в слово повторюють у своїх програмах, що Україні потрібна заміна податку на прибуток на податок на виведений капітал... Петро Порошенко робить акцент на подоланні бідності, Володимир Зеленський – на здоров'ї та освіті. Принцип «гроші ходять за людьми», відповідно до програми Порошенка, має реалізовуватися і в освітній реформі, і у системі охорони здоров'я, і в політиці соціального захисту. У програмі Зеленського – «гроші ходять за талановитим студентом»» [13].

І це при тому, що до кола головних проблем громадян України традиційно відносять теми, пов'язані із відповідальністю політиків щодо побудови соціальної держави. Зокрема, за даними дослідження «Україна сьогодні: виклики та перспективи» (проводилось Центром «Соціальний моніторинг», Українським інститутом соціальних досліджень іме-

ні Олександра Яременка та Соціологічною групою «Рейтинг» з 30 квітня по 10 травня 2019 року в 24-х областях України та м. Києві) [16] більше половини населення вважають дуже важливими наступні проблеми: нинішній рівень цін, інфляція (84,5%); рівень заробітної плати та пенсій (82,8%); нинішні тарифи на комунальні послуги (84,5%); рівень соціальної захищеності населення (76,4%); рівень медичного обслуговування (76,1%); наявність роботи, безробіття (75,7%); збагачення олігархів та зубожіння простих людей (74,4%) та ін.

Тобто, на сучасному етапі громадяни вимагають від влади повноцінного забезпечення соціального захисту населення, виконання конституційних положень щодо визначених стандартів соціальної політики та побудови соціальної держави. Саме тому дивує відсутність таких пріоритетів у передвиборчих програмах основних кандидатів у Президенти України.

Серед передвиборчих програм усіх кандидатів на посаду Президента України слід відзначити наступні особливості у трактуванні окремих положень соціальної держави та відповідних напрямків соціальної політики. Зокрема, програма С. Капліна має промовисту назву: «Соціальний курс – за простих людей» [10]. У цій програмі кандидата від Соціал-демократичної партії раціональні ідеї щодо поліпшення соціального захисту населення межують із популізмом. Йдеться про наступні пропозиції: «...збільшення мінімальної пенсії до 5 000 гривень, а мінімальної зарплати до 10 000 грн. вже у 2019 році; зменшення ціни на газ для населення в 4 рази; встановлення мінімальної частки заробітної плати у ВВП на рівні 50%... повернення до гарантованого безкоштовного медичного обслуговування, контроль над ціноутворенням у сфері лікарських препаратів... престижний «військовий соціальний пакет», який включатиме забезпечення житлом військових і їхніх родин; істотне збільшення зарплат і пенсій вчителям... відродження на сучасній основі професійної технічної освіти; фінансування культури на рівні не менше 3% ВВП; стипендії на рівні прожиткового мінімуму; гарантію першого робочого місця для молоді; соціальне житло для молодих сімей» [10].

За результатами першого туру виборів Президента України С. Каплін набрав 0,07% (тобто 14532 голосів виборців), обійшовши на декілька сотен голосів багаторічного лідера українських соціалістів, колишнього віце-спікера ВРУ О. Мороза [17].

У програмі кандидата у Президенти України О. Богомолець, цілком природно, увагу зосереджено переважно на питаннях, пов'язаних із охороною здоров'я. О. Богомолець декларує ідеологію соціально-ліберального розвитку. У її програмі зазначається: «Я завжди вбачала своїм завданням збереження життя і здоров'я людей та побудову в Україні ефективної системи охорони здоров'я і соціального захисту» [6].

Наповнена маніфестаціями щодо поліпшення соціального захисту населення передвиборна програ-

ма О. Вілкула. «Витрати на комунальні послуги – не більше 15% сімейного доходу. Витрати на продукти – не більше 25% сімейного доходу... Школи повного дня для дітей 6–13 років... Безкоштовна перша вища освіта за спеціальностями реального сектору (промисловість, будівництво, ІТ), сільського господарства та сфери послуг... Молодий фахівець до 27 років не платить податок на доходи фізичних осіб. Зарплата вчителя, викладача – коефіцієнт 1,5 до середньої зарплати по області... Страхова медицина. Страховий поліс за рахунок держави для пенсіонерів, малозабезпечених, військовослужбовців, працівників сфери освіти, поліцейських, лікарів – для всіх, кого держава найняла на роботу... Гідні зарплати для лікарів – коефіцієнт 1,5 до середньої зарплати по області... Пенсія – НЕ нижче 40% від середньої заробітної плати по країні» [8].

Кандидат від політичної партії «Опозиційний блок» Ю. Бойко у передвиборчій програмі «План мирного розвитку для України» жодного разу не згадує про соціальну державу, але досить багато уваги приділяє ролі держави у вирішенні соціальних проблем. Акцент він робить на суттєве збільшення допомоги батькам за народження дитини: «...за першу дитину – 100 тис. рн., за другу – 200 тис. рн., за третю та наступних – 400 тис. рн.. Також він декларує необхідність «...скасування нелюдської медичної реформи» та поновлення 10-річного терміну навчання в школі» [7]. Юрій Бойко посів четверте місце за результатами першого туру президентської виборчої кампанії. Він набрав 11,67%, або 2206216 голосів виборців [12].

У передвиборній програмі Ю. Тимошенко є окремий підрозділ - «Нова соціальна доктрина», який присвячено шляхам вирішення нагальних соціальних проблем. Йдеться про європейську заробітну платню, справедливі пенсії, доступну медицину, справедливі тарифи, якісну та доступну освіту тощо. У програмі зазначено: «Ми ставимо за мету поступово, за п'ять наступних років, досягти рівня середньої заробітної плати Польщі у доларовому вимірі... Буде скасовано порядок, який позбавляє пенсій працюючих пенсіонерів... Ми проведемо повну модернізацію лікарень, поліклінік та фельдшерсько-акушерських пунктів за рахунок залучення довгострокового експортного кредитування строком не менше ніж на 20 років і за кредитною ставкою не більше 3% річних... У перший місяць роботи нового президента будуть зменшені ціни на газ у 2 рази, а це означає також зменшення тарифів на тепло і гарячу воду» [9]. Юлія Тимошенко посіла третє місце за результатами виборчої кампанії.

На цих виборах також був зареєстрований кандидатом у Президенти народний депутат України Юрій Тимошенко, якого деякі політологи називали «технічним кандидатом», «двійником», покликаним відібрати голоси у Юлії Тимошенко. У його програмі багато уваги приділяється соціальним питанням: «Підвищити прожитковий мінімум та мінімальну

пенсію до розміру, який забезпечує людині достойне життя... Навести лад у медичній галузі, ліквідувати ганебну практику корупційного фінансування медичних процедур та операцій... Зобов'язати роботодавців до створення належних умов та оплати праці, виведення заробітних плат із тіні та гарантування стандартного соціального пакету для працівників» [9].

У цілому, програми кандидатів на виборах Президента України у розрізі визначення соціальної політики та побудови соціальної держави можна поділити на декілька категорій. По-перше, програми, які містять стандартні обіцянки відносно соціального захисту населення: підняти заробітну плату та знизити тарифи. По-друге, програми, у яких наявне комплексне бачення соціальної держави, відповідно до ідеологій соціалізму, соціал-демократії та соціально-ліберального розвитку. По-третє, програми у яких поєднуються популізм та маніпуляції з метою отримати підтримку найбільш незахищених верств населення.

Безумовно, більш детальний аналіз передвиборчого дискурсу кандидатів у Президенти України щодо соціальної держави ще попереду. Він має враховувати зокрема і те, що у сучасній політичній системі конструювання та впровадження ефективної моделі соціальної держави неможливо без Верховної Ради України. Враховуючи, що переконливу перемогу на позачергових виборах до ВР України, які відбулись 21 липня 2019 року здобули представники президентської партії «Слуга народу», наведемо основні положення щодо соціальної політики та соціальної держави з її передвиборчої програми.

У програмі партії «Слуга народу», яка складається із 16 пунктів, немає прямої згадки про «соціальну державу». Деякі з її представників декларують належність до лібертаріанської традиції, тож пропонується: «Провести децентралізацію влади відповідно до європейських норм: передати максимум можливих повноважень виконкомом місцевих рад і перетворити державні адміністрації на префектури європейського типу... перевести максимально можливу кількість державних послуг в онлайн... позбавити СБУ, ГПУ та Нацполіцію непритаманних їм функцій ущемлення бізнесу» [11].

У програмі йдеться про розширення меж прямої демократії («Створити механізм накладення народного вето на щойно ухвалені закони, які не влаштовують суспільство... запровадити механізми впливу українців на рішення влади через референдуми»), необхідність скасування недоторканості депутатів, впровадження механізму їх відкликання тощо [11]. Щодо економічного та соціального блоків, то декларується необхідність підвищення рівня життя українців до середньоевропейського, демонополізація, скорочення державних регуляторів та кількість процедур у будівництві та відведенні землі тощо [11].

До соціальної сфери відносяться наступні ініціативи партії «Слуга народу», відображені в передви-

борчій програмі: «Ухвалити стратегію поступового зменшення єдиного соціального внеску... провести всеукраїнський перепис населення, всі соціальні пільги перевести у грошову форму, а також впровадити другий рівень пенсійного забезпечення і «економічний паспорт українця», за яким усі діти отримують частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки... Для викладачів середніх і вищих навчальних закладів пропонують «базове матеріальне забезпечення» на рівні трьох мінімальних зарплат, державні і приватні освітні заклади забезпечити рівними правами а освітню та наукову інфраструктуру оновити... запровадити систему обов'язкового медичного страхування, підвищити рівень матеріально-технічного забезпечення лікарень» [11].

Також окремі висновки щодо майбутньої політики у ВР України, яку буде впроваджувати партія «Слуга народу» можна зробити за допомогою інтерв'ю її лідерів. Так, координатор штабу «Слуги народу» Олександр Корнієнко розповів про ідеологію партії: «У нас про лібертаріанство жарти ходять. Руслан Стефанчук, як наш ідеолог, він це бачить в такому терміні. В центрі має бути людина, а не держава. І навколо неї повинна компонуватися держава. Зараз у нас, у більшості, люди обслуговують державу – чиновницький апарат, процеси, стосунки, взаємодія, процеси. Навіть якісь елементарні речі – податкове навантаження. Це все треба переосмислити, поставити в центр людину, і входячи з її інтересів, далі напрацьовувати пакет рішень» [15]

Висновки. Таким чином, слід відзначити, що весь комплекс складних питань, пов'язаних із побудовою соціальної держави в Україні потребує значно більшої уваги влади та суспільства як під час виборчих кампаній, так і у процесі вироблення та реалізації публічної політики. Варто погодитись із українським соціологом П. Кутуєвим у тому, що «... нагально-актуальним завданням правлячих «еліт» постленінських суспільств стає конструювання держави, що сприяє розвитку... Водночас на постленінські суспільства покладається – у відповідності до вимог неоліберального консенсусу – усунення держави із суспільно-економічного життя, навіть попри те, що лише держава спроможна створити інституційну систему координат, у межах якої може функціонувати ринок, здійснюватися накопичення капіталу та розбудовуватися мережа соціального захисту» [4, с. 35].

У передвиборчих програмах кандидатів під час президентської кампанії 2019 року взагалі була відсутня навіть згадка про соціальну державу. Це ж стосується і партійного дискурсу. Як наслідок, відбувається переоцінка ролі держави як «агента» розвитку, реформ, благополуччя громадян. А це може призвести до негативних наслідків не тільки у соціальній політиці, а й в усьому комплексі відносин між державою та суспільством.

Список використаних джерел

1. 'Вибори Президента України 2019'. (Election of the President of Ukraine 2019) *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp001.html> (дата звернення 17.07.19)
2. Денисова, АО, 2019. 'Передвиборчі маніфести щодо соціальної держави в Україні' (Election manifestos on the welfare state in Ukraine), *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Суспільство XXI століття: кризь призму історії до сьогодення»*, Одеса, с. 785-788.
3. Крусян, АР., 2012. 'Україна як соціальна держава : концептуальні положення та конституційно - правові реалії'(Ukraine as a Social state: Conceptual Provisions and Constitutional - Legal Realities). *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.*, Вип. 44, с. 35 -47.
4. Кутуєв, П., 2015. 'Від Бегемота до Гулівера: трансформації держави доби пізнього лєнінізму' (From Hippo to Gulliver: Transformation of the State of the Late Leninist Age), *Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну: Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції з соціології (м. Київ, 26-27 листопада 2015 року)*, с. 35-37.
5. Павленко, П., Гузь, М., Гайдуцький, І., 2018. 'Зелений політичний дискурс у Німеччині та Україні: Аналітичний огляд'. (Green Political Discourse in Germany and Ukraine: An Analytical Review) *Підготовлено на замовлення Міжфракційного депутатського об'єднання «Зелена енергія змін» за підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні*. Київ. 34 с. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/zelenyi_dyskurs_v_programah_partii_1.pdf (дата звернення 18.07.19)
6. 'Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Богомолец Ольги Вадимівни' (The election program of the candidate for President of Ukraine Bogomolets Olga Vadimivna). *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=211pt001f01=719.html>
7. 'Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Бойко Юрія Анатолійовича' (The election program of the candidate for the post of President of Ukraine Yuriy Boyko) *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html>
8. 'Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Вілкула Олександра Юрійовича' (The election program of the candidate for the post of President of Ukraine, Vilkul Alexander Yurievich). *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=224pt001f01=720.html>
9. 'Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Тимошенко Юлії Володимирівни' (The election program of the presidential candidate Yulia Vladimirovna Timoshenko Ukraine) *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=225pt001f01=720.html>
10. 'Програма кандидата в Президенти України від Соціал-демократичної партії Капліна Сергія Миколайовича' (Program of the candidate for President of Ukraine from the Social-Democratic Party Kaplin Sergey Nikolaevich). URL: <http://www.sdpkaplin.org.ua/ru/news/item/programa-presidenta-kaplina-sosiaknyj-kurs.html> (дата звернення 15.06.19)
11. 'Програма партії «Слуга народу»: основні пріоритети' (Програма партії «Слуга народу»: основні пріоритети) *Веб-сайт «Телеканал новин «24»*. URL: https://24tv.ua/programa_partiyi_sluga_narodu_osnovni_prioriteti_n1164282
12. 'Результати голосування по Україні. Вибори Президента України 2019' (Results of voting in Ukraine. 2019 Presidential Election). *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=720.html> (дата звернення 17.07.19)
13. 'Ржеутська, Л., 2019. 'Програми кандидатів: у чому відмінність обіцянок Порошенка і Зеленського' (Candidate programs: what's the difference between Poroshenko's and Zelensky's promises), *DW*. URL: <https://p.dw.com/p/3GYsM> (дата звернення 17.07.19)
14. Ситниченко, Л., 2014. 'Трансформація ціннісних орієнтирів: свобода чи справедливість?' (Transformation of values: freedom or justice?), *Мультиверсум. Філософський альманах*. Вип. 1, с. 38-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2014_1_5. (дата звернення 7.07.19)
15. 'У Зеленського розповіли про ідеологію «Слуги народу»' (Zelensky told about the ideology of «Sluhy narodu») *Веб-сайт «Телеканал новин «24»*. URL: https://24tv.ua/u_zelenskogo_rozprovili_pro_ideologiyu_slugi_narodu_n1161280/
16. 'Україна сьогодні: виклики та перспективи' (Ukraine Today: Challenges and Prospects). *Національне соціологічне дослідження щодо актуальних питань сьогодення «Ваша думка: травень 2019 року», Сайт Соціологічної групи «Рейтинг» (Rating Group Ukraine)*. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraina_segodnya_vyzovy_i_perspektivy.html (дата звернення 17.07.19)
17. 'Хід голосування. Активність виборців. Вибори Президента України 2019' (Course of voting. Voter activity. Election of the President of Ukraine), *Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи «Вибори Президента України»*. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=719.html> (дата звернення 17.07.19)
18. Яковлев, ДВ., 2011. 'Раціоналізація політичної комунікації як альтернатива медиатизації взаємодії влади та суспільства в Україні' (Rationalization

of political communication as an alternative to the mediation of the interaction between government and society in Ukraine), *Актуальні проблеми політики*. Вип. 12-18, с.19 - 26.

References

1. 'Vybory Prezydenta Ukrainy 2019. Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp001.html> (data zvernennia 17.07.19)

2. Denysova, AO, 2019. 'Peredvyborchi manifesty shchodo sotsialnoi derzhavy v Ukraini, Materialy Vseukrainskoi naukovo konferentsii «Suspilstvo KhKhI stolittia: kriz pryzmu istorii do sohodennia, Odesa, s. 785-788.

3. Krusian, AR., 2012. 'Ukraina yak sotsialna derzhava : kontseptualni polozhennia ta konstytutsiino - pravovi realii. Aktualni problemy polityky : zb. nauk. pr., Vyp. 44, s. 35 -47.

4. Kutuiev, P., 2015. 'Vid Behemota do Hulivera: transformatsii derzhavy doby piznogo leninizmu, Derzhava ta hlobalni sotsialni zminy: istorychna sotsiolohiia panuvannia ta sprotyvu v epokhu modernu: Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z sotsiolohii (m. Kyiv, 26-27 lystopada 2015 roku),s. 35-37.

5. Pavlenko, P., Huz, M., Haidutskyi, I., 2018. 'Zelenyi politychnyi dyskurs u Nimechchyni ta Ukraini: Analitychnyi ohliad. Pidhotovleno na zamovlennia Mizhfraktsiinoho deputatskoho obiednannia «Zelena enerhiia zmin» za pidtrymky Predstavnytstva Fondu im. Hainrikha Bolliia v Ukraini. Kyiv. 34 s. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/zelenyi_dyskurs_v_programah_partii_1.pdf (data zvernennia 18.07.19)

6. 'Peredvyborna prohrama kandydata na post Prezydenta Ukrainy Bohomolets Olhy Vadymivny. Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=211pt001f01=719.html>

7. 'Peredvyborna prohrama kandydata na post Prezydenta Ukrainy Boiko Yuriia Anatoliiiovycha Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html>

8. 'Peredvyborna prohrama kandydata na post Prezydenta Ukrainy Vilkula Oleksandra Yuriiiovycha. Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=224pt001f01=720.html>

9. 'Peredvyborna prohrama kandydata na post Prezydenta Ukrainy Tymoshenko Yulii Volodymyrivny Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=225pt001f01=720.html>

10 'Prohrama kandydata v Prezydenty Ukrainy vid

Sotsial-demokratychnoi partii (SDP) Kaplina Serhiia Mykolaiovycha «Sotsialnyi kurs – za prostykh liudei». URL: <http://www.sdpskaplin.org.ua/ru/news/item/programa-presidenta-kaplina-sociaknyj-kurs.html> (data zvernennia 15.06.19)

11. 'Prohrama partii «Sluha narodu»: osnovni prioriteti Veb-sait «Telekanal novyn «24». URL: https://24tv.ua/programa_partiyyi_sluga_narodu_osnovni_prioriteti_n1164282

12. 'Rezultaty holosuvannia po Ukraini. Vybory Prezydenta Ukrainy 2019. Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=720.html> (data zvernennia 17.07.19)

13. 'Rzheutska, L., 2019. 'Prohramy kandydativ: u chomu vidmynnist obitsianok Poroshenka i Zelenskoho, DW. URL: <https://p.dw.com/p/3GYsM> (data zvernennia 17.07.19)

14. Sytnychenko, L., 2014. 'Transformatsiia tsinnisnykh oriientyriv: svoboda chy spravedlyvist? Multyversum. Filosofsnyi almanakh. Vyp. 1, c. 38-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2014_1_5. (data zvernennia 7.07.19)

15. 'U Zelenskoho rozpovily pro ideolohiui «Sluhy narodu» Veb-sait «Telekanal novyn «24». URL: https://24tv.ua/u_zelenskogo_rozpovily_pro_ideologiyu_slugi_narodu_n1161280//

16. 'Ukraina sohodni: vyklyky ta perspektyvy. Natsionalne sotsiolohichne doslidzhennia shchodo aktualnykh pytan sohodennia «Vasha dumka: traven 2019 roku», Sait Sotsiolohichnoi hrupy «Reitynh» (Rating Group Ukraine). URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraina_segodnya_vyzovy_i_perspektyvy.html (data zvernennia 17.07.19)

17. 'Khid holosuvannia. Aktyvnist vybortsiv. Vybory Prezydenta Ukrainy 2019. Veb-vidobrazhennia informatsiino-analitychnoi systemy «Vybory Prezydenta Ukrainy». URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=719.html> (data zvernennia 17.07.19)

18. Iakovlev, DV., 2011. 'Ratsionalizatsiia politychnoi komunikatsii yak alternatyva medyatyzatsii vzaiemodii vlady ta suspilstva v Ukraini, Aktualni problemy polityky. Vyp. 12-18, с.19 - 26.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМИ «ПОЛІТИЗАЦІЇ ЕТНІЧНОСТІ» ЯК ПИТАННЯ ЕТНОПОЛІТИКИ**THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES OF THE CONCEPTUALIZATION OF THE PROBLEM OF THE "POLITIZATION OF ETHNICITY" AS AN ISSUE OF ETHNOPOLITICS****Дубова С.В.,**

кандидат історичних наук, головний консультант, Національний інститут стратегічних досліджень (Україна, Київ),
e-mail: tamira.panna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0374-2099

Dubova S.,

Ph D in historical sciences chief consultant,
National Institute for Strategic Studies
(Ukraine, Kyiv),
e-mail: tamira.panna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0374-2099

Метою дослідження є вивчення основних підходів до поняття «політизація етнічності», а також виокремлення основних ознак та складових цього процесу. Зроблено висновок, що домінуючими підходами до вивчення «політизації етнічності» є політико-інституційний (наявність або відсутність фактору етнічності в офіційних документах) та економічний (бажання етнічних груп та їх лідерів отримати доступ до ресурсів), або їх поєднання. В якості основних складових політизації етнічності виступають етнічна ідентичність; історичний та політичний контекст; етнічні спекулянти; діяльність мас-медіа; посилення політичної риторики. До ключових ознак можуть бути віднесені: посилення етнічної риторики в політичній сфері; електоральна підтримка проетнічних партій; відкрита політика дискримінації. Водночас ці ознаки мають бути додатково конкретизовані і доповнені регіональними коефіцієнтами.

Ключові слова: етнічність, політизація, національні меншини, етнополітика, права.

The purpose of the study is to study the main approaches to the concept of «politicization of ethnicity», as well as to identify the main features and components of this process. It is concluded that the dominant approaches to the study of «politicization of ethnicity» are political-institutional (presence or absence of ethnicity factor in official documents) and economic (desire of ethnic groups and their leaders to access resources), or a combination of them. Ethnic identity is the main component of the politicization of ethnicity; historical and political context; ethnic speculators; activities of the mass media; strengthening political rhetoric. Key features include: strengthening ethnic rhetoric in the political sphere; electoral support for pro-ethnic parties; open discrimination policy. At the same time, these characteristics should be further specified and supplemented by regional coefficients.

Keywords: ethnicity, politicization, national minorities, ethno-politics, rights.

Актуальність. Етнополітичні конфлікти (граничною формою яких є збройні конфлікти) продовжують залишатись важливою складовою міжнародних відносин та внутрішньополітичної безпеки держав. Остання декада ХХ століття відмічалась різким збільшенням кількості етнічних конфліктів майже у всіх регіонах світу, а самі конфлікти все частіше набували форм збройного протистояння з ознаками геноциду за етнічною ознакою. ХХІ століття характеризується іншою тенденцією – посиленням латентності таких конфліктів, зростанням сепаратистських рухів побудованих за етнічною складовою (при цьому із посиленням на норми міжнародного права в частині прав народів на самовизначення). Цьому, зазвичай, передують поступове (або в окремих випадках - стрімке) загострення етнополітичної ситуації в країні, яке базується на політичній мобілізації етнічних спільнот (товариств). Така мобілізація часто є не стільки результатом природного і поступового усвідомлення етносу як самостійної одиниці, скільки намаганням тих чи інших політичних суб'єктів використати потенціал такої мобілізації для досягнення власних політичних цілей, навіть шляхом порушення миру та злагоди в державі, знищення її внутрішньополітичної стабільності та створення штучних протистоянь між представниками політичної нації.

У етнополітології цей процес штучного загострення дістав назву «політизації етнічності» (*politicization of ethnicity*).

Водночас, незважаючи на широке використання у науковій та публіцистичній літературі, поняття «політизація етнічності» (в деяких джерелах в якості синоніма використовується «етнічна політизація») та його сутнісні характеристики все ще залишаються маловивченими. Проблемою стає не тільки визначення самого поняття як виключно теоретичної конструкції, але й суто прикладного аспекту цього явища, що має безпосередній вплив на національну безпеку держави. Не менш складним є виявлення форм в яких відбувається «політизація етнічності», її складових, порогових значень політизації (для створення належної моделі індикаторів національної безпеки) – в цих питаннях зберігається значна варіативність, яка обумовлена специфікою вивчення етнічних конфліктів як таких (частіше за все дослідження етноконфліктологів базуються на кейсах конкретних країн, які слабко адаптовані для реалій інших регіонів чи держав).

Ступінь дослідженості проблеми. Проблематикою «політизації етнічності» активно займаються як закордонні, так і вітчизняні дослідники. Серед закордонних варто відмітити роботи Дж. Ротшильд, М. Мамдані, А. Божик-Робертсон, Р. Хашмі, Г. Маджід, Т. Гурр, С. Маттер, А. Вебер, В. Хаєрс та А. Флескен. З українських науковців варто виокремити праці О. Картунова, І. Кресіної, В. Нагірного, Т. Лупула, М. Вавринчука, Ю. Калиновського, О. Стогової.

Водночас в більшості цих досліджень поняття «політизації етнічності» (далі - ПЕ) розглянуті фра-

гментарно, а спільні підходи до форм реалізації ПЕ так і не було побудовано. Окремі спроби (наприклад в роботах А. Божик-Робертсон чи А. Вебера) здебільшого пов'язані з конкретними досліджуваними кейсами балканських країн, країн Африки чи Азійсько-Тихоокеанського регіону і слабо адаптовані для використання в інших політико-історичних умовах.

Отже метою статті є - опрацювання основних підходів до поняття «політизація етнічності», а також виокремлення основних ознак та складових цього процесу.

Вклад основного матеріалу. Складним питанням залишається сама концептуалізація кордонів і меж політизації, тобто більш чіткого розуміння того, що взагалі означає «політизація» і в чому вона виявляється.

Дж. Джозеф (*Joseph S. Joseph*) характеризує питання ПЕ як ситуацію, коли етнічні питання стають «важливими детермінантами внутрішніх та зовнішніх програм урядів, особливо при визначенні їх позицій та політики» [4, с. 71]. Схожим чином про ПЕ каже і Дж. Ротшильд. На його думку етнічна приналежність політизується відкрито, коли діючі особи формують «соціальні, культурні та економічні інтереси, образи, претензії, тривоги та прагнення» в етнічному відношенні та виносять ці претензії на політичну арену [Цит. за 8].

Водночас причини ПЕ все ще залишаються дискусійною категорією загального процесу ПЕ. Здебільшого мова йде про два панівні підходи.

Перший ґрунтується на тому, чи закріплена правовими або політико-правовими документами в суспільстві дискримінація (як негативна, так і позитивна) певних груп за етнічною ознакою. Так, К. Оствальд (*Kai Ostwald*) на прикладі Малайзії демонструє факт політизації малайської ідентичності, коли її представники законодавчо наділені додатковими правами (економічними, політичними, освітніми) – відтак приналежність до малайської етнічної групи має не лише культурно-особистісний вимір, але й політичний [5, с. 82]. Така дискримінація може виявлятися також в обмеженнях певних етносів займати керівні посади в армії, державній службі тощо.

Інший підхід має здебільшого економічний вимір – для його прихильників ПЕ це наслідок бажання різних етнічних груп в межах держави долучитися до розподілу державних ресурсів на свою користь. Так автори дослідження «Політизація етнічності» А. Вебер, В. Хаерс та А. Флескен відмічають, що «ключові фактори [ПЕ] це жадібність та образа» які використовуються етнічними елітами «виходячи з їх раціональних інтересів для отримання доступу до... обмежених ресурсів» [8, с.10]. Аналогічної думки дотримується і Ф. Барт (*Fredrik Barth*), який акцентує увагу на тому, що причини політизації ідентичностей часто лежать у сфері економіки, а не у порушених культурних (або інших) правах [Цит. за 7]. Відомий дослідник етноконфліктів Т. Гурр (*Ted Gurr*) вважає, що основна причина політизації ет-

нічних груп відбувається у тих випадках, коли вони відчувають тиск на їх економічні та політичні права, або здійснюють політичні заходи на підтримку своїх колективних інтересів. Між тим в багатьох випадках можна бачити, що причин для політизації є куди більше і далеко не завжди це пов'язано саме із порушенням прав [2]. Водночас важливим положенням теорії Т. Гурра є те, що порушення не обов'язково має відбуватись реально – мова йде швидше про очікування представників етнічних груп щодо того, якими мають бути їх законні права (що далеко не завжди співпадає із законодавчою базою в державі).

М. Мамдані (*Mahmood Mamdani*), аналізуючи питання ПЕ спробував поєднати ці два підходи. Він виділяє різні типи ідентичності, зокрема «культурну» та «економічну», але водночас підкреслює, що кожна з них може бути політизована при чому значна роль в цьому відіграє держава, якщо вона прагне ідентифікувати людину (громадянина) саме як представника певного етносу. М. Мамдані наполягає, що якщо той чи інший закон визнає (ідентифікує) громадянина представником тієї чи іншої етнічної спільноти, а державні органи взаємодіючи з ними враховують цю ідентифікацію, то етнічна ідентичність кожної людини стає здебільшого політичною, а не культурною чи навіть біологічною. Відтак відбувається політизація етнічності [6]. На його думку громади, де переважають культурні ідентичності побудовані за принципом спільної історії, в той час як для громад де переважають політичні ідентичності основою стає спільний проект майбутнього. В той же час в реальності така сепарація виявляється майже неможливою, адже часто саме спільна історія веде до поступової політизації груп. Тим більше, що політичні лідери, які планують використати ту чи іншу етнічну спільноту задля перерозподілу на свою користь державних ресурсів можуть цілеспрямовано інтенсифікувати дискусії про спільне минуле, сприяючи більшій єдності групи. На думку М. Мамдані, логічним наслідком такої діяльності стає поступова поляризація ідентичностей коли кожен учасник групи має робити бінарний вибір. Хоча М. Мамдані окремо не зупиняється на цьому питанні, але важливим для подальших досліджень в сфері політизації ідентичностей було б з'ясування чи така бінарна позиція формується лише навколо етнічних ідентичностей, чи, наприклад етнічної з одного боку та загальнодержавної з іншого.

Як вже зазначалось, дослідники також часто використовують поняття «політизації етнічності» не вказуючи конкретних ознак і складових цього процесу. Однак деякі спроби здійснити таку систематизацію здійснювались.

Так, американська дослідниця А. Божик-Робертсон (*Agneza Bozic-Roberson*) у своїй роботі «Політизація етнічності як прелюдія до етнополітичного конфлікту: Хорватія та Сербія у бувшій Югославії» [1] запропонувала власні складові процесу політизації етнічності, які на її думку можуть стати основою

для побудови системи «раннього сповіщення» про можливі проблеми в сфері міжетнічних відносин. В її підході ключову роль «політизатора» етнічностей відводиться «етнічним спекулянтам», які користуючись різними інструментами (переважно за допомогою мас-медіа та власної риторики) політизують етнічності в своїх інтересах (політичних, економічних, ідеологічних). Більше того, на її думку етнічні конфлікти різного рівня інтенсивності (від мирних до насильницьких) є результатом саме цілеспрямованої політизації етнічності (цей процес вона вважає загрозою для стабільності та безпеки держави, оскільки етнічність радикалізується та стає конфронтаційною), що здійснюється особливо легко в багатонаціональних суспільствах із економічними та політичними проблемами, а також недостатньо потужними державними інституціями. Дослідниця особливо підкреслює, що методологічно безперспективними є спроби наділити «етнічну приналежність» як таку певною політичною владою або руйнівним потенціалом – вони з'являються лише у випадку спрямованої політизації.

А. Божик-Робертсон виділяє низку складових, використання яких веде до поступової політизації етнічності (часто – як посилення або конструювання націоналістичних настроїв у певній етнічній групі), а отже – до загострення міжетнічних відносин і як фінал – до можливого етнічного конфлікту. До таких складових відносяться:

Етнічна ідентичність. Її складовими є культура, релігія, будь-які державні традиції (якщо група мала власну державність раніше), історичні події (передусім ті, які відображені у політичних міфах, символах, героїчних епосах та літературі). Мета політичних суб'єктів, що мають на меті політизувати етнічність – **загострити (підкреслити) самобутність спільноти, її відмінності від інших етнічних спільнот** і, як наслідок, створити чіткі та тривалі психологічні кордони між різними групами. В ідеалі – створення жорстких бінарних ідентичностей, що унеможливають інтеграцію представників спільноти в життя держави або місцевості.

Історичний та політичний контекст. Історичні події, які стосуються розвитку тієї чи іншої етнічної групи/спільноти, можуть стати додатковим аргументом у випадку політизації етнічності такої групи. Складні чи суперечливі події минулого, питання вільного руху (чи навпаки – колонізаторське минуле групи, яка в подальшому втратила панівну роль на певній території). Крім того, важливими є загальні політичні події в певній історичній ретроспективі, що відбуваються в країні або ж спроби побудови загальнодержавного історичного нарративу, яку етнічна група вважає несправедливим.

«Етнічні спекулянти» (*Ethnic Entrepreneurs*). На думку А. Божик-Робертсон «етнічні спекулянти» з'являються або як наслідок вже сформованого протистояння між різними етнічними групами, або коли такі особи відчувають, що «ситуація в етнічній

спільноті дозволяє використати її у власних інтересах, стати джерелом їх політичної легітимності, а отже і джерелом влади та доступу до ресурсів» [1, с. 49]. Стандартною стратегією таких «спекулянтів» стає переконання представників спільноти у неадекватності чинних державних інститутів інтересам спільноти, загострення протиріч із владними структурами. На протигагу цьому вони висувують новий інституційний порядок денний, більш сприятливий з точки зору перерозподілу державних ресурсів на користь етнічної спільноти. Ще однією важливою стратегією «етнічних спекулянтів» стає **формування відчуття розчарування у державних діячах, державних інститутах, державній політиці**, що згідно з теорією Т. Гурра лише **збільшує агресію етнічних груп проти джерела розчарування**. Авторка підкреслює, що «етнічні спекулянти» це не чинні політики чи політичні лідери, а особи, які до того моменту не мали влади чи доступу до розподілу ресурсів, але прагнуть використати етнічний фактор як інструмент реалізації своїх власних інтересів. На її думку, виразною характеристикою таких «спекулянтів» є «опортуністичне та саморекламує лідерство за рахунок емоційно вразливих груп населення» [1, с. 53] (під останніми, вочевидь, розуміються етнічні групи). Автори [8] додатково відзначають, що етнічні групи розглядаються такими «спекулянтами» (та не лише ними, але й традиційними політиками) як дешева (з точки зору ресурсів, які потрібно використати для її мобілізації) база для підтримки політиків під час виборів, адже їх позицію (напрямок підтримки) простіше відслідкувати та спрямувати у власних інтересах.

Мас-медіа. А. Божик-Робертсон відмічає, що медіа продовжують залишатися однією з найбільш масових форм долучення широких верств громадськості до політики та політичного процесу. Крім того, медіа можуть інтерпретувати події, формувати контекст сприйняття певних новин. Саме ця спроможність медіа (доповнена часто не усвідомленим прагненням людей обирати для перегляду/читання ті медіа, які дотримуються тих же поглядів що і їх читачі) стає особливо важливою у багатоетнічних суспільствах, адже безпосередньо впливає не лише на поглиблення етнічної ідентичності певної групи, але й формує для неї образ «іншого», а отже має потенціал політизації етнічності.

Політична риторика. Спроможність наводити аргументи (часто - вибіркові) для обстоювання певної лінії чи позиції стає важливою складовою потенційної політизації етнічності. Готовність окремих політичних чи громадських діячів використовувати маніпулятивні форми риторики задля досягнення соціального контролю (впливу) на членів етнічних спільнот робить політичну риторичку важливою складовою загального процесу політизації етнічності.

А. Божик-Робертсон у своїй роботі послідовно доводить, що ПЕ є негативним явищем, яке штучно конструюється або загострюється заінтересованими

в цьому політиками чи громадськими діячами. Однак не всі дослідники визначають політизацію етнічності як цілеспрямований деструктивний процес, що інспірується певними лідерами у власних інтересах. Так індійські дослідниці Р. Хашмі (*Rehana Saeed Hashmi*) та Г. Маджід (*Gulshan Majeed*) з Університету Панджабу вважають, що ПЕ є наслідком «неспроможності держави створити належні інститути, що можуть захистити етнічну приналежність членів суспільства. Якщо державі не вдається створити такі інститути, то це призводить до конфліктних ситуацій, коли одна група не відчуває себе в безпеці відносно домінуючої групи. Відчуття антагонізму, врешті решт, змушує етнічні групи висувати свої вимоги» [3, с. 319]. Вони наполягають, що в такій ситуації етнічні групи поступово стають суб'єктами політичного процесу, артикулюючи бажання отримати політичні права (розширеного представництва в політичних та адміністративних установах, спільне використання та контроль над місцевими ресурсами, використання певної мови як маркера ідентичності у навчанні та спілкуванні). Якщо ж влада відмовляє у розширенні таких прав, то це веде до подальшого розгортання конфлікту і, в кінці кінців, призводить до політизації етнічних груп. Але дослідниці не намагаються аналізувати один з вірогідних наслідків такої можливої опортуністичної політики держави, якщо вона буде йти шляхом максимального сприяння інтересам певної етнічної групи – загострення міжетнічних відносин в наслідок незадоволення інших етнічних груп такою політикою держави, яка може сприйматися ними як дискримінаційна по відношенню до них.

Цікаву та цілісну модель процесу ПЕ запропонували автори [8], які виділили 3 базових індикатори ПЕ: етнічна риторика в політичній сфері, електоральна підтримка партій та відкриті політики ексклюзії (дискримінації). Для кожного з цих індикаторів запропоновано три рівні стану (низький, проміжний та високий рівень політизації):

Етнічна риторика в політичній сфері. *Низький рівень* політизації характеризується домінуючим політичним дискурсом, який підкреслює відсутність фактору етнічної приналежності як елементу політичного життя (політичної сфери) країни або ж акцент робиться на просуванні загальнонаціональної ідентичності. Також для низького рівня характерними є програмні політичні заяви та в політичній риторичі відсутні посилання на етнічну приналежність. *Проміжний рівень* (тобто такий, який може свідчити про небезпеку політизації індикатора) характеризується появою етнічних претензій громадянського суспільства, однак які не стають частиною політичної сфери (політичного дискурсу). Для *високого рівня* політизації характерними є наступні ознаки: використання етнічних заяв в політичній сфері (використовуються політиками для виключення або мобілізації певних етнічних груп та базі їх етнічної ідентичності), висловлення обережних або неявних етнічних

претензій, які характеризуються використанням специфічних (часто – принизливих або негативних) «кодових слів» (негативні слова, які є образливими для певної етнічної групи або нації і є при цьому зрозумілими широкому загалу), організоване етнополітичне насильство з метою захоплення та збереження політичної влади.

Електоральна підтримка партій. Виділяються лише два рівні – низький та високий. На низькому рівні етнічні групи не мають особливих політичних вподобань щодо партій і готові підтримувати будь-яку політичну партію країни. На високому рівні з'являються суто етнічні партії, які отримують підтримку від однієї чи декількох окремих етнічних груп і не підтримуються іншими етнічними групами.

Відкриті політики ексклюзії (дискримінації). Також характеризується лише двома рівнями – низьким та високим. Низький рівень – загалом реалізуються програми, які спрямовані на зниження значення конкретних етнічних ідентичностей та на посилення загальнонаціональної ідентичності. При цьому реалізується така організаційно-правова модель за якої надається рівний доступ до ресурсів незалежно від етнічної приналежності. На високому рівні права в державі розподілені за етнічною ознакою (наприклад: расове рабство, обмеження в політичних правах певних етнічних груп, вплив етнічного фактору на розподіл ресурсів тощо), а для певних етнічних груп встановлені обмеження щодо зайняття керівних посад в системі державної служби (в т.ч. збройних силах або інших сферах).

Зазначена вище модель дійсно може стати основою для розробки більш прикладних індикаторів внутрішньополітичної стабільності в контексті попередження етнополітичних конфліктів. Водночас для такої розробки вона має бути істотно доповнена і доопрацьована. Зокрема, кількість індикаторів, вочевидь, є недостатньою і не враховує всю множину відкритих чи прихованих політичних дій етнічних груп та їх лідерів. Крім того, характеристики рівнів є занадто широкими та неконкретними (відсутні кількісні показники та часові межі) для практичного опрацювання. Відсутність проміжних рівнів для двох останніх індикаторів не свідчить про їх відсутність де-факто, а швидше про складнощі щодо їх ефективного виявлення та концептуалізації. Також індикатори не враховують регіонального розподілу – зокрема, чи є рівнозначно небезпечними заявами про етнічну складову місцевих, регіональних та загальнонаціональних політиків? Вочевидь така модель має бути доповнена числовими індикаторами, що складаються з сукупності значень різної ваги.

Висновки. Домінуючими підходами до питання ПЕ є політико-інституційний та економічний. Перший акцентує увагу на наявності або відсутності фактору етнічності в урядових або політичних документах. Формування державної політики та відносин держави з її громадянами з врахуванням їх етнічної приналежності може вважатись ПЕ. За економічного

підходу, ПЕ вважається похідною від бажання етнічних груп та їх лідерів отримати доступ до урядових (або регіональних ресурсів) задля їх перерозподілу на свою користь.

Незважаючи на спроби науковців виокремити інструменти (форми) та граничні показники ПЕ, вони все ще є недосконалими та лише частково ефективними. Водночас моделі ПЕ запропоновані, наприклад, А. Божик-Робертсон а також А. Вебер, В. Хаєрс та А. Флескен, можуть стати основою для подальшої конкретизації задля практичного використання в інтересах моніторингу внутрішньополітичної стабільності держави.

Перспективи досліджень проблеми полягають у створенні системи індикаторів моніторингу стану політизації етнічності.

Список використаних джерел

1. Bozic-Roberson, A. (2011) *The politicization of ethnicity as a prelude to ethno-political conflict: Croatia and Serbia in Former Yugoslavia*, LAP LAMBERT Academic Publishing, 272 pages, available at: https://pdfs.semanticscholar.org/0135/286f2dcbffd63edcb5e4d543e718385e51a3.pdf?_ga=2.84545553.98365925.1565784666-1732091500.1565784666
2. Gurr, T. (1993), *Minorities at Risk: A Global View of Ethno-political Conflicts*, United States Institute of Peace Press, Washington, 427.
3. Hashmi, R., Majeed G. (2015) *Politics of Ethnicity: A theoretical perspective*, A Research Journal of South Asian Studies, Vol. 30, No.1, January – June, pp. 319 – 331, available at: http://pu.edu.pk/images/journal/csas/PDF/21%20Dr%20Rehana_30_1.pdf
4. Joseph J. (1997) *Theorizing about ethno-politics and international politics: Some conclusions from Cyprus, Innovation*, The European Journal of Social Science Research, No. 10:1, pp. 69-84, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13511610.1997.9968514>
5. Kai, O. (2014) *Engineering Identity: The role of the state in shaping ethnic and civic identity in Singapore and Malaysia*, Dissertation, University of California, San Diego, 109 p. available at: <https://escholarship.org/uc/item/4tw8p198>
6. Mamdani, M. (2001), *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, Princeton University Press, available at: <https://press.princeton.edu/titles/7027.html>
7. Matter, S. (2004) “We have this land as our right”: *ethnicity, politics, and land rights conflict at Enoosupukia, Kenya* available at: <http://digitoollibrary.mcgill.ca/thesisfile83127.pdf>
8. Weber, A., Hiers, W., Flesken, A. (2016) *Politicized Ethnicity. Perspectives in Comparative Politics*, Palgrave Macmillan, New York available at: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137349453_1

References

1. Bozic-Roberson, A. (2011) *The politicization of ethnicity as a prelude to ethno-political conflict: Croatia and Serbia in Former Yugoslavia*, LAP LAMBERT Academic Publishing, 272 pages, available at: https://pdfs.semanticscholar.org/0135/286f2dcbffd63edcb5e4d543e718385e51a3.pdf?_ga=2.84545553.98365925.1565784666-1732091500.1565784666
2. Gurr, T. (1993), *Minorities at Risk: A Global View of Ethno-political Conflicts*, United States Institute of Peace Press, Washington, 427.
3. Hashmi, R., Majeed G. (2015) *Politics of Ethnicity: A theoretical perspective*, A Research Journal of South Asian Studies, Vol. 30, No.1, January – June, pp. 319 – 331, available at: http://pu.edu.pk/images/journal/csas/PDF/21%20Dr%20Rehana_30_1.pdf
4. Joseph J. (1997) *Theorizing about ethno-politics and international politics: Some conclusions from Cyprus, Innovation*, The European Journal of Social Science Research, No. 10:1, pp. 69-84, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13511610.1997.9968514>
5. Kai, O. (2014) *Engineering Identity: The role of the state in shaping ethnic and civic identity in Singapore and Malaysia*, Dissertation, University of California, San Diego, 109 p. available at: <https://escholarship.org/uc/item/4tw8p198>
6. Mamdani, M. (2001), *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, Princeton University Press, available at: <https://press.princeton.edu/titles/7027.html>
7. Matter, S. (2004) “We have this land as our right”: *ethnicity, politics, and land rights conflict at Enoosupukia, Kenya* available at: <http://digitoollibrary.mcgill.ca/thesisfile83127.pdf>
8. Weber, A., Hiers, W., Flesken, A. (2016) *Politicized Ethnicity. Perspectives in Comparative Politics*, Palgrave Macmillan, New York available at: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137349453_1

ВПЛИВ ЧЛЕНСТВА В БРІКС НА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

THE IMPACT OF BRICS ECONOMIC ASPECTS OF CHINA'S FOREIGN POLICY

Забіян В. В.,
аспірантка кафедри політології, Національний
університет «Києво-Могилянська академія»
(Україна, Київ),
e-mail: vikokozab@gmail.com

Zabian V.V.
Post-Graduate Student of Political Science Department,
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
(Ukraine, Kyiv),
e-mail: vikokozab@gmail.com

У статті автор аналізує вплив членства Китаю в БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка) на економічні аспекти прийняття зовнішньополітичних рішень – фінансовий, інвестиційний та торговельний. Доведено, що членство в БРІКС частково впливає на дані аспекти, а основним фактором для прийняття зовнішньополітичних рішень є слідування керівництвом КНР глобальному плану та крокам, які закладені в ньому, що націлені на досягнення загального добробуту та заможності Китаю.

Ключові слова: БРІКС, Китай, зовнішня економічна політика, членство в неформальному об'єднанні.

In the article author analyses influence of China's membership in BRICS (Brasil, Russia, India, China, South Africa) on economic aspects of foreign policy decisions – financial, investing and trade. It has been proved that BRICS membership partly impacts these aspects and the main factor for foreign policy decision making process is following by Chinese authority the global plan and steps the goal of which is reaching the common wealth of China.

Keywords: BRICS, China, foreign economic policy, membership in informal union

Неформальне об'єднання БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка) було створено з метою країн, що розвиваються, посилити свій голос на міжнародній арені шляхом активізації економічного зростання через більш тісне партнерство. Саме тому, в першу чергу, членство в даній групі особливо пов'язане з такими економічними аспектами зовнішньої політики держав, як фінансовий, інвестиційний та торговельний. Китай, як держава, яка в останні роки випередила розвинені країни світу і своїх партнерів по БРІКС за низкою економічних показників, зацікавлений у функціонуванні об'єднання для того, аби мати змогу говорити від імені табору країн, які мають потенціал до підвищення ваги свого голосу на міжнародному форумі. З огляду на членство в БРІКС, китайське керівництво повинно виробляти зовнішньополітичні рішення таким чином, аби партнерство в рамках організації залишалось ефективним. Метою статті є проаналізувати яким чином членство Китаю в БРІКС впливає

на вироблення та реалізацію зовнішньої політики держави в плані міжнародних фінансових, торговельних відносин, а також інвестування.

З розвитком китайської економіки протягом останнього десятиліття та зі зростанням рівня впевненості китайського керівництва у економічному плануванні, уряд КНР став приділяти більше уваги розповсюдженню фінансової присутності Китаю закордоном. Азія, Африка та Латинська Америка стали регіонами найбільшого інтересу КНР в плані інвестицій в енергетичну та видобувну сфери, фінансову галузь тощо. У зв'язку з цим може здаватися, що фінансова співпраця Китаю з країнами БРІКС не є надто значущою в контексті загальних обсягів інвестицій КНР закордон. Аби зрозуміти чи це так, необхідно звернути увагу на деякі особливості зовнішнього інвестування Китаю та можливості китайських інвесторів.

Незважаючи на потенціал КНР, в якості світового інвестора - показники прямих інвестицій закордон є скромнішими, ніж можна очікувати. За даними Світового банку, обсяг китайських прямих інвестицій закордон у 2006 році склав \$23.9 млрд, у 2011 році - \$48.4 млрд, а у 2014 році - \$123.1 млрд. Проаналізувавши дані цифри, можна констатувати позитивну динаміку. Проте, якщо порівняти інвестиції КНР, наприклад, з показниками США - вони будуть виглядати достатньо посередньо. Так, розмір прямих інвестицій США закордон у 2006 році склав \$283.8 млрд, у 2011 році - \$436.6 млрд, а у 2014 році - \$338.8 млрд. [9]. Такий стан речей пов'язаний з певними бар'єрами та обмеженнями, які присутні на шляху КНР до статусу найбільшого світового інвестора.

Експерт з зовнішньої фінансової політики Китаю, К. Міллер, виділяє декілька причин, через які КНР має складнощі з інвестуванням закордон, зокрема у розвинуті країни. Перш за все, серед таких складнощів, можна виділити особливе сприйняття китайських корпорацій-інвесторів як тих, хто відповідальний за втрату робочих місць місцевим населенням країни, в яку інвестуються кошти. Це пов'язано з вимогою китайської сторони повністю укомплектовувати об'єкти інвестицій китайськими працівниками [10, с. 102]. Показовим є випадок з продажем нафтової американської компанії «Unocal». У 2005 році нафтовидобувна корпорація «Chevron» запустила гучну публічну кампанію з мобілізацією американських ксенофобів проти «СНООС» - китайської нафтової національної корпорації, яка намагалася придбати «Unocal». Незважаючи на те, що пропозиція китайської сторони у \$18,5 млрд. була на \$2 млрд. більша ніж американської сторони - Конгрес США відкинув її, аргументуючи такі дії політичною невизначеністю з приводу даного питання та небажаними наслідками для національної безпеки держави [8].

Також перспективи китайських інвестицій закордон обмежені скептицизмом китайських корпорацій щодо реальної можливості отримання вигоди.

Це пов'язано з великою кількістю угод, що провадилися, хоча мали великий потенціал [10, с. 103]. Наприклад у 2004 році китайська компанія «SAIC» придбала 51% південнокорейського виробника автомобілей «Ssang Yong Motor» за \$500 млн. з метою виробляти китайські авто за технологіями Південної Кореї. Проте вже у 2009 році компанія збанкрутіла після довгих суперечок з її працівниками [12].

Окрім цього, на думку К. Міллера, китайські інвестиції закордон обмежуються великою кількістю можливостей на китайському ринку для бізнесу через стрімкий розвиток китайської економіки. Логічною перешкодою для великих китайських корпорацій залишається статус англійської мови, як мови бізнесу та фінансів у світі [10, с. 104].

Перелічені труднощі перешкоджають КНР ближче співпрацювати з розвинутими країнами та швидше реалізувати свій потенціал, як країни з найбільш стрімко зростаючою економікою на світовій арені. Тому кооперація з країнами, що розвиваються, та зокрема в рамках БРІКС, у фінансовій та інвестиційній сфері є важливою для Китаю на даному етапі економічного розвитку.

На фоні такої загальної ситуації фактор впливу членства Китаю в БРІКС на фінансовий аспект зовнішньої політики КНР набуває сенсу з точки зору того який формат співпраці було погоджено країнами БРІКС в рамках новостворених фінансових інституцій та які цілі переслідує Китай.

З урахуванням загального розміру інвестицій Китаю закордон, який було наведено вище, з 2006 по 2014 роки, фінансова складова участі у Новому банку розвитку БРІКС та Резервному фонді БРІКС є значною. Так, уряд КНР мав виділити мінімум \$50 млрд. на заповнення установчого фонду Нового банку розвитку БРІКС. При цьому, вага голосу КНР при прийнятті рішення в рамках даної організації є однаковою з вагою голосів інших країн-БРІКС. Щодо Резервного фонду, то від КНР було виділено \$50 млрд., що дало право китайській стороні на 39.95% голосів при прийнятті рішень щодо розподілу коштів фонду. При цьому доступною для використання сума з Резервного фонду склала \$21 млрд.

Умови, на яких Китай бере участь у фінансових інституціях, створених в рамках БРІКС, роблять можливою реалізацію потенціалу КНР, як потужного інвестора для країн-членів організації. Співпраця в напрямку підтримки діяльності Нового банку розвитку та Резервного фонду БРІКС виступає для Китаю гарантією успішності майбутніх проектів, які йому хотілося б реалізувати найближчим часом. Поки співпраця Китаю з розвинутими країнами не вийшла на новий рівень, партнери БРІКС та регіони, в яких їм належить лідерство, будуть основними орієнтирами КНР в плані вироблення зовнішньої фінансової політики.

Даний аспект здійснення зовнішньої політики КНР вписується у загальну картину політичної культури Китаю, яка великою мірою базується на

традиційно-філософських вченнях. В рішенні домагатися визнання на світовій арені, КНР вдається до доступних методів, не намагаючись будь-якою ціною добитися довіри вже визнаних світових лідерів. У пошуку унікального шляху у здійсненні зовнішньої фінансової політики можна простежити даоське підґрунтя, яке виражається у смиренному прийнятті обставин, які існують у світі та того шляху, який має пройти КНР до мети набуття впливу на світовий арені адекватному її реальній економічній потужності. З точки зору конфуціанства, фінансово-інвестиційну співпрацю Китаю з країнами БРІКС можна розглядати як намагання пристосуватися до оточуючого середовища, яким виступає система міжнародних відносин.

Отже, можна сказати, що співпраця КНР з країнами БРІКС в плані фінансів та інвестицій є на даний момент пріоритетом Китаю з причини існування певних обмежень для кооперації з розвинутими країнами. Китаю доводиться погоджуватися на умови співпраці, встановлені в рамках фінансових інституцій БРІКС та орієнтуватися на проекти в країнах, що розвиваються, які не гарантують успіху. Створюючи неформальне об'єднання з країнами БРІКС, керівництво КНР усвідомлювала, що найближчим часом фінансово-економічна співпраця буде полягати у інвестуванні Китаєм коштів в проекти на території його менш успішних партнерів. Така перспектива була очевидно зважаючи на цілі, які ставило перед собою об'єднання БРІКС та принцип об'єднання країн у дану групу. В цьому виражається вплив членства Китаю в БРІКС на фінансовий аспект його зовнішньої політики. Оскільки трансформації зовнішньої фінансової політики держави зазвичай залежить не від одного, а від комплексу факторів - говорити про членство в БРІКС як фактор трансформації зовнішньої фінансової політики Китаю доречно щодо країн-членів даної групи.

Оскільки діяльність БРІКС як неформального міжнародного об'єднання сконцентрована в першу чергу на економічній співпраці між країнами, що розвиваються, вона неминуче включає зближення країн-членів в якості торговельних партнерів. Розширення торговельних зв'язків КНР співпадає з загальною політикою відкритості Китаю, одним з аспектів якої була активізація зовнішньо-торговельних відносин не лише з країнами БРІКС, проте з усім світом. Незважаючи на загальну тенденцію до розширення торговельно-економічних зв'язків Китаю на міжнародній арені, з часів створення БРІКС можна спостерігати особливе зближення КНР з країнами групи. Через лідерську економічну роль в об'єднанні, назвати торговельно-економічні відносини Китаю з країнами БРІКС збалансованими важко. Хоча їх значущість для КНР не є такою сильною, як для інших членів БРІКС, що відображається у показниках взаємного експорту та імпорту, - створення даного об'єднання та членство в ньому наклало відбиток на торговельно-економічний аспект зовнішньої політики КНР.

Зміщення орієнтація КНР на країн-членів БРІКС як на торговельних партнерів з часів створення групи вже розглядалася автором у попередніх розділах і економічні показники експорту та імпорту свідчать про те, що торговельні потоки в рамках БРІКС стають все більш інтенсивними. Відносно КНР, деякі експерти зазначають, що активізація торговельної співпраці з країнами БРІКС пов'язана з ініціативою США підвищити тарифи на ввіз китайської продукції і є ефектом від торговельної війни, започаткованою американською стороною з приходом до влади Дональда Трампа [13]. Проте, збільшення обсягу імпорту та експорту між Китаєм та країнами БРІКС можна було спостерігати задовго до ускладнення відносин між КНР та США, у досліджуваній період з 2006 по 2014 рік.

Звичайно, обсяги торгівлі між КНР та США значно перевершують обсяги торгівлі між КНР та країнами БРІКС, але цей напрямок має перспективи для розвитку. Оскільки Китай претендує на лідерські позиції на світовій арені в економічному плані, керівництво КНР намагатиметься позбавитися впливу такого потужного гравця, як США на економічні процеси, в яких бере участь КНР. Саме тому орієнтація Китаю на ринки збуту та товари країн БРІКС є логічною та далекоглядною для КНР, яка фактично очолює групу, мета якої є скласти опозицію країнам Заходу у встановленні нового балансу сил на світовій політичній та економічній арені.

Переорієнтація КНР на торговельне співробітництво з країнами-членами БРІКС також є процесом, який є наслідком орієнтованості кожної країни БРІКС на кооперацію та здійснення контролю над державами певного регіону. У аналізі торговельних договорів, підписаних у період з 2006 по 2015 рік, дослідниця А. Прикладова зауважує важливість географічного аспекту дійсних торговельних відносин країн БРІКС. Таким чином, для Бразилії характерне укріплення відносин з країнами Латинської Америки, для Росії - на пострадянському просторі, для Індії - з країнами Південної та Південно-Східної Азії, а для КНР - з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Але орієнтацію країн БРІКС на своїх регіональних партнерів в плані розширення торговельних зв'язків не можна назвати значною у порівнянні з торгівлею всередині об'єднання. Виходячи з значення інтегрального показника експорту та імпорту, найвищий відсоток взаємозалежності країн БРІКС від торговельних зв'язків не з країнами даної групи має ПАР - більше ніж 40%, найнижчий Бразилія та Росія - менше ніж 20%, а Індія та КНР - від 20% до 40%. Відповідно, чим вищий ступінь орієнтованості на торгівлю з третіми сторонами - тим нижчий потенціал для розвитку торговельних відносин всередині БРІКС [7, с. 93-96]. Оскільки КНР потрапляє у групу середнього рівня орієнтованості на торгівлю з третіми країнами, то можна зазначити великий потенціал розвитку торговельних відносин КНР з країнами-членами БРІКС надалі. Великою мірою

це пов'язано з особливостями зовнішніх відносин КНР з країнами свого регіону, серед яких держави з розвинутими економіками є ідейними опонентами Китаю на світовій арені, а країни, що розвиваються не можуть задовольнити потреб потужної економіки КНР як партнери. Тому країни БРІКС представляють першочерговий інтерес для зовнішньої торгівлі КНР, яка є частиною зовнішньої політики.

Хоча деякі експерти говорять про те, що в плані зовнішньої торгівлі країни БРІКС не представляють інтересу для КНР, який лише використовує об'єднання для того, аби мати можливість говорити на світовому форумі від імені 3 млрд. осіб - динаміка розвитку торговельних відносин між країнами об'єднання залишається позитивною. Продовж досліджуваного періоду, двостороння торгівля в рамках БРІКС зросла на 30%. Для Пекіна це є додатковим імпульсом для розвитку відносин з регіональними лідерами через співробітництво з країнами БРІКС. Наприклад, відносини КНР з ПАР є мостом для розвитку відносин Китаю з всією Африкою [5, с. 42-43]. Це було проілюстровано на прикладі двосторонніх відносин Китаю та ПАР та аспекті зовнішньої торгівлі у діяльності БРІКС.

На перший погляд може здаватися, що членство в БРІКС не може бути настільки вагомим фактором для КНР, щоб її керівництво цілеспрямовано здійснювало переорієнтацію на торгівлю з країнами-членами об'єднання, які хоча і є перспективними, проте значно поступаються Китаю економічними показниками. Така думка має місце з огляду на те, що на відміну від інших країн БРІКС, для яких КНР стала основним торговельним партнером на кінець досліджуваного періоду, для Китаю його основними партнерами залишаються країни з розвинутими економіками, такі як США, Японія, Південна Корея. Проте, для такого стану речей є об'єктивні причини, які полягають у потужному виробництві китайських товарів, яке значно інтенсивніше за виробництво в інших країнах БРІКС, які не можуть конкурувати з КНР і експортувати власну продукцію на такому ж рівні до Китаю.

Оскільки очевидним є той факт, що Китай має перспективи посісти лідерське місце у світі, склавши конкуренцію Сполученим Штатам Америки як з точки зору економічних показників (як це сталося у 2014 році), так і з точки зору впливу на вирішення політичних питань на світовому форумі - США в подальшій перспективі створюватиме перешкоди для КНР на шляху до цієї мети і не зможе продовжувати займати перше місце серед торговельних партнерів КНР. Тому переорієнтація КНР на країни БРІКС в якості торговельних партнерів більше є логічною та, можна сказати, вимушеною далекоглядною мірою, аніж зобов'язанням з боку КНР перед іншими країнами-членами об'єднання.

Також у здійсненні зовнішньої торговельної стратегії, на думку дослідників економік країн БРІКС, варто брати до уваги аксіологічні засади розвитку

Китаю, які забезпечують життєздатність китайської цивілізації та, зокрема, китайської політичної системи. Скоріше за все, зовнішня економічна політика КНР у сфері торгівлі трансформуватиметься, адаптуючись до нових глобальних економічних умов, як це було зроблено в часи реформ [2, с. 17]. Китайські традиційні вчення протягом тисячоліть впливали на перебіг як процесів внутрішнього характеру, пов'язаних з функціонуванням політичної системи КНР, так і зовнішнього, які стосувалися відносин з іншими акторами міжнародних відносин. Пристосування до оточуючого середовища та трансформація відповідно до нових реалій економічних відносин вписується у бачення світу з точки зору китайської цивілізації.

Членство Китаю в БРІКС не можна вважати фактом, який обов'язково передбачає переорієнтацію країн-членів, в тому числі КНР, один на одного і є єдиною причиною цього процесу. Проте членство в даному об'єднанні є сприятливим ґрунтом для забезпечення підтримання торгівельної активності КНР на світовій арені у разі зміни характеру торгівельних відносин Китаю з його найбільшими партнерами. З приводу даного аспекту членства Китаю в БРІКС варто зазначити, що він не є первинним фактором у реалізації зовнішньо-торгівельної стратегії КНР, проте є частиною комплексного підходу китайського керівництва до неї.

По мірі того, як КНР зарекомендовує себе в якості світового економічного лідера - зростають очікування міжнародної спільноти з приводу ролі Китаю у глобальних процесах як відповідальної стабілізуючої сили. В той же час, китайське керівництво розуміє, що успіх наступного етапу розвитку залежить не лише від нього самого, проте і від решти світу. Тому з кожним роком ми можемо спостерігати все більшу включеність КНР у світовий форум та у допомогу і кооперацію з іншими країнами, в тому числі країнами БРІКС. Економічний потенціал Китаю значно вищий за потенціал інших країн об'єднання. На думку західних експертів, саме це може стати причиною скорого розпаду організації [11]. Це може відбутися у разі, якщо Китай буде використовувати свою економічну міць як інструмент впливу на інших учасників об'єднання у питаннях, в яких їм не вдасться досягнути згоди. Проте оскільки ідея існування БРІКС полягає не у конкуренції в економічній сфері між країнами-членами, а у посиленні голосу країн, що розвиваються на світовій арені та отриманні більшої ваги для них у міжнародній політиці – в інтересах Китаю також зберегти об'єднання БРІКС. Тому для досягнення мети у довгостроковій стратегії, Китай вимушений не задовольняти свої амбіції економічно розвиненої держави, використовуючи своїх партнерів по БРІКС, а дотримуватися взаємовигідної стратегії відкритості, шляхом поглиблення співробітництва, аби стимулювати інтенсивне, стійке та збалансоване зростання світової економіки [1].

Як було зазначено раніше, в інтересах БРІКС підтримувати стійке, рівномірне економічне зростання країн-учасниць для підсилення голосу країн, що розвиваються у світі. З одного боку, Китай зацікавлений бути лідером у таборі потужних країн, яких би не вважали аутсайдерами у світовій системі міжнародних відносин. З іншого боку, використовуючи своє особливе положення в БРІКС в плані економічної переваги – КНР може використовувати своїх партнерів по організації для досягнення власних політичних та економічних цілей у світі. Розвиваючи співробітництво в рамках БРІКС та з кожним роком розширюючи сфери співпраці – країни БРІКС також сподіваються на взаємну підтримку одна одної і покладають великі надії на економічну кооперацію з Китаєм.

Наприклад, російські аналітики у 2014 році визнавали, що економічна ситуація в країні в тому числі залежить від того, чи буде ВВП Китаю демонструвати зростання [4]. Економічна політика «нової нормальності» Сі Цзіньпіна наклала відбиток на партнерах Китаю. Свідоме зниження економічної активності та переорієнтація Китаю від інвестицій закордон на більше споживання всередині країни завдали зростанню обсягів виробництва у країнах, які розвиваються [3]. Деякі західні експерти говорять про те, що «нова нормальність» є терміном, яким китайське керівництво прикриває реальний економічний спад, проте свідоме сповільнення економічного зростання було заплановане китайським керівництвом у 2011 році [6]. Необхідність цього полягала у бажанні влади розвивати не кількісні, а якісні показники. Такі як соціальний розвиток, вирішення екологічних проблем та забезпечення науково-технічного прогресу. Це свідчить про пріоритетність цілей, які ставить перед собою керівництво КНР.

Якщо країни БРІКС відчуватимуть втрати від свідомого рішення КНР, обґрунтованого внутрішньою необхідністю, щодо зовнішньої економічної інвестиційної політики, їм доведеться або змиритися з позицією держави, яка наразі має лідерство в організації, або переорієнтуватися на більш тісну співпрацю з іншими акторами. Втратити вплив в організації, яка необхідна КНР для втілення своєї глобальної мети є неприпустимим, проте політична система Китаю виробляє рішення, яке є реакцією на запит та потреби суспільства – побудова заможної держави та досягнення добробуту. Реалізуючи таку мету, керівництво КНР не боїться втратити підтримку своїх партнерів по БРІКС, а це означає, що в даному питанні членство в організації не впливає на такий аспект зовнішньої політики, як напрямок вливання зовнішніх інвестицій Китаю, хоча партнери по БРІКС очікують, що це стане продовженням торгівельної переорієнтації Китаю його партнерів по БРІКС та продовження інвестування для підтримки престижу та значущості об'єднання на світовій арені.

Таким чином, серед виділених ознак факторності членства Китаю в БРІКС, говорити про пряму залежність економічних аспектів зовнішньополі-

тичних рішень китайського керівництва від нього можна лише в плані співробітництва у фінансових інституціях БРІКС, яке закріплене у установчих документах групи. Членство Китаю в БРІКС частково впливає на торговельну співпрацю з іншими акторами міжнародних відносин, в плані переорієнтації на країни-партнерів, і не впливає на рішення щодо зовнішніх інвестицій на фоні впровадження економічної політики «нової нормальності». Незважаючи на те, що усвідомлене сповільнення Китаєм власного економічного зростання тягне за собою наслідки для усіх учасників об'єднання – для китайського керівництва це не стало аргументом навіть зважаючи на особливу важливість демонстрації країнами БРІКС позитивних економічних показників для збільшення ваги свого голосу на світовій арені. Неформальність групи БРІКС дозволяє Китаю вступати в економічну кооперацію з іншими країнами об'єднання в тій мірі, в якій членство в ньому не буде впливати на глобальні плани китайського керівництва.

Список використаних джерел

1. Вань Цинсун, Перспективы и вызовы сотрудничества стран БРИКС: взгляд из Китая // Свободная мысль - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>
2. Іващук І., Іващук О., Захарчук В. Філософія економічного розвитку Китаю як члену БРІКС в умовах зміни світового економічного порядку // Економіка. - № 4 (130). - 2014. - с. 12-19.
3. Кесе М. Айхан, Онсорге Франциска, Лей Сэнди Е. Рост инвестиций в странах с формирующимся рынком и развивающихся странах после 2010 года был вялым / Финансы и развитие - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2017/06/pdf/kose.pdf>
4. Михайлов С., Лисовская В. Рост ВВП Китая дает надежду на выход российской экономики из стагнации. мысль - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.gazeta.ru/business/2014/07/16/6116325.shtml>
5. Олійник О. Зовнішньоекономічна політика Китаю в умовах глобалізації світової економіки: уроки для України // Вісник Національного банку України. - 2015. - с. 40-47.
6. Островский А. Вперед, к обществу «фууй» - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://bricsmagazine.com/ru/articles/vpered-k-obschestvu-fuyuy>
7. Прикладова А. Региональные торговые соглашения как фактор развития взаимного сотрудничества стран БРИКС // Сотрудничество стран БРИКС для устойчивого развития. - Материалы научно-практической конференции молодых ученых стран БРИКС. - Ростов-на-Дону. - 24-26 сентября

2015. - с. 93-96.

8. Blustein Paul. Many Oil Experts Unconcerned Over China Unocal Bid // Washington Post. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/30/AR2005063002081.html?noredirect=on>
9. Foreign Direct Investment // The World Bank official website. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD?end=2014&locations=CN-US&start=2006&view=chart>
10. Miller Kenn. Coping with China's Financial Power: Beijing's Financial Foreign Policy // Foreign Affairs. - Vol. 89, №4. - 2010. - p. 101-125.
11. Pang Xun, Are the BRICS Irrelevant? // Carnegie-Tsinghua Centre. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://carnegietsinghua.org/2014/04/08/are-brics-irrelevant/h7i1>
12. Ssangyong Motors files for bankruptcy // China Daily. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.chinadaily.com.cn/world/2009-01/09/content_7384062.htm
13. Wang Yongzhong. Intra-BRICS trade can substitute foe US products // Global Times. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.globaltimes.cn/content/1112409.shtml>

References:

1. Van Tsynsun. Persprktivy i vyzovy sotrudnichestva stran BRICS: vzgliad iz Kitaya // Svobodnaya mysl - URL: <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>
2. Ivashchuk I., Ivashchuk O., Zakharchuk V. Filosofiya ekonomichnoho rozvytku Kytauu yak chленu BRICS v umovakh zminy svitovoho ekonomichnoho poriadku // Ekonomika. - №4 (130). - 2014. - с. 12-19.
3. Kесе M. Aqkhan, Onсорge Francиска, Lei Sendi E. Rost investitsyi v stranakh s formiruuiushimsia rynkom I razvivaiushihksia stranakh после 2010 goda byl vialym / Finansy I razvitie - URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2017/06/pdf/kose.pdf>
4. Mikhailov S. Lisovskaya V. Rost VVP Kitaya daet nadezhdu na vyhod rossiiskoi ekonomiki iz stagnatsii. - URL: <https://www.gazeta.ru/business/2014/07/16/6116325.shtml>
5. Oliinyk O. Zovnishnioekonomichna polityka Kytauu v umovakh glibalizatsii svitovoi ekonomiky: uroky dlia Ukrainy // Vistnyk Natsionalnogo banku Ukrainy. - 2015. - с. 40-47.
6. Ostrovskii A. Vpered, k obshestvu "fuiui". - URL: <https://bricsmagazine.com/ru/articles/vpered-k-obschestvu-fuyuy>
7. Prikладova A. Regionalnyie torgovyie soglasheniya kak factor razvitiia vzaimnogo sotrudnichestva stran BRICS // Sotrudnichestvo stran BRICS dlia ustoichivogo

razvitiya. – Materialy nauchno-prakticheskoi konferentsii molodyh uchenykh stran BRICS. – Rostov-Na-Donu. – 24-26 sentiabria 2015. – s. 93-96.

8. Blustein Paul. Many Oil Experts Unconcerned Over China Unocal Bid // Washington Post. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/30/AR2005063002081.html?noredirect=on>

9. Foreign Direct Investment // The World Bank official website. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD?end=2014&locations=CN-US&start=2006&view=chart>

10. Miller Kenn. Coping with China's Financial Power: Beijing's Financial Foreign Policy // Foreign Affairs. - Vol. 89, №4. - 2010. - p. 101-125.

11. Pang Xun, Are the BRICS Irrelevant? // Carnegie-Tsinghua Centre. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://carnegietsinghua.org/2014/04/08/are-brics-irrelevant/h7i1>

12. Ssangyong Motors files for bankruptcy // China Daily. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.chinadaily.com.cn/world/2009-01/09/content_7384062.htm

13. Wang Yongzhong. Intra-BRICS trade can substitute foe US products // Global Times. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.globaltimes.cn/content/1112409.shtml>

УНІФІКАЦІЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

UNIFICATION OF THE CONCEPTUAL-CATEGORICAL APPARATUS OF THE STUDY OF CIVIL SOCIETY

Костенко А. М.,

кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет (Україна, Суми), e-mail: kostenkopr@ukr.net ORCID: 0000-0002-8970-4244

Kostenko A. M.,

candidate of political science, associate professor of the department of psychology, political science and socio-cultural technologies, Sumy State University (Ukraine, Sumy), e-mail: kostenkopr@ukr.net ORCID: 0000-0002-8970-4244

В статті розглянуто, систематизовано та уніфіковано основні категорії, що використовуються при вивченні громадянського суспільства. Авторка розмежувала поняття: «громадяни», «громадськість», «громадянське суспільство» та «інститут громадянського суспільства», а також визначила категорії «політичний актор» у контексті ролі, яку відіграють інститути громадянського суспільства щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних змін в Україні. Виявлено, що поняття громадяни та інститути громадянського суспільства пов'язане з певною правосуб'єктністю та є функціональним компонентом механізму формування та реалізації державної політики. Тоді як поняття громадськість не має чітко визначеної правосуб'єктності. Наголошено, що категорія «громадянське суспільство» має узагальнюючий характер щодо всіх інших категорій, які були вивчені в розвідці.

Ключові слова: громадяни, громадськість, громадянське суспільство, інститут громадянського суспільства, політичний актор, понятійно-категоріальний апарат.

The article systematized and unified the main categories applied to the analysis of Civil society. The author delimited the concept of «citizens», «public», «Civil society» and «Civil society institution», and also defined the categories «political actor» in the context of the role, played by Civil society institutions in relation to some domestic and foreign policy changes in Ukraine. It is revealed that the concept of citizens and Civil society institutions is endowed with legal personality and is a functional component of the State policy's mechanism formation and implementation. While the «public» does not have a clearly defined legal personality. It is emphasized that the category «Civil society» has a the most general character.

Keywords: citizens, public, Civil society, institute of Civil society, political actor, concept-categorical apparatus.

Постановка проблеми. Пожвавлення розвитку громадянського суспільства у 2000-х рр., його активізація у періоди «помаранчевої революції»

2004-2005 рр. та Євромайдану 2013-2014 рр. прискорили його інституалізацію та продемонстрували можливості його впливу на владні рішення щодо внутрішнього та зовнішнього курсу України. Проте не лише акції протестів визначали результативність діяльності громадянського суспільства (ГС). Бажання змін змушувало представників громадянського суспільства до системної взаємодії із владою, що демонструвало важливість їх ролі у трансформаційних процесах України.

Теоретичні підходи до вивчення ГС визначалися передусім викликами та досвідом практики, що переважно й впливало на його інтерпретації в категоріях політичних, соціологічних і історичних учень. На сучасному етапі відповідних наукових досліджень представлено широкий спектр теоретико-методологічних підходів до аналізу основних категорій громадянського суспільства. Зокрема, аналіз змісту категорії «громадянське суспільство», обґрунтування етапів його розвитку та інституціоналізації присвячені «класичні» концепції авторитетних дослідників ГС Дж. Александера, Е. Арато, Ю. Габермаса, Дж. Коена, Р. Патнема, Т. Парсонса, А. де Токвіля та ін. Серед вітчизняних дослідників ГС заслуговують на увагу праці О. Бабкіної [1], Ф. Барановського [2], В. Бурдяк [3], Г. Зеленька [5], А. Круглашова [6], Н. Ротар [9], Г. Щедрова [12; 13] та ін.

Проте в процесі аналізу категоріального апарату ГС стає помітною певна термінологічна плутанина та невизначеність, пов'язана із відсутністю розмежування категорій «громадськість» і «громадянське суспільство», а також часом ототожнення понять «громадяни», «громадськість», «громадянське суспільство» та «інститут громадянського суспільства».

Формулювання цілей статті й постановка завдань. Метою дослідження є систематизація та уніфікація основних категорій, що використовуються при аналізі громадянського суспільства. Завданнями статті є розмежування таких основних понять, як «громадяни», «громадськість», «громадянське суспільство» та «інститут громадянського суспільства», а також визначення категорії «політичний актор» в контексті ролі, яку відіграють інститути громадянського суспільства щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних змін в Україні.

Вклад основного матеріалу. Хоча такі категорії як: «громадяни», «громадськість», «громадянське суспільство» та «інститут громадянського суспільства» є спорідненими, це не означає, що вони тотожні. Так, громадянин – це людина, індивід, що ідентифікує себе з певною країною, належить до конкретної держави, перебуває під її владою та користується її заступництвом [8, с. 155]. Тобто, категорія «громадянин» завжди стосується людини, проте в юридичному значенні не кожна людина може бути громадянином. Важливо зауважити, що поняття «громадянин» визначає місце людини в державі та стосується найчисельнішої категорії населення в ній. Приналежність громадянина до держави є фор-

мально-юридично оформленою, тому громадяни мають певні права та обов'язки і підпорядковуються визначеним правовим нормам.

В свою чергу, термін «громадськість» відображає не стільки юридичний статус людини в державі, скільки її здатність та готовність до активної участі у суспільних чи державних справах. Громадськість – це колективний актор, який наділений характеристиками політичного суб'єкта, як поняття воно застосовується до суспільства, громади чи окремого колективу. Сама громадськість безпосередньо не залучена до виконання владних функцій, але конститується в обговоренні, бесіді, дискурсі, приймає і дорадчу форму, і форму осуду, а також й форму активної суспільно-політичної дії [10]. Тобто, термін «громадськість» вживається як узагальнюючий для позначення соціально-активної частини суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Громадськість діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян. Зазначена група наділена такими якостями як активність, самоорганізованість, згуртованість, ініціативність і небайдужість. Виникнення такого активного соціального утворення є можливим завдяки взаємодії та спілкуванню між собою. Джеймс Груніг виділяє три фактори, які сприяють перетворенню пасивних громадян на активну громадськість, а саме [7]:

1. Усвідомлення проблеми. Чинник, що показує, якою мірою люди відчувають зміни в ситуації і тим самим усвідомлюють потребу в інформації.

2. Усвідомлення обмежень. Чинник, що свідчить, в якій мірі люди відчувають себе утиснутими під дією зовнішніх чинників та шукають шляхів виходу з конкретної проблемної ситуації, що склалася. Якщо люди вважають, що здатні щось змінити або вплинути на проблемну ситуацію, вони шукатимуть додаткову інформацію для того, щоб скласти план дії.

3. Рівень включеності. Чинник, що показує, до якого ступеня люди бачать себе втягнутими в проблемну ситуацію та відчувають її вплив на собі. Іншими словами, чим більше вони бачать себе пов'язаними з ситуацією, тим ще більше вони будуть спілкуватися, шукати нової інформації з цього приводу.

Узагальнюючи, дослідник виділяє чотири типи громадськості: 1) громадськість, що проявляє активність із будь-якого питання та реагує на всі проблеми;

2) громадськість, що не проявляє активності з будь-яких питань і демонструє байдужість;

3) громадськість, що реагує на певну одну проблему або обмежену кількість пов'язаних між собою питань;

4) громадськість, що реагує лише на гострі проблеми і починає активно діяти після того, як завдяки засобам інформації проблема стає відомою майже всім та перетворюється на предмет широких розмов у суспільстві.

Близьким до поняття «громадськості» є «громадянське суспільство», яке відображає історичний

феномен, що виникає на певному етапі розвитку суспільства [12, с. 99]; якісна ознака, що характеризує його ступінь зрілості. Громадянське суспільство (ГС) є багатозначним і багатоскладовим поняттям, що пов'язане із діяльністю громадян, формалізованих та неформалізованих інститутів громадянського суспільства з метою утвердження та захисту прав і свобод людини, а також участі в управлінні державними справами та здійсненні контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Таким чином, категорії «громадськість» та «громадянське суспільство» є не взаємовиключними, а навпаки – взаємодоповнюючими.

ГС є своєрідним соціальним простором, в якому люди пов'язані й взаємодіють між собою як незалежні одне від одного, так і від держави [4, с. 7] та, в якому громадяни прагнуть впливати на різні сфери суспільного життя. ГС не є віддаленим від держави, а навпаки, з одного боку є стадією становлення держави, а з іншого – частиною її функціонального механізму.

Громадянське суспільство – це таке суспільство, в якому головною дійовою особою є громадянин як автономна особа:

– людиною, яка усвідомлює себе вільним членом суспільства;

– індивідом, вільним економічно – має право вибору форм і видів трудової діяльності, зокрема підприємницької; вільним ідеологічно і політично;

– суб'єктом, який наділений правами і свободами, зокрема правом приватної власності («суб'єкт-власник»);

– особою, яка усвідомлює свою відповідальність перед суспільством;

– громадянином, який захищений законом від прямого втручання і примусових обмежень із боку держави.

В основі ГС є суспільство рівних громадян, які раціонально мислять, раціонально встановлюють мету своєї діяльності і на підставі цієї раціональності будують стосунки між собою [10] та з державою. Більше того, ГС є прикладом того, що держава не завжди встигає за розвитком суспільних відносин, появою нових форм громадської активності.

Громадянське суспільство – це феномен, який має кількісні та якісні ознаки. До кількісних належать власне структурні підрозділи неполітичної сфери, до якісних – форми політичної та громадської участі, посередництвом яких встановлюється комунікація між державою та суспільством [5, с. 31].

Що стосується більш вузького за своїм змістом терміну «інститут громадянського суспільства» (ІГС), то він відображає структурний елемент ГС. Такими його елементами виступають [13, с. 20-22]:

різного роду асоціації, що здійснюють свою діяльність на підставі реального самоврядування (територіальні, виробничі, за інтересами і т. ін., а також їх органи);

правова держава та її апарат;

політичні партії, що вважають за основне в своїй діяльності консенсус з іншими інститутами громадянського суспільства щодо фундаментальних суспільних цінностей;

структури, засновані на спільності інтересів, які функціонують на підставі горизонтальних зв'язків (громадські організації, професійні спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, засоби масової інформації, органи самоорганізації населення, та інші).

ІГС є формою організації і засобом здійснення спільної діяльності громадян, яка спрямована на захист їх власних прав та інтересів. ІГС можуть бути як формальними, так і неформальними. ІГС можна визначити в абстрактних термінах як сукупність всіх організаційних структур, члени яких мають цілі та обов'язки, що становлять загальний інтерес і які також є посередниками між державними органами влади та громадянами. Їх ефективність залежить від того, наскільки їхні члени готові допомогти досягти консенсусу через публічні та демократичні дебати і прийняти результати демократичного процесу прийняття рішень [2, с. 201].

Проте не всі соціальні групи, які об'єдналися навколо спільного інтересу є інститутами громадянського суспільства. Такими вони стають тоді, коли їхній інтерес артикулюється в суспільному середовищі, тобто виражається як настійна вимога, що спонукає структурні елементи ІГС і/або органи державної влади здійснювати практичні кроки, що сприяють реалізації цих вимог, у кінцевому рахунку – їхній інституалізації. ІГС характеризуються автономією по відношенню до держави та адаптованістю до суспільного середовища, в якому воно діє.

Як уже зазначалося, ІГС є рушієм суспільних змін, є новою категорією політичних акторів, які об'єднуються задля вирішення гострих суспільних проблем, просування демократичних змін та впровадження реформ. Після двох революцій (Помаранчевої революції та Євромайдану) в Україні, безумовно, ці «актори» вийшли на новий рівень взаємодії із владою через збільшення кількості робочих груп у міністерствах, де громадські експерти залучені до формування політики; у інших органах державної влади та місцевого самоврядування. Тому важливо визначити термін «політичний актор», адже ми розглядаємо ГО саме з такої позиції.

Ключовим для нашого дослідження є визначення терміну «політичний актор» запропоноване Лестер Ембре. Вчений зазначає, що – це той, хто міркує й приймає рішення, пов'язані із політичною сферою. Він відносить до цієї категорії всіх громадян, на яких в умовах демократії також покладена політична відповідальність за важливі рішення [14, с. 19].

У вітчизняній політичній думці актора визначають як особу чи суспільну групу, які впливають на процес прийняття і здійснення рішень; дії якого безпосередньо викликають або побічно спричиня-

ють зміни в базових інститутах суспільства, який має ресурси і здатний формулювати свої інтереси і будувати на їх основі стратегії політичних дій. Так, Ю. Юрій звертає увагу на те, що категорія «актор» характеризує учасників політичного життя як носіїв певної ролі (функції). Б. Кухта доповнює визначення «політичний актор» зазначаючи, що це не просто суб'єкт конкретного політичного процесу, а діяч, який прагне «максимізувати власну вигоду й мінімізувати зусилля, ресурси для досягнення мети» [11, с. 109]. Тобто можемо стверджувати, що ГО також є політичними акторами, оскільки не лише законодавчо визнані їх статус, функції, але й можливості впливати на політику. Мало того, органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані створювати умови для того, щоб ІГС за бажання могли впливати на політичні процеси на різних етапах та рівнях.

Висновки. Узагальнюючи можемо констатувати, що поняття громадяни та інститути громадянського суспільства наділені державою визначеною правосуб'єктністю, тобто вони є функціональним компонентом механізму формування та реалізації державної політики. Громадськість, у свою чергу, складається із соціально активних громадян та інститутів громадянського суспільства і не має чітко визначеної правосуб'єктності. Категорія ж «громадянське суспільство» є найбільш загальною та об'єднаною стосовно попередньо розглянутих у статті категорій. Водночас вона має переважно узагальнюючий, й навіть доктринальний характер. Отже, аналіз категоріального апарату дослідження громадянського суспільства дозволяє нам досягти більшої термінологічної однозначності в трактуванні основних понять, систематизувати та диференціювати ключові категорії та чіткіше будувати логіку вивчення ролі громадянського суспільства у трансформаційних процесах України.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. Держава і громадянське суспільство: механізм стримувань і противаг // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2010. Випуск 3. – С. 5-11.
2. Барановський Ф. Вплив громадянського суспільства на процес європейської та євроатлантичної інтеграції: український контекст // Наукові записки ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. – №3 (89). – С. 198-218
3. Бурдяк В. Соціальний капітал і громадянське суспільство в Центральній-Східній Європі // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – 2010. – Том 4. – С. 84-92.
4. Гаджиев К. Гражданское общество и правовое государство // Мировая экономика и международные отношения. – 1991. – № 9. – С. 5-18.
5. Зеленько Г. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи та України) :

дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. – Київ, 2007. – 502 с.

6.Круглашов А. Громадські Ради як комунікатор між владою та організованою громадськістю: регіональний досвід та потенціал розвитку в: Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013.- С. 132 – 155

7.Московець В. Поняття «громадськість» у законодавстві та адміністративноправовій теорії / В. І. Московець // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 630-634. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mviapt.pdf>

8.Політологічний словник : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К: МАУП, 2005. – 792 с.

9.Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: Монографія. – Чернівці: Рута, 2007. – 470 с.

10.Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. Хоми Н. М. – Львів : «Новий Світ-2000», 2015. – 396 с.

11.Фоломєєв М. Політичні актори як дійові сили політичного процесу: проблеми концептуалізації / М. Фоломєєв // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2012. – Т. 20, вип. 22.(3). – № 9/2. – С. 207-211.

12.Щедрова Г. Проблема громадянського суспільства в класичній суспільно-політичній теорії та його роль у становленні й розвитку політичної системи // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / ред. кол.: М. І. Михальченко, Ф. М. Рудич. – К.: Укр.-фінського ін-ту менеджменту і бізнесу, 1999. – С. 99-107.

13.Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти. Монографія / Галина Петрівна Щедрова. – Луганськ : Елтон-2, 2009. – 308 с.

14.Thompson K. Phenomenology of the political / K. Thompson, L. Embree. – Dordrecht: Springer, 2000. – 209 p.

References

1. Babkina O. Derzhava i hromadianske suspilstvo: mekhanizm strymuvan i protyvah // Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. – 2010. Vypusk 3. – S. 5-11.

2. Baranovs'kyj F. Vplyv gromadyans'kogo suspil'stva na proces yevropejs'koyi ta yevroatlanti'chnoyi integraciyi: ukrayins'kyj kontekst (The Impact of Civil Society on the Process of European and Euro-Atlantic Integration: Ukrainian Context) // Naukovi zapysky IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny'. – №3 (89). – S. 198-218.

3. Burdiak V. Sotsialnyi kapital i hromadianske suspilstvo v Tsentralno-Skhidnii Yevropi // Panorama politolohichnykh studii: naukovyi visnyk Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. – 2010. –

Tom 4. – S. 84-92.

4. Gadzhy'ev K. Grazhdanskoe obshhestvo y' pravovoe gosudarstvo (Civil society and the rule of law) // My'rovaya zkonomy'ka y' mezhdunarodnye otnosheny'ya. – 1991. – № 9. – S. 5-18.

5. Zelen'ko G. I. Insty'tucionalizaciya gromadyans'kogo suspil'stva u postsocialisty'chny'x krayinax (na pry'kladi krayin Vy'shegrads'koyi grupy' ta Ukrayiny') (Institutionalization of civil society in post-socialist countries (on the example of the Visegrad countries and Ukraine): dy'sertaciya na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora polity'chny'x nauk za special'nistyuu 23.00.02 – polity'chni insty'tuty' ta procesy'. – Insty'tut polity'chny'x i etnonacional'ny'x doslidzhen' imeni I.F. Kurasa NAN Ukrayiny'. – Ky'yiv, 2007. – 502 s.

6. Kruhlashov A. Hromadski Rady yak komunikator mizh vladoiu ta orhanizovanoiu hromadskistiu: rehionalnyi dosvid ta potentsial rozvytku v: Derzhava i hromadianske suspilstvo v Ukraini: poshuk kontseptsii spivpratsi: analitychna dopovid / za red. O. M. Maiborody. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013.- С. 132 – 155.

7. Moskovecz' V. Ponyattya «gromads'kist'» u zakonodavstvi ta administraty'vnopravovij teorii (The concept of «public» in the legislation and administrative law theory) / V. I. Moskovecz' // Forum prava. – 2011. – № 2. – S. 630–634.: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mviapt.pdf>

8. Politologichny'j slovny'k : navch. posibny'k dlya stud. vy'shh. navch. zakl. (Political science dictionary. student guide) / za red. M. F. Golovatogo ta O. V. Antonyuka. – K: MAUP, 2005. – 792 s.

9. Rotar N. Politychna uchast hromadian Ukrainy u systemnykh transformatsiakh perekhidnoho periodu: Monohrafia. – Chernivtsi: Ruta, 2007. – 470 s.

10. Suchasna polity'chna leksy'ka : ency'kloped. slovny'k-dovidny'k (Modern political vocabulary: an encyclopedia. dictionary-directory) / za nauk. red. Xomy' N. M. – L'viv : «Novy'j Svit-2000», 2015. – 396 s.

11. Folomyeyev M. Polity'chni aktry' yak dijovi sy'ly' polity'chnog procesu: problemy' konceptualizaciyi (Political actors as the forces of the political process: problems of conceptualization) / M. Folomyeyev // Visny'k Dnipropetrovs'kogo universy'tetu. Seriya: Filosofiya. Sociologiya. Politologiya. – 2012. – T. 20, vy'p. 22.(3). – №9/2. – S. 207-211.

12. Shhedrova G. Problema gromadyans'kogo suspil'stva v klasy'chnij suspil'no-polity'chnij teorii i ta jogo rol' u stanovlenni j rozvy'tku polity'chnoyi sy'stemy' (The problem of civil society in classical socio-political theory and its role in the formation and development of the political system) // Suchasna ukrayins'ka polity'ka: Polity'ky' i politology' pro neyi / red. kol.: M. I. My'xal'chenko, F. M. Rudy'ch. – К.: Ukr.-fins'kogo in-tu menedzhmentu i biznesu, 1999. – S. 99-107.

13. Shhedrova G. P. Gromadyans'ke suspil'stvo ta polity'chna kul'tura: teorety'chny'j i pry'kladny'j aspekty' (Civil Society and Political Culture: Theoretical and Applied Aspects). Monografiya / Galy'na Petrivna Shhedrova. – Lugans'k : Elton-2, 2009. – 308 s.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

FEATURES OF THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE IN A HYBRID POLITICAL REGIME

Лешанич М. М.,
здобувач кафедри міжнародної політики,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород),
e-mail: palinchakmm@gmail.com

Leshanych M. M.,
applicant of the department of international
politics Uzhgorod National University
(Ukraine, Uzhgorod),
e-mail: palinchakmm@gmail.com

У статті аналізується вплив гібридного політичного режиму на процес інституціоналізації партійних систем. Виокремлюються чинники впливу на інституціоналізацію партійних систем.

Вказується, що у випадку незавершеного політичного транзиту для аналізу процесу інституціоналізації партійних систем доцільно використовувати контекст парадигми неопатримоніалізму. Охарактеризована сутність гібридного політичного режиму та акцентовано на тому, що він змінює сутнісні характеристики основних політичних інститутів. Основними суб'єктами при такому режимі стають олігархічні угруповання. Політичні партії перетворюються на квазіструктури, які захищають інтереси вказаних політико-економічних груп, а не громадянського суспільства.

Підкреслено, що в умовах гібридного режиму в Україні політичні партії перестають належним чином виконувати свої головні функції: боротьби за владу шляхом участі у виборах; участі в політичному управлінні; артикуляції та агрегації соціальних інтересів.

Як наслідок політичні партії втрачають довіру громадян, зменшується їх чисельність, не розвивається організаційна структура. В свою чергу це приводить до високого рівня електоральної волатильності (у 2019 р. – показник становить 68). Робиться висновок про незавершеність процесу інституціоналізації партійної системи України та про необхідність внесення змін у закони, що регулюють партійну діяльність з метою підвищення їх авторитетності у суспільстві.

Ключові слова: інституціоналізації партійної системи, гібридний політичний режим, електоральна волатильність.

In this article the impact of the hybrid political regime on the process of institutionalization of party systems is analysed. The factors influencing the institutionalization of party systems are distinguished.

It is specified that it is appropriate to use the context of the neo-patrimonial paradigm to analyse the process of institutionalization of party systems in the case of incomplete political transit. The essence of the hybrid political regime is

characterized and emphasized that it changes the essential features of the main political institutions. The main characters in this regime are oligarchical groups. Political parties turn into quasistructures that protect the interests of the mentioned political and economic groups, but not civil society.

It is emphasized that in the conditions of the hybrid regime in Ukraine political parties cease to perform the main functions properly: to fight for the power by elections; to participate in political management; to formulate and aggregate social interests.

As a result, political parties lose the trust of citizens, their number decreases, and the organizational structure does not develop. In turn, this leads to the high level of electoral volatility (in 2019, the indicator is 68). The conclusion is drawn that the process of institutionalization of the party system of Ukraine is incomplete and the laws regulating party activity are in need of amendment in order to increase their authority in society.

Keywords: institutionalization of the party system, hybrid political regime, electoral volatility.

Постановка проблеми. Дослідження процесу інституціоналізації політичних партій і партійних систем є одним із важливих дослідницьких напрямів у політичній науці. Характеризуючи процес інституціоналізації партійних систем необхідно окреслити чинники, які його обумовлюють. Виокремлення, аналіз, оцінка їх вагомості дасть можливість зробити висновки про особливості процесу інституціоналізації партійних систем та його результати.

В політичній науці розрізняють соціокультурні та інституційні чинники впливу на еволюцію, і відтак і на інституціоналізацію політичних партій і партійних систем [2; 4; 6; 9]. До соціокультурних чинників можна віднести: історичні традиції та культуру; соціально-економічні характеристики соціуму; особливості демократичного транзиту; етнічні характеристики; соціально-політичні розмежування; геополітичні фактори та інші. Інституційні чинники можна виокремити такі: нормативно-правова основа функціонування політичних партій; форма правління; виборча система.

У контексті демократичного транзиту суттєвим є вплив політичного режиму на еволюцію та інституціоналізацію партійних систем. В сучасній політичній науці виокремлюють 2 основні підходи до трактування сутності політичних режимів: актороцентристський та інституційний. В рамках першого підходу політичний режим розглядається як сукупність прийомів і методів здійснення влади. Представники інституційного підходу під політичним режимом розуміють сукупність формальних та неформальних правил, які дозволяють/забороняють певні дії, поведінку.

Характеристика політичного режиму буде розглянута нами у контексті політичного транзиту, який відбувається в Україні та в контексті інституційного підходу до трактування його сутності. А зробивши аналіз політичного режиму, ми покажемо як він впливає на процес інституціоналізації партійної системи України.

Відтак, **мета** нашої наукової розвідки охарактеризувати вплив гібридного політичного режиму на процес інституціоналізації партійної системи України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теорії демократичних транзитів перехід до демократії відбувається, як правило, трьохстадійно. Наприклад, Д. Растоу, виокремлює три стадії переходу: лібералізація, демократизація, консолідація [8]. Третя стадія і представляє собою демократичне суспільство. Відповідно консолідована демократія складовою має і консолідовану (а також інституціоналізовану) партійну систему. Йдеться про те, що інституціоналізація політичних партій і партійної системи у такому суспільстві має завершений характер.

Український транзит це особливий кейс незавершеного демократичного переходу. Ось саме стан незавершеного демократичного переходу і має суттєвий специфічний вплив на формування / інституціоналізацію політичних партій в Україні, оскільки до певної міри змінює їхні сутнісні характеристики.

Як відмічає у своєму дослідженні Р. Манайло-Приходько за умови успішного завершення демократичного переходу парадигму демократичного транзиту ефективно використовувати для аналізу еволюції та функціонування партійних систем. Проте у випадку його незавершеності ця парадигма може бути застосована лише частково. Транзитологія відносно об'єктивно розглядає причини краху авторитарного режиму, але не здатна пояснити наслідки цього процесу, контраверсійного руху тощо [2, с. 54].

Відтак для пояснення процесів, які відбуваються в українському суспільстві нами буде використана інша наукова парадигма – теорія неопатримоніалізму. Теорія неопатримоніалізму, на нашу думку, має достатній евристичний потенціал для того, щоб пояснити і особливості формування партійних систем у перехідних суспільствах. Концепція неопатримоніалізму була запропонована неовеберіанцями Г. Ротом, Ш. Ейзеншдатом та Ж.-Ф. Медаром.

Неопатримоніальна демократія, – пише О. Фісун, – є нормальною формою функціонування прем'єр-президентського режиму в клієнтальному суспільстві, де головним мотивом поведінки політичних акторів є «пошук ренти» (rent-seeking). Політичні актори формально конкурують у рамках електоральних механізмів (змагаються за посаду президента та більшість у парламенті), однак сенсом їхньої діяльності є «захоплення держави» [11, с. 45].

Таким чином, – продовжує свою думку О. Фісун, – якщо в класичному неопатримоніальному режимі сенс політичного процесу полягав у боротьбі рентиорієнтованих акторів за доступ до клієнтарно-патронажної мережі, у центрі якої перебував лідер держави, то в неопатримоніальній демократії доступ до ресурсних позицій у виконавчій вертикалі та державній машині визначається в процесі електоральної конкуренції організованих у вигляді партійних холдингів клієнтарно-патронажних груп стейкхолдерів.

Привласнення ресурсів і розділ дивідендів політичного поля залежить від вибору мас і визначається формально раціональними правилами [11, с. 48].

С. Козлов вважає, що інституційна специфіка неопатримоніального режиму передбачає: а) приватне привласнення публічної влади в ім'я власних інтересів; б) злиття влади і власності, що виражається в контролі «політичних і адміністративних підприємств» над прибутковим бізнесом; в) комплектування державного апарату поза принципами конституційно регульованого законодавства або кар'єрного просування; г) мінімізація доступу інших політичних груп до таких ресурсів і контролю за ними; д) персоналізація влади і слабка раціоналізація політичного процесу; ж) панування клієнтарно-патронажних відносин; з) домінування неопатримоніальних правил політичної гри, які мають на меті асиметричний взаємообмін послугами та статусними позиціями між «нерівними» учасниками патронажних відносин і т.д. [1, с.31].

На думку О. Фісуна неопатримоніальний режим складається в Україні до 2000 р. і провідну роль у ньому відіграє глава держави, який виходячи з особливостей українського інституційного дизайну, отримав контроль над ключовими позиціями в державному апараті [12, с. 223]. Основними суб'єктами політики при такому режимі стають олігархічні угруповання, а сам режим змінює природу демократичних інститутів. Наприклад, політичні партії вже не відображають інтереси громадянського суспільства, а перетворюються у «політичні машини» для завоювання і реалізації владних повноважень.

Основними інструментами поширення політичного впливу для олігархічних кланів слугують: а) організація власних або «приватизація» вже існуючих політичних партій для відстоювання своїх інтересів у Верховній Раді (Соціал-демократична партія України (об'єднана), Партія регіонів, ПП «Трудова Україна» і под.); б) просування представників на ключові державні посади (так, у 1996–1997 рр. прем'єр-міністром був глава дніпропетровської ФПГ П. Лазаренко, 2002–2004 рр. цю посаду обіймав представник донецької ФПГ В. Янукович); в) входження в існуючі клієнтарно-патронажні мережі й отримання доступу до президента через неформальні контакти з особами, що належать до його безпосереднього оточення (наприклад, А. Волков, І. Бакай, С. Львовчикін).

Ю. Мацієвський вказує, що Україна є прикладом країни з гібридним режимом, де формальні інститути (конституція, закони та законодавчі акти) підірвані неформальними (клієнтелізмом, непотизмом і корупцією). Домінування неформальних інститутів над формальними завадило елітам домовитися про «гру за правилами», що, своєю чергою, призвело до інволюції конституціоналізму, а відтак до ситуації, яку ніхто з ключових політичних гравців не зацікавлений змінювати.

Іншими словами, – продовжує думку вчений, – Україна потрапила в інституційну пастку, яку ми називаємо

ваємо «пастка гібридності». Ця пастка – це сукупність стійких, але неефективних інститутів, що заважають елітам рухатися у бік демократії, але дозволяють зберігати монополію на політичну владу та ренту, не вдаючись до відвертого авторитаризму [3, с. 9].

Відтак, незавершеність політичного транзиту, формування неопатримоніального режиму мало негативний вплив на партогенез в Україні, оскільки політичній еліті не потрібні були партійні організації, які б виконували свої функції належним чином.

Про специфіку такого режиму в Україні вказує в аналітичному звіті «Національна єдність у конкурентному суспільстві» Г.Зеленко: «починаючи з 1996 р. Україна балансує між гібридною політичною системою з авторитарним режимом змагання та гібридною політичною системою з електоральним режимом змагання. Суттю гібридної політичної системи є співіснування формально демократичних політичних інститутів зі специфічними політичними практиками, наслідком чого є життя не «за законом», а «за поняттями» – неписаними правилами, які настільки глибоко укорінилися у суспільно-політичне життя, що у найбільш прибуткових сферах економіки витіснили формальні, які, у свою чергу, набули форми фасаду, а реальні ж політичні процеси відбуваються через взаємодію формальних і неформальних інститутів» [5, с. 8].

Характерною особливістю такої політичної системи та політичного режиму, – продовжує свою думку дослідниця, – є наявність так званих «інституційних пасток» – інститутів та інструментів, які створювалися з метою забезпечення інтересів (політичних, бізнес-інтересів) політико-економічних груп, наслідки застосування яких мають кумулятивний ефект: з часом вони призводять до нагромадження проблем, які починають руйнувати державу через вихолощення її функцій [5, с. 9].

Таким чином, гібридний політичний режим, який характерний для України, змінює саму сутність політичних партій, перетворюючи їх на квазіпартійні утворення. Сутність же політичних партій уособлена у виконанні ними притаманних лише для них функцій. До таких, на нашу думку, слід віднести наступні: а) боротьба за владу шляхом участі у виборах представницьких органів влади; б) участь у політичному управлінні; в) артикуляція та інтеграція соціальних інтересів. Вказані функції в умовах гібридного політичного режиму є деформованими, що і приводить в кінцевому випадку до перетворення партій на субінститут (псевдоінститут).

В умовах гібридного режиму політичні партії перетворюються на захисників інтересів політико-економічних (олігархічних) угруповань. Це в свою чергу приводить до зменшення довіри до інституту політичних партій. За даними опитувань громадської думки (Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва) рівень довіри до українських партій

є досить низьким і нині становить не більше 8 %. Г. Зеленько проаналізувала рівень довіри до політичних партій за даними вказаного Фонду починаючи з 1995 по 2017 рр. Як видно з аналізу, найвищим він був у 2006 р. (конституційна реформа, вибори на пропорційній основі ВР України) та 2013 р. (Революція Гідності) [5].

Наслідком перетворення партій у квазіструктури є не тільки зменшення рівня довіри, а нерозвинутість партійної структури та політичної структуризації суспільства. За даними соціологічних досліджень лише 2–3 % опитаних громадян підтверджують своє членство в партіях [10]. Нині в Україні зареєстровано понад 352 політичні партії, що є найвищим показником на європейському обширі. В більшості своїй це віртуальні структури, які не мають навіть зареєстрованих осередків в усіх областях України. Останні парламентські вибори 2014 та 2019 рр. показали, що партії можуть досягати успіху і не маючи розгалуженої структури. Але вони ж і підтвердили іншу максиму: якщо політична партія не створює організаційну структуру, то її політичне життя є нетривалим. До прикладу, ПП «Народний фронт» (не змогла прийняти участь ні у місцевих виборах 2015 р., ні у парламентських виборах 2019 р. по причині низького рейтингу, хоча на парламентських виборах 2014 р. перемогла на виборах за партійними списками), ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність» (після ребрендингу у 2019 р. ПП «Європейська Солідарність») на парламентських виборах 2014 р. здобула 21, 82 % голосів виборців, а на виборах до ВР України 2019 р. лише 8, 1 % [7].

Наслідком нерозвинутості партійної структуризації є високий рівень електоральної волатильності в українському суспільстві. Він є настільки високим, що партійну систему за результатами парламентських виборів 2014 р. можна умовно назвати «другою партійною системою України», а за результатами парламентських виборів 2019 р. «третьою партійною системою».

Так за результатами виборів до ВР України 2014 р. до парламенту проходять п'ять нових партій з шести, які подолали виборчий бар'єр: ПП «Народний Фронт», ПП «Блок Петра Порошенка», ПП «Об'єднання «Самопоміч», ПП «Опозиційний блок» (результат ребрендингу Партії регіонів), Радикальна партія Олега Ляшка. Аналогічним є і результат виборів до ВР України 2019 р. До ВР України знову потрапляють чотири нові партії з п'яти, які подолали виборчий бар'єр: ПП «Слуга народу», ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Європейська Солідарність» (результат ребрендингу партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність»), ПП «Голос». Як і на виборах 2014 р. зі старих політичних сил виборчий бар'єр пододало лише ВО «Батьківщина» [7]. Рівень волатильності за результати парламентських виборів 1998–2019 рр. подано в Таблиці 1.

Таблиця 1

Індекс волатильності за результатами виборів до ВР України 1998–2019 років

	2002	2006	2007	2012	2014	2019
IPed.	46	50	17	36	61	68

Як видно з Таблиці 1 показники індексу волатильності за результатами парламентських виборів є досить високими. Найвищий рівень волатильності спостерігається в 2014 та 2019 рр. На нашу думку такі показники обумовлені різкими змінами в українському соціумі, які обумовлені Революцією Гідності у 2014 р. та її продовженням – «електоральною революцією» у 2019 р.

Висновки. Отже, в умовах незавершеності демократичного транзиту в Україні склався гібридний політичний режим, який змінив сутність політичних інститутів, включаючи політичні партії. Як результат Україна потрапила в інституційну пастку («пастку гібридності»). Ця пастка – сукупність неефективних, фасадно-демократичних політичних інститутів, які не дозволяють рухатися в бік демократії, але дозволяють зберігати монополію на владу олігархічним угрупованням за рахунок демократичних процедур (вибори, референдуми тощо).

Відбувається в таких умовах і деформація функцій політичних партій, що приводить до перетворення їх на субінститути (псевдоінститути), квазіпартійні утворення з (1) низьким рівнем членства, (2) відсутністю організаційних структур, (3) невизначеною ідеологічною ідентичністю. Наслідком вказаних процесів став високий рівень електоральної волатильності (див. Таблицю 1) та кардинальна зміна формату (конфігурації) партійної системи за результатами парламентських виборів.

Відтак для успішного завершення процесу інституціоналізації партійної системи України необхідно створити штучні умови, які дозволять підвищити статус партій у суспільно-політичному житті, перетворивши їх з механізму захисту інтересів олігархічних груп у інституції для захисту інтересів і потреб громадянського суспільства. Перш за все необхідно удосконалити нормативно-правову основу функціонування політичних партій, що дозволить їм належним чином виконувати притаманні їм функції, а значить і повернути довіру громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Козлов С. Украинский неопатримониальный режим: от «Оранжевой революции» к «Евромайдану». Политекс. 2014. С.31–41.
2. Манайло-Приходько Р. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути і процеси. Львів, 2018.
3. Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці: Книга – XXI, 2016. 277 с.
4. Михалева Г. Российские партии в контексте трансформации. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 352 с.
5. Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О.М.Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2018. 288 с.
6. Остапеч Ю., Шестак Н., Дудінська І. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних. Ужгород: ЗІППО, 2016. 252 с.
7. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua>
8. Растоу Д. Переходы к демократии: попытка динамической модели. Политические исследования. 1996. № 5. С. 5–15.
9. Романюк А., Литвин В., Панчак-Бялоблоцька Н. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 462 с.
10. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / за ред. Ю.Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.
11. Фісун О. Українська неопатримониальна демократія: формування, специфіка та тенденції розвитку. Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна, серія «Питання політології». 2011. № 984. С.45–51.
12. Фісун А. Политическая экономия «цветных» революций: неопатримониальная интерпретация. Прогнозис. 2006. Т.3. № 7. С.211–244.

References

1. Kozlov S. Ukrainiskij neopatrimonial'nyj rezhim: ot «Oranzhevoj revolyuczii» k «Evromajdanu». Politeks. 2014. S.31–41.
2. Manailo-Prykhodko R. Rehionalnyi vymir rozvytku ta funktsionuvannia partiinoi systemy Ukrainy. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata politychnykh nauk za spetsialnist 23.00.02 – politychni instyuty i protsesy. Lviv, 2018.
3. Matsiievskiy Yu. U pasttsi hibrydnosti: zyhzhay transformatsii politychnoho rezhymu v Ukraini (1991–2014). Chernivtsi: Knyha – KhKhI, 2016. 277 s.
4. Mikhaleva G. Rossijskie partii v kontekste transformacii. M.: Knizhnyj dom «LIBROKOM»,

2009. 352 s.

5. Natsionalna yednist u konkurentnomu suspilstvi: analitychna dopovid / za red. O.M.Maiborody. Kyiv: IPIEND im.. I.F.Kurasa NAN Ukrainy, 2018. 288 s.

6. Ostapets Yu., Shestak N., Dudinska I. Evoliutsiia partiinoi systemy Ukrainy v umovakh transformatsii sotsialnykh i politychnykh. Uzhhorod: ZIPPO, 2016. 252 s.

7. Ofitsiinyi sait Tsentralnoi Vyborchoi Komisii. URL: <http://www.cvk.gov.ua>

8. Rastou D. Perekhody` k demokratii: popy`tko dinamicheskoy modeli. Politicheskije issledovaniya. 1996. № 5. S. 5–15.

9. Romaniuk A., Lytvyn V., Panchak-Bialoblotska N. Politychni instytuty krain Tsentralno-Skhidnoi Yevropy: porivnialnyi analiz. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014. 462 s.

10. Transformatsiia partiinoi systemy: ukrainskyi dosvid u yevropeiskomu konteksti / za red. Yu.Iakymenka. Kyiv: Tsentr Razumkova, 2017. 428 s.

11. Fisun A. Demokratiya, neopatrimonializm i global`ny`e transformaczii. Khar`kov: Konstanta, 2006. 352 s.

12. Fisun A. Politicheskaya e`konomiya «czvetny`kh» revolyucij: neopatrimonial`naya interpretaczija. Prognosis. 2006. T.3. №7. S.211–244.

**НЕЙТРАЛЬНИЙ СТАТУС В НОВИХ УМОВАХ
ПРОТИБОРСТВА****NEUTRAL STATUS IN NEW CONDITIONS OF
CONFRONTATION****Луценко А.В.,**

науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут
Міністерства оборони України (Україна, Київ),
e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Lutsenko A.V.,

Scientific researcher,
Scientific Research Institute
Ministry of Defense of Ukraine (Ukraine, Kyiv),
e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Розвиток науки і технологій привів до появи нових сфер суспільно-політичних відносин людства. Нові сфери утворюють нові можливості для протидії, які є еквівалентом традиційних воєнних способів вирішення суперечностей. В таких умовах політика нейтралітету, яка має міжнародне політико-правове оформлення, перестав забезпечувати необхідний рівень національної безпеки держав.

Ключові слова: політика нейтралітету, сфери безпекової політики, нові умови протидії

The development of science and technology has led to the emergence of new spheres of socio-political relations of mankind. New spheres form new opportunities for confrontation, which are equivalent to traditional military ways of resolving contradictions. In such circumstances, the policy of neutrality, which has international political and legal design, ceases to provide the necessary level of national security of states.

Keywords: policy of neutrality, sphere of security policy, new conditions of confrontation

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Політика нейтралітету є достатньо поширеним варіантом безпекової політики серед країн світу. На сьогодні такої безпекової політики дотримуються двадцять країн [1]. Ще понад двадцять країн в минулому використовували політику нейтралітету в певний історичний період свого існування. Історичний досвід свідчить як про успішність такої політики (Швеція, Швейцарія), так і про випадки, коли нейтралітет порушувався іншими державами в ході війн. Серед таких прикладів, в яких нейтральний статус не допоміг уникнути участі у війні, можна назвати зокрема порушення нейтралітету Бельгії і Люксембургу (у 1914 і 1940 роках) та Норвегії (у 1940 році).

Із поступальним розвитком суспільства, науки і технологій виникли нові і набули більшої ваги окремі традиційні сфери суспільного життя людства, зокрема інформаційна, кібернетична, міграційна, економічна, а також сфера міжнародного тероризму. Якщо сторони суспільно-політичних відносин

мають суттєві розбіжності у своїх поглядах, то можна очікувати, що такі розбіжності і в нових сферах також будуть мати характер протидії, при чому мету протидії можна досягти, не використовуючи найбільш радикальні засоби – військові. За таких обставин доцільно розглянути ефективність політики нейтралітету, яка традиційно пов'язана тільки з воєнною сферою, також й в інших сферах протидії.

Мета статті: розглянути можливість проведення та ефективність політики нейтралітету у сферах суспільно-політичних відносин, агресивні та протидійні дії в яких можуть мати наслідки, аналогічні застосуванню збройних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під поняттям нейтралітету зазвичай розуміють правовий статус держави, який зобов'язує її не брати участі у війні (крім випадків самооборони), проводити миролюбну політику в мирний час, а також не брати участі у воєнних союзах та не укладати угод, які можуть втягнути нейтральну державу у воєнні дії. Поняття нейтралітету в такому контексті є основою V Гаазької конвенції [2]. Питанням нейтралітету держави, у тому числі доцільності використання такої політики Україною, присвячені публікації і дослідження Б. Ганюшкіна, В. Манжолі, В. Вдовенко, О. Дирди, Н. Мельник [3-6]. Роль і місце воєнної складової в реалізації національних інтересів держав досліджували С. Мокляком [7, с. 44].

Виклад основного матеріалу.

Поняття нейтралітету виникло у XIX–XX сторіччя і поширилось в історичний період, коли держави для досягнення своїх непримиренних, радикальних суперечностей використовували тільки воєнні інструменти. Цей термін пов'язують з участю або неучастю країни у воєнних діях. Основною метою воєнних дій зазвичай вважають захоплення території, зміну політичного устрою або політичної системи держави, економічне або воєнно-політичне підкорення тощо. У часи, в яких сформувалась політика нейтралітету, окремих суспільних сфер діяльності людства або не існувало (наприклад, кібернетична сфера, міжнародний тероризм у сучасному розумінні) або такі сфери під час війни мали другорядне значення (інформаційна, економічна, міграційна сфери тощо).

Нейтральний статус має різні правові форми. Положення V Гаазької конвенції щодо прав і обов'язків нейтральних держав та осіб у випадку сухопутної війни можуть використовувати всі країни, які до неї приєдналися. Іншим варіантом нейтралітету є його проголошення міжнародною організацією (наприклад, нейтралітет Туркменістану в 1995 році проголошено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН) або самостійне проголошення нейтралітету (наприклад, нейтралітет Австрії в 1955 році). Варіацією політики нейтралітету є проголошення державою політики неприєднання (наприклад, Фінляндія після Другої світової війни).

Провідною світовою організацією, яка покликана підтримувати міжнародний мир та безпеку і вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, припинення актів агресії або інших порушень миру, є Організація Об'єднаних Націй [8].

Для визначення сфер суспільно-політичних відносин, протиборство в яких може мати результат, еквівалентний воєнним діям, проведемо дослідження за такими етапами.

Перший етап – визначення характерних ознак організованого протиборства у сферах суспільно-політичних відносин.

Другий етап – визначення за сформованими ознаками сфер протиборства на сучасному етапі.

Третій етап – наявність (у тому числі нормативно-правових документів, які встановлюють такий статус) і доцільність проголошення нейтрального статусу у сферах протиборства, що досліджуються.

На першому етапі визначимо характерні ознаки сфер суспільно-політичних відносин, результат протиборства в яких еквівалентний застосуванню збройних сил.

Найбільш важливою ознакою такого протиборства є наявність суттєвих суперечностей між суб'єктами відносин, які формують мету протиборства. При цьому сфера суперечностей може не збігатися зі сферою протиборства.

Іншою суттєвою ознакою протиборства також є масштаб суперечностей. Мінімальним рівнем протиборства доцільно вважати міждержавний та регіональний рівні. Найвищим рівнем протиборства є всесвітній (глобальний) рівень.

Важливою ознакою протиборства є сформованість інституцій, які організують і здійснюють заходи протиборства в нових сферах суспільно-політичного життя та наявність відповідних матеріальних засобів боротьби. При цьому ці інституції і засоби є різноплановими і асиметричними.

На другому етапі за виділеними ознаками розглянемо сфери, протиборство в яких може мати або вже має приклади результатів, еквівалентних воєнним діям.

Міжнародний тероризм. Проблематика міжнародного тероризму вийшла на світовий рівень після Другої світової війни. Подією, яка стала поворотним пунктом для суттєвої переоцінки цього явища, став теракт у США 11 вересня 2001 року, здійснений ісламськими терористами у Міжнародному торговельному центрі у Нью-Йорку, який забрав тисячі життів. Терористи досягли своєї мети. Саме ця подія примусила Уряд США разом із союзними державами розпочати дії, аналогічні за масштабами веденню бойових дій на рівні окремої держави. У відповідь на теракт США на чолі міжнародної коаліції розпочали воєнну та антитерористичну операцію проти терористичної організації “Аль-Каїда” як організатора цього нападу. При цьому терористи “Аль-Каїди” не ототожнювали себе з конкретною державою,

а антитерористична операція не проводилась проти конкретної держави.

Різновидом терористичних організацій є групи (секти), які використовують релігійні та етноконфесійні суперечності. Самопроголошена терористична держава ІГЛ не визнавала міжнародні інституції, кордони та взаємовідносини країн, зокрема й з нейтральним статусом [9]. Релігійно-терористична японська секта “Аум-Сенрике” в Японії використовувала для захоплення влади вбивства і терористичні методи [10]. Окремим пунктом діяльності секти “Аум-Сенрике” було завоювання світового панування і формування “світового уряду”.

Терористичні акти, спрямовані проти окремих державних діячів, також можуть призвести до серйозних політичних наслідків. Як приклад можна навести вбивство прем'єр-міністра Ізраїлю І. Рабіна у 1995 році, внаслідок якого відбулися суттєві зміни політики Ізраїлю стосовно Палестинської автономії.

Інша сфера сучасного протиборства – інформаційний вплив на зовнішню і внутрішню політику держав. Найбільш поширеною метою такого втручання зазвичай є зміна політичної еліти або зміна політичної системи держави. На сьогодні можна відзначити комплексне поширення спотвореної інформації через традиційні ЗМІ та соціальні мережі, які разом можуть дати потрібний нападнику синергетичний ефект. Прикладом вдалої багаторічної інформаційної кампанії, яка узгоджено проводилась різними державними і недержавними органами Росії, є захоплення та анексія півострова Крим у 2014 році. При цьому у 2014 році військові та спеціальні підрозділи створювали умови і “підстраховували” інформаційно-пропагандистські заходи, будучи готовими застосувати зброю і тим самим у разі потреби вийти на перший план. Такі дії отримали назву “гібридної війни”.

Іншим прикладом організованих і цілеспрямованих дій в інформаційній сфері, в першу чергу за допомогою мережі Інтернет, є втручання Росії у президентські вибори у США у 2016 році [11]. При цьому провідну роль в цьому випадку відігравала недержавна організація – російське “Агентство Інтернет-досліджень”.

Сферою, яка також використовує мережу Інтернет, є кібернетична. Кібернетична сфера відрізняється від інформаційної суб'єктами та об'єктами протиборства. Основним змістом протиборства у цій сфері є завдання шкоди різним телекомунікаційним та мережевим технічним системам. Основними об'єктами нападу стають енергетичні об'єкти, високотехнологічні виробництва, стратегічні системи постачання ресурсів, дипломатичні та фінансові установи. Прикладом є діяльність Кіберкомандування Агентства національної безпеки США проти Росії та Китаю [12] або діяльність хакерської групи WikiLeaks проти державних інституцій США.

Світові міграційні процеси в останні роки стали суттєво впливати на зовнішню і внутрішню політику

ку провідних держав світу. Про це свідчить боротьба США з мігрантами, які долають кордон цієї країни з Мексикою. Мігранти в США суттєво впливають на зайнятість населення, криміногенну ситуацію, соціальні та економічні питання. Міграція з боку Мексики вийшла на рівень національної безпеки США. Президент США Д. Трамп докладає значних зусиль щодо зменшення напливу мігрантів з Мексики, зокрема покращуючи інженерне обладнання кордону.

Питання міграції також є актуальним для країн Західної Європи. На політичну, економічну та безпекову ситуацію в країнах ЄС суттєво вплинула масова міграція з країн Африки та Близького Сходу (передусім з Сирії) в останні роки [13]. Особливістю є те, що певні держави або провідні геополітичні гравці створюють умови для міграції або приховано її підтримують, а потоки мігрантів формують локальні напівкримінальні групи. Міграційним потокам з Африки і Близького Сходу в Європі протистоять як традиційні національні державні інституції (прикордонна служба, поліція, армія), так і міждержавні об'єднання (зокрема органи управління ЄС).

Економічна сфера. В економічній сфері основним інструментом сьогодні є застосування економічних санкцій проти країн, які порушують норми міжнародного співіснування. Їх запроваджують як окремі країни, так і міждержавні інституції. Економічні санкції – інструмент стратегічного тиску. Вони характеризуються достатньо чіткою метою, довготривалістю, секторальністю. Як приклад, можна навести санкції США та ЄС проти Росії та Ірану. Також необхідно наголосити на внеску економічних санкцій в розпад СРСР. З іншого боку, країна під санкціями може перебувати значний термін (наприклад, Північна Корея).

Необхідно також зазначити сфери, які поки не стали новими аренами протиборства через відсутність необхідних складових для утворення конфліктного середовища, однак мають відповідний небезпечний потенціал. На сьогодні в цьому контексті можна відзначити сфери техногенних аварій і штучно ініційованих природних катаклізмів.

Загалом можна констатувати, що зростання масштабів та вдосконалення методів боротьби в нових сферах протиборства все більше стає альтернативним методом вирішення суперечностей порівняно з воєнними способами. Їх характеризує різноплановість, асиметричність, багатоваріантність, швидкість трансформації від одних умов проведення до інших. В окремих випадках вони досягають своєї мети.

За результатами аналізу нових форм протиборства на третьому етапі розглянемо можливість та ефективність традиційної політики нейтралітету.

У нормативно-правових актах, які використовуються в сучасних варіантах нейтралітету, суб'єктами відносин виступають держава та її збройні сили. Це справедливо як для тих країн, які використовують положення V Гаазької конвенції, так і для країн, які сьогодні використовують варіант індивідуального

нейтралітету. В інших сферах суспільно-політичних відносин (міжнародний тероризм, інформаційна, кібернетична, міграційна та економічна сфери), наведених у статті, поняття нейтралітету відсутнє. Немає в таких сферах і нормативно-правових актів, аналогічних Гаазьким конвенціям. Єдина інституція, яка здатна правовими заходами врегулювати проблемні питання в сфері безпеки, є ООН та її Рада Безпеки. Зокрема, Рада Безпеки ООН може створювати правові основи для оперативного вирішення конфліктних ситуацій шляхом прийняття резолюцій.

Аналіз практичної діяльності суб'єктів протиборства в таких сферах свідчить, що нейтральний статус не буде дотримуватись апіорі як державними інституціями, так і недержавними організаціями (групами). Важко сьогодні уявити дотримання нейтрального статусу певної країни з боку міжнародних терористичних організацій або кібернетичних злочинців. Основною причиною такого становища є відсутність відповідної нормативно-правової бази, нехтування суб'єктами відносин правових норм у разі їх встановлення, а також відсутність у сферах суспільно-політичних відносин, крім воєнної, міждержавних контролюючих органів та санкцій за порушення статусу нейтралітету.

Відсутність правового статусу нейтральної держави в інших сферах, крім воєнної, на сьогодні немає свого практичного значення і не дасть змоги будь-якій державі захищати в такий спосіб свої національні інтереси. В цих умовах поняття нейтралітету потребує адаптації до нових умов протиборства.

За умов припинення агресії Росії жорстокі умови інформаційного, кібернетичного та економічного протиборства, високі рівні терористичних та технологічних загроз не дозволять Україні у разі набуття нею нейтрального статусу ефективно забезпечувати власну національну безпеку.

Висновки. Політико-правовий та воєнний статус нейтралітету, який сформувався протягом останніх двох сторіч, нині стосується тільки воєнної сфери. Його дія не поширюється на інші сфери суспільно-політичних відносин.

З розвитком технологій та здобуттям нових наукових досягнень з'являються і розвиваються середовища та інструменти, які дають змогу досягнути тих самих цілей, які раніше вирішувались лише воєнним шляхом. У таких умовах сучасний нейтральний статус не забезпечує в повній мірі національну безпеку держави і потребує перегляду та трансформації.

Набуття Україною нейтрального статусу не дозволить ефективно забезпечувати національну безпеку.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно проводити в напрямках аналізу міжнародних відносин у нових сферах протиборства, адаптації нейтрального статусу до сучасних суспільно-політичних умов.

Список використаних джерел

1. Neutral countries 2019. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/neutral-countries>.
2. Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_193/stru.
3. Б. В. Ганюшкин. Нейтралитет и неприсоединение. Издательство "Международные отношения". Москва. 1965. С.230.
4. А. О. Дирда. Особливості формування нейтралітету у зовнішній політиці європейських держав / А. О. Дирда // Актуальні проблеми міжнародних відносин. –Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Випуск 125 (Ч. 1). – С. 53–66.
5. В. А. Манжола., В. М. Вдовенко. Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. – 167 с.
6. Н. А. Мельник. Вплив процесу глобалізації на трансформацію позицій нейтральних країн наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя. Електронний репозитарій Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/1613/Вестник%20ОНУ%20Соц%20т%2013%20вып%203.241-252.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. С. П. Мокляк. Місце і роль воєнної складової в реалізації національних інтересів держав. // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 44-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_11.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
9. Aaron Y. Zelin. Colonial Caliphate: The ambitions of the "Islamic State". The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/colonial-caliphate-the-ambitions-of-the-islamic-state>.
10. Аум Синрикё. Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Аум_Синрикё.
11. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 Presidential Election. Washington, D.C. March 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/18/politics/full-mueller-report-pdf/index.html>.
12. D. Sanger. N. Perloth. U.S. Escalates Online Attacks on Russia's Power Grid. NYT. URL: <https://www.nytimes.com/2019/06/15/us/politics/trump-cyber-russia-grid.html>.
13. Миграционный кризис в Европе в цифрах и графиках. BBC News Русская служба. 20.06.2019 URL: https://www.bbc.com/russian/international/2016/02/160219_migrant_crisis_charts.

References

1. Neutral countries 2019. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/neutral-countries>.
2. Konventsiya pro prava i obov'yazky neytral'nykh derzhav ta osib u razi sukhopotnoyi viyny Haaha, 18 zhovtnya 1907 roku (Hague Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case

of War on Land, 18 October 1907.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_193/stru.

3. B. V. Ganyushkin. Neytralitet i neprisoedineniye. (Neutrality and non-alignment. Publishing house «Internationalrelations». Izdatel'stvo "Mezhdunarodnyye otnosheniya", Moscow. 1965. P.230.

4. A.O. Dirde. Osoblyvosti formuvannya neytralitetu u zovnishniy politytyi yevropeys'kykh krayin. (Features of the formation of neutrality in the foreign policy of European countries). Actual problems of international relations. Issue 125 (Part I). 2015. P. 53–66.

5. V. A. Manzhola., V. M. Vdovenko. Neytralitet ta pozablokovist' u yevropeys'kiy systemi mizhnarodnykh vidnosyn (Neutrality and non-alignment in the European system of international relations): Monohrafiya. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsestr "Kyivivs'kyu universytet", 2007. – 167 s.

6. S.P. Moklyak. Mistse i rol' voyennoyi skladovoyi v realizatsiyi natsional'nykh interesiv derzhav (The place and role of the military component in the realization of the national interests of the states) // Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivivs'kyu politekhnichnyy instytut". Politolohiya. // 2012. – № 1. - P. 44–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_11.

7. N.A. Mel'nyk. Vplyv protsesu hlobalizatsiyi na transformatsiyu pozytsiy neytral'nykh krayin naprykintsi XX-na pochatku XXI storichchya (The Impact of the Globalization Process on the Transformation of the Positions of Neutral Countries at the End of the Twentieth – Early Twenty-first Centuries). Elektronnyy repozytariy Odes'kyu natsional'nyu universytet imeni I. I. Mechnykova. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/1613/Вестник%20ОНУ%20Соц%20т%2013%20вып%203.241-252.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

8. Statut Orhanizatsiya Ob'yednanykh natsiy (The Charter of the United Nations). URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.

9. Aaron Y. Zelin. Colonial Caliphate: The ambitions of the "Islamic State". The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/colonial-caliphate-the-ambitions-of-the-islamic-state>.

10. Аум Синрико. Википедия (Aum Shinrikyo. Wikipedia). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Аум_Синрикё.

11. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 Presidential Election. Washington, D.C. March 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/18/politics/full-mueller-report-pdf/index.html>.

12. D. Sanger. N. Perloth. U.S. Escalates Online Attacks on Russia's Power Grid. NYT. URL: <https://www.nytimes.com/2019/06/15/us/politics/trump-cyber-russia-grid.html>.

13. Migratsionnyy krizis v Yevrope v tsifrakh i grafikakh (Migration crisis in Europe in numbers and graphs). BBC News Russkaya sluzhba. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2016/02/160219_migrant_crisis_charts.

УДК 327.5

**НА МЕЖІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ СУТНОСТІ
ПОЛІТОЛОГІЇ: КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ
ІНТЕГРАЦІЇ ОКЦИДЕНТАЛЬНОГО ТА
ОРІЄНТАЛЬНОГО ВИМІРІВ ПОЛІТИЧНОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ**

**ON THE VERGE OF THE EXISTENTIAL
ESSENCE OF POLITICAL SCIENCE: THE
KEY PROBLEMS OF INTEGRATION OF THE
OCCIDENTAL AND ORIENTAL DIMENSIONS
OF POLITICAL ANTHROPOLOGY**

Мельник В. М.,

політолог, асистент кафедри політології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, викладач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, член НСЖУ, головний редактор наукового журналу «Аннали юридичної історії» (Україна, Київ),

melnyk1996ethnology@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5640-0351>

Melnyk V. M., Researcher in Political Science, Assistant of the Department of Political Science of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Editor-in-Chief of the Scientific Journal "The Annals of Legal History", member of National Union of Journalists of Ukraine, member of American Society for Legal History (Ukraine, Kyiv), melnyk1996ethnology@gmail.com

В сучасній політантропології, ідеї формування «глобального підходу» до інтеграції орієнтального та окцидентального теоретико-методологічних вимірів висловлюють Е. Сміт, Р. Маккенні, Р. Гордон, Д. Бондаренко, Е. Філіпс, С. Рейна, Б. Томассен, Г. Видра, А. Шаколчі. Їхніми ключовими опонентами наразі виступають Й. Моррис, В. Паїпайс, М. Марковський, Й. Мортімер, Д. Йорке, Дж. Спенсер. При цьому, прихильники глобального підходу найбільше уваги приділяють «маркерам глобальності політичної антропології», вважаючи такими «інтеграцію», «антропологізацію» та «історизацію». Розглядаючи «Схід» і «Захід», як ключові «парадигмальні риси» світової політології, сучасні теоретики Л. Морліно, Д. Берг-Шлоссер, Д. Фукс, У. ван Бек наголошують на потребі поєднання «найкращих рис розуміння політики» обох цивілізаційних систем, але не пропонують реальних підходів щодо розв'язання цього завдання. Сутність політичної антропології в сучасних академічних та ідеологічних умовах можна розкрити через одну дефініцію – «наростання диференціації». Напрямки, групи, школи продовжують розроблюватись, протистояти одне одному, відмовляються виробити єдину схему та структуру наукових студій. Політичні антропологісти часто звинувачують одне одного в надмірній ідеологізації студій, прихильності до конкретних партійних сил. Крім того, важливим є спостереження про розлам політантропологів на лівий і правий фланги. Для прикладу, окцидентальні політантропологісти зазвичай є лівими, у той час, як орієнтальні політантропологісти зазвичай є правими. На думку Дж. Агамбена, такий ідеологічний розлом пов'язаний саме з ментальним розривом між сходом та заходом.

Ключові слова: політична антропологія, політична традиція, орієнтальний підхід у політичній антропології,

окцидентальний підхід у політичній антропології, інтеграція підходів, традиціоналізм, орієнталізм, окциденталізм, ієрархія.

In modern political anthropology, the ideas of forming a "global approach" to the integration of oriental and occidental theoretical and methodological measurements are expressed by E. Smith, R. McKenna, R. Gordon, D. Bondarenko, E. Phillips, S. Reina, B. Thomassen, G. Otter, A. Szokolci. Their key opponents are I. Morris, V. Paipais, M. Markovsky, I. Mortimer, D. Jork, J. Spencer. At the same time, supporters of the global approach pay more attention to the "globality markers of political anthropology", considering "integration", "anthropologization" and "historization" as such. Considering "East" and "West" as key "paradigm features" of world political science, modern theorists L. Morlino, D. Berg-Schlosser, D. Fuchs, U. van Bek emphasize the need to combine the "best features of policy understanding" of both civilizational systems, but do not offer real approaches to solving this problem. The essence of political anthropology in modern academic and ideological conditions can be revealed through one definition – "the growth of differentiation". Directions, groups, schools continue to fall apart, confront each other, refuse to develop a unified scheme and structure of scientific research. Political anthropologists often blame each other for excessive ideologization of studies, attachment to specific party forces. In addition, the observation of the political anthropological fault on the left and right flanks is important. For example, occidental political anthropologists are usually leftist, while oriental political anthropologists are usually rightist. According to G. Agamben, such an ideological rift is associated precisely with the mental gap between East (Oriens) and West (Occidens).

Keywords: political anthropology, political tradition, oriental approach in political anthropology, occidental approach in political anthropology, integration of approaches, traditionalism, orientalism, occidentalism, hierarchy.

Погляд на політантропологію, як на системне вивчення інтелектуальної діяльності людських колективів, зумовлює теоретико-методологічну єдність обох вимірів – окцидентального (західного) та орієнтального (східного). Відповідно, як справедливо зазначає Б. О. Никитюк, антропологісти мусять знайти подальші точки дотику, «яких так багато в гуманітарній сфері», для формування спільного дисциплінарного простору [16]. З ним погоджується також Хілларі Каллан, але, на жаль, їм продовжує активно протистояти абсолютна більшість політантропологів [37; 52; 54]. Так, на думку Г. Доннана, Б. Томассена і Г. Видри, *політична антропологія дійсно вивчає політичне мислення («ключовий вимір політичної життєдіяльності людських колективів»)*. Втім, поза спільними дослідницькими об'єктом і предметом, політантропологісти не мають жодних інших перспектив для академічного об'єднання: *якщо політантропологісти Полінезії вивчають насамперед соціальний вимір спадкування традицій влади тубільного воєводи, то політантропологісти США вивчають соціальний вимір спадкування традицій біпартійного мислення в процесі виборів*. Екзистенційна різниця для Б. Томассена і Г. Видри очевидна [30, p. 344-359].

Паралельно, тезу Г. Видри розвиває Роберт Гордон, дещо розширюючи «інтегративний базис» політичної антропології. Для нього головними засадами політантропологічної інтегративності виступають: *історичність, традиціоналізм, структурний функціоналізм*.

Г. Видрі та Р. Гордону опонує арабський політантрополог Талал Асад, вбачаючи «істинний» структурний функціоналізм лише в орієнтальних «групах і школах» дисципліни. Т. Асад не підтримує американських і європейських колег у використанні ними *структурно-функціонального методу Б. Малиновського*. Для нього застосування прийомів Малиновського «окциденталістами» виглядає як профанація, оскільки структурність виступає науковим маркером саме орієнтального виміру політантропології. *Відповідно, західна політична антропологія не студіює політичні структури в такому обсязі, як це роблять «східняки»* [22; 23; 24]. Асадівське розуміння сьогодні активно розвивають представники шийтської школи політичної антропології (Тегеранський університет). Особливо варто відзначити їхнє незадоволення «спробами американців будувати єдиний світовий простір гуманітаристики». На думку окремих учених із Тегеранського університету, такі спроби «мають неприховане ідеологічне навантаження» та лише реалізують «політику інтелектуальної гегемонії США» [4; 6; 8; 35].

В контексті подій 2018-2019 рр., пов'язаних із розгортанням *масштабного торговельного протистояння між США та Китаєм*, більшість китайських вчених, а також політичних аналітиків-сінтологів, звертають увагу читачів на «неприпустимість панування єдиного підходу всередині політичної науки». Зазначимо, що ця тенденція активно перекидається на дослідницьку сферу політичної антропології [51].

У свою чергу, активізація євразійських і постстарних студій всередині пострадянської політантропології також змушує дослідників шукати радше точки диференціації, аніж точки інтеграції. Показовими є останні публікації М. Крадіна та В. Тишкова (2016-2019 рр.) [35].

На наш погляд, сутність політичної антропології в актуальних академічних та ідеологічних умовах можна розкрити через одну-єдину дефініцію – «*наростання диференціації*». Напрямки, групи, школи продовжують роздроблюватись, протистояти одне одному, відмовляються виробити єдину схему та структуру наукових студій. Політичні антропологи часто звинувачують одне одного в надмірній ідеологізації дослідницького поля, у прихильності до конкретних партійних сил. Крім того, важливим є спостереження про розлам політантропологів на лівий і правий фланги. Для прикладу, *окцидентальні політантропологи зазвичай є лівими, у той час, як орієнтальні політантропологи зазвичай є правими*. На думку Дж. Агамбена, такий ідеологічний розлом пов'язаний саме з ментальним розривом між сходом та заходом [1].

Постійні дописувачі політико-антропологічної фахової періодики не погоджуються з Дж. Агамбеном на рахунок власного програшу в теоретико-методологічному дискурсі інтегративності. В багатьох публікаціях 2017-2019 рр. вони навіть критикують К. Лефора за намагання «побудувати єдину, струнку, філософську теорію» політичної антропології, запропоновану ним у спеціальній монографії [38; 42; 45]. *Більшість сучасних авторів наголошують на «правильності» та «однозначності» духовного та ідейного поділу світу на «Схід» та «Захід», визнаючи цю різницю, вслід за М. Хайдеггером та О. Шпенглером, екзистенційною сутністю людської історії*.

Антропологічна специфіка завжди дихотомічна. В світі перманентно є «добре та погане», «моральне та аморальне», «життєдайне і смертельне». *В синтезі цих дихотомічних категорій «народжується» реальність людського життя, а також полягає найбільша і нерозгадувана таємниця людської свідомості, мислення*. Політичне мислення, що, на думку Дж. Агамбена, «від самого початку» притаманне «людській свідомості», аналізується представниками окцидентальної політантропології, як «*роздвоєна екзистенційність політики*» [1]. Це означає, що поділ людства на схід і захід розпочався задовго до письмової фіксації історичних подій, у процесі антропосоціогенезу. Головним методологічним провідником цієї тези виступає американський фаховий часопис «Current Anthropology», де протягом 2015-2019 рр. опубліковано десять статей, присвячених *політологічним паралелям між первіснообщинним ладом та актуальними соціально-економічними процесами* [21; 38].

В свою чергу, представники орієнтальної політантропології абсолютно погоджуються з окциденталістами. Вони відмовляються підтримати Дж. Агамбена, звертаючись до «*відвічного екзистенційного поділу світу на дві частини*» [19; 22; 29; 40; 44; 52; 53; 54]. В цьому, безперечно, спостерігається їхня методологічна спільність з окциденталістами. Однак, не варто забувати, що *характер дескрипції та наукових маркерів, що застосовуються орієнталістами щодо племен первіснообщинної доби, кардинально відрізняється від окцидентальних*. В орієнтальному політико-антропологічному середовищі панує «радикальний» структуралізм, що окремими окциденталістами визначається «на межі ірраціоналізму» [6; 7; 8; 14]. Характерними є публікації 2018-2019 рр. у російському фаховому часописі «Археологія, етнографія, антропологія», де політико-антропологічний аналіз реальної соціальної дійсності ставиться в залежність від огляду потестарної історії первісних общин [9; 17].

В обох випадках, вчені-політантропологи не підтримують формування інтегрованої політичної антропології. Вони наголошують: її сутність і без того єдина – дослідження політичних традицій, як складових політичного мислення. Вслід за Б. Малиновським і Ф. Боасом, політантрополо-

зи аналізують феномен політичного (традиції як ідентичності, обряди, символи, звичаї та стереотипи) в структурах колективної свідомості. Ця єдність дослідницької сфери і є спільністю між політичними антропологами, якої цілком достатньо для її подальшого наукового розвитку. Що ж стосується можливостей інтегрованих досліджень «всесвітньої політичної антропології», то таке завдання є практично нездійсненним, оскільки неможливо науково синтезувати всі форми політичного мислення, кількість яких дорівнює числу етносів, племен і субетносів цілого світу.

Крім того, політантропологи наголошують: вироблення універсального курсу всесвітньої політичної антропології, що інтегрував би східний і західний політичні світогляди, не можна здійснювати поза всесвітнім курсом етнічної історії [20; 21; 29; 38]. В цьому контексті, цікавою видається теза, розроблена південноафриканським науковцем Дж. Комаровим: підставою для інтеграції обох вимірів політантропології може стати поняття «мобільності політичних традицій» [28]. Д-р Комаров вважає справедливим вести мову про використання «соціально-політичної мобільності політичних традицій у географічному просторі», як чинника інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології. Тут постає лише закономірне питання – чи потрібна інтеграція обох вимірів? Враховуючи, що більшість вчених схиляються до негативної відповіді, радимо сконцентрувати увагу навколо проблеми розмежування уявлень про перцепцію політичних традицій [28; 34; 37].

В рамках окцидентального виміру політичної антропології, мобільність політичних традицій визнається предметом рецепції. Тобто, соціальна свідомість активно запозичує іноетнічні політичні традиції. У працях політантропологів-окциденталістів, рецепція виступає первинним фактором утворення та еволюції будь-якої політичної традиції [2; 18; 32; 33; 34; 50].

В рамках орієнтального виміру політичної антропології, мобільність політичних традицій визнається предметом трансферу. Тобто, соціальна свідомість пасивно пристосовується, адаптується до іноетнічних політичних традицій, враховуючи серед них лише ті, що близькі конкретній етнічній психології (так званій «принцип компліментарності» Л. М. Гумільова [12; 13]). У працях політантропологів-орієнталістів, трансфер виступає не завжди первинним, але, на протигагу окциденталістам, завжди об'єктивним фактором утворення та еволюції будь-якої політичної традиції [14; 19; 41; 47; 49].

Ключовим поняттям окцидентального виміру політантропології вважається «глобалізація», що, базуючись на ідеях варвіксько-лондонської академічної школи, може бути охарактеризована, як сукупність рецепцій політичних традицій. Розмивання етнічних ідентичностей у глобальному економічному дискурсі ґрунтується на «заміні індивідуально-

сті колективністю». Етнічна традиція політики повинна поступитись глобальній, але поступитись по можливості так, щоб покращити її. В свою чергу, орієнтальний вимір політантропології керується поняттям «діалог політичних культур» (сукупність ментальних (світоглядних) інтеракцій різних цивілізацій і культур світу).

На наше глибоке переконання, процес інтеграції двох змістоутворюючих вимірів політичної антропології може відбуватись не з огляду на певне конкретне поняття чи термін політантропології, як переконує Дж. Комаров, а з огляду на зміст і походження цих понять, категорій і термінів.

Конкретизуємо нашу ідею.

За Б. Томасеном, зміст поняттєво-категоріального апарату політичної антропології, а також її внутрішню дисциплінарну семіотику, складає принцип історизму [30, р. 344-350]. Одним із перших принцип історизму в антропологічному дискурсі розглянув історик С. Соловйов, що наділив його важливими об'єктивними змістами (в першу чергу, перманентною господарчою та просторовою сутностями). Філософ М. Хайдеггер, в свою чергу, розвинув ці соловйовські змісти в цілісне положення про екзистенційну тотожність сходу та заходу [10]. Політантрополог К. Лефор, підтримуючи Хайдеггера загалом, звернув увагу також на баланс тілесності-корисливості = духовність-просторовість, що слугує засадою онтологічного взаємодоповнення ідентичностей і формує людську особистість. Ця чергова дихотомія знайшла розвиток у деяких актуальних політико-антропологічних екскурсах, але, головним чином, видозмінила уявлення про функції історизму. Відтепер, завдяки здобуткам генетики, фізичної антропології, стараннями французької історіографічної школи «Анналів соціальної та економічної історії», історична спадковість, закорінена в детермінантах політичного мислення, визнається умовою існування політичних традицій [15; 39]. Те, що не апробовано історією перманентно, не може визнаватись традиційним. Французькі вчені називають цю тезу «історичним поворотом антропології» [2].

Як пишуть Дж. Аллен і Р. Джебсон, історичний поворот у політичній антропології призводить до географізації академічного дискурсу. Ця ідея, висловлена 2016 р., знайшла позитивні відгуки окциденталістів. Зокрема, Амбер Мюррей присвятив цілу монографію співвідношенню між «економізмом» та «геопросторовим підходами» у контексті аналізу варіативності форм капіталізму [41].

Аналіз публікацій 2017-2019 рр. у поважному політологічному часописі «Political Theory» дозволяє ствердити: окцидентальний вимір політичної антропології проходить етап повільного сприйняття орієнтальної геопросторовості [33; 42; 43; 45]. Втім, не варто забувати, що концепт геопросторовості в окцидентальному вирішенні, на відміну від антропологів-орієнталістів, має відчутне економіко-центричне

навантаження. Він є складовою економічного детермінізму, концептуалізацією тези про «джерела прибутку». **Екзистенційного сприйняття географічного детермінізму серед окцидентальних політичних антропологів немає.**

Сприйняття геопросторовості стає можливим завдяки визнанню нерівномірності розподілу світових ресурсів: *кожна країна має власні умови та норми господарської еволюції, зумовлені кліматом і природно-географічним положенням* [39, р. 23-44]. «Вимагати» від населення конкретної країни чогось, що виходить «за рамки» вказаних умов і норм, екзистенційно неправильно. Відповідно, колективний «Захід» повинен орієнтуватись на перерозподіл економічного виробництва між різними складовими власного цивілізаційного простору. Кожна країна-учасник колективного Заходу, повинна отримати право виробляти ту продукцію і той інтелектуальний продукт, що зумовлені її географічним і геолого-ресурсним потенціалом. У цьому контексті, спостерігається «повернення до витоків», що окремими політологами-теоретиками характеризується саме в якості «історичного повороту». *Економічна поведінка та економічне вираження географічних умов є змістовним наповненням сучасного політико-антропологічного окциденталізму.* Деякі антропологі-орієнталісти навіть критикують своїх західних колег за так званій «**перехід від концепції «людина політична» до концепції «людина економічна»**». Безперечно, такий перехід не є здійсненим, оскільки окциденталісти продовжують вивчати традиційну складову політичних інститутів, а не ринкових процесів. Однак, критика орієнталістів показова. Вона вказує на світоглядні принципи досліджень, що здійснюються наразі спільнотою політичних антропологів «західного» спрямування.

References:

1. Agamben Giorgio (2011). *Homo Sacer. Суверенная власть и голая жизнь*. Moscow: Europe, 2011. 256 s. [Агамбен Дж. *Номос sacer. Суверенная власть и голая жизнь*. М.: Издательство «Европа», 2011. 256 с.]
2. Balandier Georges (2002). *Politychna antropologiya*. per. z frants. O. Homi. K.: «Alterpres», 2002. 252 s. [Баландье Ж. *Политична антропология*. пер. з франц. О. Хоми. К.: «Альтерпрес», 2002. 252 с.]
3. Bocharov V. V. (2014). *Russkaya vlast v simvolah prazdnichno-piteynoy kulturyi. Simvoliy, atributy i obrazyi vlasti*. SPb: Muzei antropologii i etnografii im. Petra Velikogo RAN (Kunstkamera), 2014. S. 132-137. [Бочаров В. В. *Русская власть в символах празднично-питьевой культуры. Символы, атрибуты и образы власти*. СПб: Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого РАН (Кунсткамера), 2014. С. 132-137.]
4. Bocharov V. V. (2015). *Vostok i traditsionalizm. Aziya i Afrika v menyayushemsya mire. XXVIII*

Mezhdunarodnaya konferentsiya po istochnikovedeniyu i istoriografii stran Azii i Afriki. Sankt-Peterburg: SPbGU, 2015. S. 468. [Бочаров В. В. *Восток и традиционализм. Азия и Африка в меняющемся мире. XXVIII Международная конференция по источниковедению и историографии стран Азии и Африки*. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2015. С. 468.]

5. Bocharov V. V. (2015). *Traditsionnoe obschestvo, simulyakryi vlasti traditsii, obschestvennaya solidarnost. Vlast i nasilie v nezapadnyih obschestvah: problemy teoreticheskogo osmysleniya i opyt prakticheskogo izucheniya. Pervaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya*. M., 2015. S. 9-10. [Бочаров В. В. *Традиционное общество, симулякры власти традиции, общественная солидарность. Власть и насилие в незападных обществах: проблемы теоретического осмысления и опыт практического изучения. Первая научно-практическая конференция*. М., 2015. С. 9-10.]

6. Bocharov V. V. (2017). *O traditsionalizme Vostoka i strategiyah ego izucheniya. Aziya i Afrika: nasledie i sovremennost: Mezhdunarodnyiy nauchnyiy kongress po istochnikovedeniyu i istoriografii stran Azii i Afriki*. Tom 1. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2017. S. 366-377. [Бочаров В. В. *О традиционализме Востока и стратегиях его изучения. Азия и Африка: наследие и современность: Международный научный конгресс по источниковедению и историографии стран Азии и Африки*. Том 1. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2017. С. 366-377.]

7. Bocharov V. V. (2017). *Vlast i tabu: o kulturno-psihologicheskikh istokah traditsionalizma. Kulturno-istoricheskaya psihologiya*. 2017. Tom 13. Vyip. 4. S. 109-117. [Бочаров В. В. *Власть и табу: о культурно-психологических истоках традиционализма. Культурно-историческая психология*. 2017. Том 13. Вып. 4. С. 109-117.]

8. Bocharov V. V. (2018). *Vostok: harizmaticheskoe liderstvo i obschestvennaya solidarnost (antropologicheskii aspekt) = Charismatic leadership and social solidarity (Anthropological aspect)*. *Uralskij Istoriceskij Vestnik*. 2018. Tom 60. Vyip. 3. S. 126-132. [Бочаров В. В. *Восток: харизматическое лидерство и общественная солидарность (антропологический аспект) = Charismatic leadership and social solidarity (Anthropological aspect)*. *Uralskij Istoriceskij Vestnik*. 2018. Том 60. Вып. 3. С. 126-132.]

9. Burnakov V. A., Burnakov A. A. (2019). *Reliktyi kulta zmei u hakasov v kontse XIX – seredine XX veka. Arheologiya, etnografiya i antropologiya Evrazii*. 2019. Tom 47 (Vyip. 2). S. 122-130. [Бурнаков В. А., Бурнаков А. А. *Реликты культуры змеи у хакасов в конце XIX – середине XX века. Археология, этнография и антропология Евразии*. 2019. Том 47 (Вып. 2). С. 122-130.] <https://doi.org/10.17746/1563-0110.2019.47.2.122-130>

10. Heidegger Martin (1991). *Razgovor na proselochnoy doroge. Izbrannyye stati pozdnego perioda tvorchestva*. M.: Vysshaya shkola, 1991. 192 s. [Хай-

деггер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. М.: Высшая школа, 1991. 192 с.]

11. Guberskiy L. V. (2013). Ideologicheskie strategii i gumanitarnyye tsennosti. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 12: Politicheskie nauki*. 2013. Вып. 1. S. 3-17. [Губерский Л. В. Идеологические стратегии и гуманитарные ценности. *Вестник Московского университета. Серия 12: Политические науки*. 2013. Вып. 1. С. 3-17.]

12. Gumilev L. N. (2012). *Etnogenez i biosfera Zemli*. М.: Ayris-press, 2012. 560 s. [Гумилев Л. Н. *Этногенез и биосфера Земли*. М.: Айрис-пресс, 2012. 560 с.]

13. Gumilev L. N. (2014). *V poiskah vyimyshlennogo tsarstva*. SPb: Azbuka-klassika, 2014. 480 s. [Гумилев Л. Н. *В поисках вымышленного царства*. СПб: Азбука-классика, 2014. 480 с.]

14. Ismagilova R. N. (2018). *Ethiopia: osobennosti federalizma*. Moscow: Institute of Africa of the Russian Academy of Sciences, 2018. 544 s. [Исмагилова Р. Н. *Эфиопия: особенности федерализма*. М.: Институт Африки РАН, 2018. 544 с.]

15. Melnyk V.M. (2015). *Narysy z teoriiy sotsiokulturnoyi antropologiyi: Naukove vidannya*. Vinnitsya: «Vinnitska miska drukarnya», 2015. 552 s. [Мельник В.М. *Нариси з теорії соціокультурної антропології: Наукове видання*. Вінниця: «Вінницька міська друкарня», 2015. 552 с.]

16. Nikityuk B. A., Moroz V. M., Nikityuk D. B. (1998). *Teoriya i praktika integrativnoy antropologii. Ocherki*. Kiev-Vinnitsya: Tipografiya Vinnitskogo gosudarstvennogo meditsinskogo universiteta im. N. I. Pirogova, 1998. 303 s. [Никитюк Б. А., Мороз В. М., Никитюк Д. Б. *Теория и практика интегративной антропологии. Очерки*. Киев-Винница: Типография Винницкого государственного медицинского университета им. Н. И. Пирогова, 1998. 303 с.]

17. Rogozhinskiy A. E., Cheremisin D. V. (2019). Tamgi kochevnikov tyurkskoj epohi na Altae i v Semireche (opyt sopostavleniya i identifikatsii). *Arheologiya, etnografiya i antropologiya Evrazii*. 2019. Том 47 (2). S. 48-59. [Рогожинский А. Е., Черемисин Д. В. Тамги кочевников тюркской эпохи на Алтае и в Семиречье (опыт сопоставления и идентификации). *Археология, этнография и антропология Евразии*. 2019. Том 47 (2). С. 48-59.] <https://doi.org/10.17746/1563-0110.2019.47.2.048-059>

18. Aguilar Paloma (2017). Unwilling to Forget. Local Memory Initiatives in Post-Franco Spain. *South European Society & Politics*. 2017. Vol. 22 (Issue 4). pp. 405-426.

19. Ahmed Sarah (2012). *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham, NC: Duke University Press.

20. Aidan S. (1969). Orientations in Political Anthropology. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 3, No. 1, Special Issue: Rural Africa. pp. 42-52.

21. Allen Jafari, Jobson Ryan C. (2016). The Decolonizing Generation: (Race and) Theory in Anthropology since the 1980s. *Current Anthropology*. Vol. 57 (Issue 2). pp. 129-148.

22. Asad Talal (ed.) (1973). *Anthropology and the Colonial Encounter*. London: Ithaca.

23. Asad Talal (1972). Market Model, Class Structure and Consent: a Reconsideration of Swat Political Organization. *Man*. Vol. 7. pp. 74-94.

24. Asad Talal (2003). *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.

25. Bondarenko Dmitriy (2017). The Other Blacks: History as a Weapon in African Struggle against Marginalizing in the USA. M. Pillar Grossi, T. Welter, S. Lira da Silva (eds.). *Caderno de resumos / Abstract book: Anais eletrônicos do / Electronic records of 18th IUAES World Congress*. Florianópolis: Tribo da Ilha, 2018. p. 2348.

26. Bondarenko D., O’Kane D. (2018). Staying, Moving and Settling in Africa and Its Diaspora. H. Wulff, L. Björklund Larsen (eds.). *Staying – Moving – Settling. 15th Biennial Conference of the European Association of Social Anthropologists*. Stockholm: University of Stockholm, 2018. p. 111.

27. Bondarenko Dmitriy (2018). Class Matters: Social Distinctions and Life Strategies among African Migrants in Moscow. H. Wulff, L. Björklund Larsen (eds.). *Staying – Moving – Settling. 15th Biennial Conference of the European Association of Social Anthropologists*. Stockholm: University of Stockholm, 2018. p. 112.

28. Comaroff Jean (1985). *Body of Power; Spirit of Resistance: the Culture and History of a South Africa People*. Chicago: University of Chicago Press.

29. Dhakal Suresh (2011). Political Anthropology and Anthropology of Politics: An Overview. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology. Nepal*. Vol. 5. pp. 217-234.

30. Donnan Hastings, Thomassen Bjørn, Wydra Harald (2018). The political anthropology of borders and territory: European perspectives. *Handbook of Political Anthropology* (2018). Edited by Harald Wydra and Bjørn Thomassen. UK-USA: Edward Elgar Publishing. pp. 344-359.

31. Goodale Mark (2017). Foreword by Sally Engle Merry. *Anthropology and Law: a Critical Introduction*. New York: University Press.

32. Goodman Alan H. (2013). Bringing Culture into Human Biology and Biology Back into Anthropology. *American Anthropologist*. Vol. 115 (No 3). pp. 359-373.

33. Haskins A. (2018). Montesquieu’s Paradoxical Spirit of Moderation: On the Making of Asian Despotism in De l’esprit des lois. *Political Theory*. Vol. 46 (Issue 6). pp. 915-937. doi: 10.1177/0090591718780215.

34. Inglehart Ronald (2018). *Cultural Evolution: Peoples’ Motivations are Changing, and Transforming the World*. Cambridge: Cambridge University Press.

35. Kradin N. N. (2014). *Nomads of Inner Asia in*

Transition. Moscow: URSS.

36. Krapiec M. A. (2010). *Metafizyka – ale jaka? Polski Arystoteles XX wieku. Wykłady otwarte imienia ojca profesora Mieczysława Alberta Krapca OP.* Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2010. s. 53-66.

37. Lentsch Josef (2019). *Political Entrepreneurship How to Build Successful Centrist Political Start-ups.* Springer.

38. Leppard Thomas P. (2019). Social Complexity and Social Inequality in the Prehistoric Mediterranean. *Current Anthropology*. Vol. 60, no. 3 (June 2019). pp. 283-308.

39. Melnyk Viktor (2017). Chapter Two: Tradition and Nation in Political Anthropology: The Ukrainian Ethno-historical Context. *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need? / CGS Studies vol. 5.* Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. pp. 23-44.

40. Morlino Leonardo, Berg-Schlosser Dirk, Badie Bertrand (2017). *Political Science: a Global Perspective.* London: SAGE Publications Ltd.

41. Murrey Amber (2018). *A Certain Amount of Madness: The Life Politics and Legacies of Thomas Sankara (Black Critique).* Pluto Press.

42. Patten A. (2018). Liberalism, Culture, and Recognition: A Reply to Critics. *Political Theory*. Vol. 46 (Issue 1). pp. 131-141. doi: 10.1177/0090591717696025.

43. Pattison J. (2018). The Case for the Nonideal Morality of War: Beyond Revisionism versus Traditionalism in Just War Theory. *Political Theory*. Vol. 46 (Issue 2). pp. 242-268. doi: 10.1177/0090591716669394.

44. Pellegata A., Quaranta M. (2019). Accountability through Government Alternation: Economic Performance and the Conditional Role of Political Institutions in Fifty Countries, 1990-2015. *International Political Science Review*. Vol. 40 (Issue 3). pp. 419-436. <https://doi.org/10.1177/0192512118755842>

45. Phillips Anne (2018). What Makes Culture Special? *Political Theory*. Vol. 46 (Issue 1). pp. 92-98. doi: 10.1177/0090591717696023.

46. Pieke Frank N. (2018). Party Spirit: Producing a Communist Civil Religion in Contemporary China. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. Volume 24. Issue 4. pp. 709-729. doi:10.1111/1467-9655.12913

47. Pierre Jemima (2013). *The Predicament of Blackness: Postcolonial Ghana and the Politics of Race.* Chicago: University of Chicago Press.

48. Pfau-Effinger Birgit (2019). Kulturelle Ideen als Grundlage der Wohlfahrtsstaatsforschung. *Handbuch Sozialpolitik*. Herbert Obinger und Manfred G. Schmidt (Hrsg.). Springer. 2019. S. 217-234.

49. Said Edward W. (1979). *Orientalism.* New-York: Penguin Books.

50. O’Gorman, Edmundo (1995) [1958]. *La invención de América.* Mexiko D.F.: FCE.

51. Wang Chia-Chou (2018). Primordialism,

Instrumentalism, Constructivism: Factors Influencing Taiwanese People’s Regime Acceptance of Mainland China’s Government. *Journal of Contemporary China*. Vol. 27. No 109. pp. 137-150. DOI: 10.1080/10670564.2017.1363026.

52. Whitehead Laurence (2019). Temporal Models of Political Development: In General and of Democratization in Particular. Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New-York: Palgrave Macmillan.

53. Wiley Andrea S., Cullin Jennifer M. (2016). What Do Anthropologists Mean When They Use the Term Biocultural? *American Anthropologist*. Vol. 118 (No 3). pp. 554-569.

54. Wilkis Ariel (2018). *The Moral Power of Money: Morality and Economy in the Life of the Poor.* Stanford: University Press.

**ДИСКУРСИВНА ЕТИКА ЯК ПРОЕКТ
РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНОСТІ ПРАВ
ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****DISCURSIVE ETHICS AS A PROJECT FOR
IMPLEMENTING THE UNIVERSALITY OF
HUMAN RIGHTS IN A GLOBALIZED WORLD****Михайлова І. О.,**

старший викладач кафедри філософії і політології, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (Україна, Харків),
e-mail: inna19.09.mykhailova@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-0530-1235>

Mykhailova I. O.,

Senior Lecturer of the Department of Philosophy and Political Science, Kharkiv National University of Municipal Economy named after Beketov (Ukraine, Kharkiv),
e-mail: inna19.09.mykhailova@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-0530-1235>

У зв'язку з установкою сучасного суспільства на свідоме перетворення соціальних інститутів зростає значення права як інструменту цілеспрямованих змін. З усіх видів соціальних норм тільки право може використовуватися в такій якості, оскільки воно, як зазначає Г. Харт, поряд з первинними правилами, що визначають поведінку людей, містить вторинні правила, що дозволяють змінювати самі правові норми. З іншого боку, у зв'язку з секуляризацією культури в процесі модернізації, релігійна легітимація права, характерна для традиційного суспільства, втрачає свою силу. Проблема виправдання, обґрунтування права набуває гостроту в нашому суспільстві, яке успадкувало від минулого своєрідний правовий нігілізм. Відмінною рисою сучасного суспільства є глобалізація. На сьогоднішній момент йде потужний процес перебудови всього світового порядку і зростає необхідність нового підходу до усвідомлення спільної долі людства. Процес глобалізації супроводжується розвитком нових соціально-політичних, економічних та ідеологічних тенденцій. Протягом останніх десятиліть світова спільнота переживає ряд стрімких і кардинальних змін. Окремі національні ринки, незважаючи на бар'єри і обмеження, культурні і політичні відмінності, починають утворювати єдиний глобальний маркет.

Ключові слова: глобалізація, універсалістська етика, дискурсивна етика, деліберативна демократія.

In connection with the installation of modern society on the conscious transformation of social institutions, the importance of law as an instrument of purposeful changes increases. Of all types of social norms, only law can be used in this capacity, because, as noted by G. Hart, along with the primary rules defining the behavior of people, contains secondary rules that allow themselves to change the legal rules. On the other hand, due to the secularization of culture in the process of modernization, religious legitimation of law, characteristic of a traditional society, loses its power. The problem of justification, the justification of law, becomes acute in our society, which inherited from the past a kind of legal nihilism. A distinctive feature of modern society is globalization. At present, there is a powerful process of restructuring the world order and the need for a new approach to understanding the common

destiny of mankind is growing. The process of globalization is accompanied by the development of new socio-political, economic and ideological trends. Over the past decades, the world community has undergone a series of rapid and radical changes. Separate national markets, despite the barriers and limitations, cultural and political differences, are beginning to form a single global market.

Keywords: globalization, universalist ethics, discursive ethics, delibatory democracy.

Аналіз актуальних досліджень: дослідження проблеми універсальності права в сучасному суспільстві є досить новим. Ця тема розроблялася такими філософами як К.-О. Апель, О. Хеффе, Дж. Роулза, Л. Фуллер, Ю. Хабермас, Ф. Хайек та ін. Проблема легітимації права освітлена в роботах таких українських філософів як Н. Бусова, О. Гребіневич, А. Єрмоленко, Р. Зимовець, Ю. Романенко, Н. Тур.

Ціль статті: провести теоретичний аналіз можливостей реалізації універсальності права в сучасному суспільстві в умовах глобалізації.

Розширення ринкових механізмів практично в усіх країнах світу, призвело до якісної зміни ролі держави в національній економіці і появи нових наднаціональних утворень, які визначають розвиток окремих економік, а також всієї світової економіки. Виявилось, що глобалізація – це нестримний і дуже складний процес, хоча іноді він виражається в цілком конкретних фактах, наприклад, в знятті митних обмежень на ряд товарів. Мотивами його є постійний пошук порівняльних переваг у торгівлі, мінімізація витрат у виробництві товарів і послуг через переміщення засобів виробництва в країни з більш дешевою робочою силою, або підвищення інтенсивності праці за допомогою нових комбінацій поділу праці, коли цілі країни постають як окремі департаменти транснаціональної корпорації. Глобалізація – не лінійний, але хвильовий процес, який має багато різних стадій. Як складний процес глобалізація має безліч форм і аспектів, найбільш важливі з яких – це взаємини між сучасними мультикорпораціями та національними державами. Безліч суб'єктів просувають і втілюють цей процес – міжнародні організації, регіональні організації, транснаціональні корпорації, інвестиційні фонди, страхові компанії, великі міста та окремі фінансово-потужні індивіди. Явно помітне ослаблення ролі державних інститутів призводить до підвищення ролі та значимості міжнародних або глобальних інститутів, що беруть на себе функції захисту і охорони як внутрішнього, так і зовнішнього для кожної країни порядку, причому виступають як єдиний консолідований механізм. Глобалізацію можна розглядати в 4-х важливих аспектах: як економічну, політичну, комунікаційну та культурно-моральну глобалізацію. Англійський соціолог Е. Гіденс у роботі «Світ, що вислизає: як глобалізація змінює наше життя» пише: «Було б невірною вважати, що глобалізація зачіпає лише великі системи, такі, як світові фінанси. Глобалізація стосується

не тільки того, що знаходиться «десь там» далеко і не пов'язане з життям конкретної людини. Більш конкретні та тісно співпрацюючи з населенням інститути замінюються на більш абстрактні, віддалені від національної специфіки глобальні норми.

Підтримувані функціонуючими на приватній основі судами або приватними арміями». Разом з глобалізацією економіки почала змінюватися вся констеляція цінностей, затребувана політикою. Розвиток деліберативної політики підвищує статус громадянського суспільства і знижує авторитет вольових рішень державної влади. Загострюється конкуренція між націями, що перемикає основну увагу товариств на область економічного змагання, яка задає самі критерії конкуренції. Економічна раціональність починає домінувати над політичною. Політика не створює матеріальні цінності та економічне зростання, а може лише його стимулювати. Криза політичного в його традиційному розумінні найбільш яскраво висловився в ослабленні державного суверенітету, що можна розглядати як основний ефект глобалізації в політиці. Цьому є кілька причин:

1. Поява на політичній сцені нових потужних політичних суб'єктів, таких як ТНК і неурядові організації, міжнародні організації та міжнародний капітал, змушує потіснитися традиційних суб'єктів політики.

2. Глобалізація веде до помітного зміцнення основ міжнародного права, що також має ефектом часткову втрату правового суверенітету держав на своїй території.

3. Територіальний фактор в людських інтеракціях, який лежить в основі суверенітету держави, втрачає внаслідок глобалізації своє традиційне значення, і, відповідно, разом з цим деформується значення державної влади. Хабермас зазначає, що національні держави стикаються з новими функціональними проблемами, в сфері міжнародного співробітництва. Причиною цього є те, що економічна глобалізація і посилення влади транснаціональних корпорацій послаблюють здатність національної держави контролювати обмін із зовнішнім світом, торговельні, фінансові потоки. Це призводить до скорочення повноважень національної держави. Відмінною рисою глобалізації є те, що вона безпосередньо зачіпає найпотужнішу і надихаючу з ідей ХХ століття – ідею демократії. На думку Е. Гіденса сьогодні у багатьох випадках, громадяни демократичних країн відчувають розчарування в демократичній системі. Тут мається на увазі те, що люди втратили довіру до політиків, але не до самого демократичного процесу. На наш погляд сам демократичний процес має можливість породжувати і зміцнювати умови свого існування. На думку Е. Гіденса в демократичних країнах необхідне поглиблення демократії – демократизація демократії. Демократія необхідна на більш високому рівні, ніж рівень окремої держави. Демократизація демократії залежить від потужної культури громадянськості. Однак ринок не здатний

породити такого роду культуру. Ареною для втілення таких демократичних переконань на наш погляд є громадянське суспільство. Е. Гіденс зазначає: «Ми – перше покоління людей, що живуть в цьому суспільстві (космополітичному), чії контури проглядаються поки досить смутно. Воно трансформує основи нашого традиційного способу життя, де б ми не знаходилися. На даний момент це ще не світовий порядок, який визначається колективною волею людей» Вихід з такого «безсилля» автор бачить в реформуванні тих інститутів, що вже є або створення нових. Процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, мають складний і багаторівневий характер. Наслідки нових трансформацій мають як позитивний так і негативний характер і нам лише в майбутньому вдасться прослідкувати в чому саме. Основними принципами легітимації права в сучасному суспільстві є народний суверенітет і права людини, які, в свою чергу, забезпечують фундаментальний принцип свободи, який поряд з іншими принципами забезпечує якість життя. Яким чином можлива реалізація принципів деліберативної демократії або демократичного самозаконodawства громадян в умовах сучасного суспільства? Принципи деліберативної демократії можливі в умовах розвитку публічної сфери, неформального дискурсу громадян по політично релевантним питанням. Проведений аналіз можливостей демократичного процесу показав, що сам демократичний процес має властивості породжувати і зміцнювати умови свого існування, створювати соціальну інтеграцію та виробляти загальну політичну культуру. Однією з умов успішності демократичного самоврядування є досить високий рівень довіри і солідарності в суспільстві. В рамках національної держави це забезпечується культурною однорідністю, якою, проте, не володіють наднаціональні утворення. Становлення космополітичної демократії, або глобалізація демократії залежить від того, наскільки успішно наднаціональні політичні спільноти зможуть створювати загальну політичну культуру. Одним з проєктів, щодо втілення такої політичної культури може стати універсалістська етика. Кожний можливий учасник стає тим повноцінним учасником дискурсу, інтереси якого неможливо знехтувати. Тобто спільнота є комунікативною тільки за умови, що усі її члени є повноцінно комунікованими особистостями, якщо їх інтереси можуть бути вільно виражені та приймаються до уваги у спільному дискурсі.

Висуваючи вимогу рівності всіх у комунікації, Апель, ставить у центр дослідження проблему особистості, її прав та інтересів. Інституціональна система комунікативної спільноти має при цьому службове значення: вона повинна забезпечувати безперешкодне здійснення дискурсів та виконувати службову ціль задоволення комунікаційних потреб особистості. Наближення до ідеалу комунікативної спільноти означає встановлення цінності особистості та її свободи в рівності комунікації.

Це не означає обмеження компетенції інститу-

ціональних суб'єктів міжнародного дискурсу, тобто колективних представників громадян, таких як держава, організація, суспільство. Інститути, які організують дискурси всередині спільноти, мають можливість створювати ієрархії дискурсів на міжнародному рівні, де вже може реалізуватися уявлення про справедливість у відношеннях між народами. Імператив дискурсивної етики: кожний народ має право на власну культуру, кожний народ має право мати в міжнародному діалозі рівне право голосу.

Таким чином, вказані особливості концепції комунікативної спільноти відкривають можливість етичної інтерпретації процесів глобалізації, яку не дають інші системні концепції.

Концепція комунікативної спільноти є невід'ємною частиною «дискурсивної етики» К.–О. Апеля. Сам термін «дискурсивна етика» має два можливих значення: 1) рішення усіх етичних проблем, а також коріння етичних відносин, необхідно шукати в дискурсі та комунікації суб'єктів. Дискурс в цій трактовці виступає універсальним методом (дискурсивна етика); 2) серед усіх етичних проблем, в центр дослідження ставляться тільки нормативні колізії комунікації. В цьому випадку дискурс є предметом етичного інтересу (етика дискурсу). На ці два значення необхідно зважати, коли мова йде про дискурсивну етику, але сам Апель пов'язує свою дискурсивну етику саме з першим значенням.

Оригінальність та специфіка дискурсивної етики Апеля розкривається в чотирьох основних рисах: деонтологічний, універсальний, процедурний та когнітивний характер моральної теорії. Ці риси зближують етику Апеля з етикою кантівського типу, але саме вони, в свою чергу, вказують на намір серйозного корегування кантівської етики.

По–перше, дискурсивна етика корегує деонтологічний характер кантівської етики тим, що вимагає включити в моральний принцип урахування наслідків дій моральних суб'єктів.

По–друге, дискурсивна етика намагається подолати монологічний характер кантівського імперативу та включає в перспективу моральної дії усіх зацікавлених і тих, кого це стосується. Вимагаючи універсалізації норм, Апель відмовляється від усіх теорій, де норма, яка не є прийнятною усім іншим учасникам, може слугувати угодою між учасниками.

По–третє, для дискурсивної етики характерна нормотворча установка, яка досягається шляхом впровадження процедурних механізмів універсалізації етичного змісту в процесі комунікації. Не існує змістовних норм, які були б апріорно моральними, але існує процедура тестування морального змісту та обґрунтування моральних норм.

Врешті–решт, найбільш яскраво в дискурсивній етиці виражений когнітивний або навіть інтелектуальний характер моральної теорії. Апель пов'язує з ним претензію на раціональне обґрунтування самої етики.

В ідеї дискурсивної етики Апель не тільки гово-

рить про нові вимоги до етики, але й про її новий предмет. Він пропонує розрізнити три виміри моралі: мікросфера (сім'я, шлюб, сусідство), мезосфера (рівень національної політики) та макросфера (доля людства). Сфера мікроморалі регулює відносини між «ближніми», вона охоплює все поле етико–психологічних людських відносин, які з часом мало змінюються. Тому в цій сфері повинні продовжувати домінувати моральні традиції різних культур. Сфера мезоморалі виникає за межами індивідуальних відносин, в області відносин спільнот та інститутів. Мораль у цій сфері представляє собою адаптовані до «державного резону» настанови мікроморалі. Проблеми, які постають перед макромораллю, є для історії абсолютно новими: мається на увазі відповідальність за долю усього людства перед глобальними викликами, які несуть загрозу людству як цілому. Виникнення кожного нового рівня моралі відбувалося на певному історичному етапі, ми сьогодні знаходимося в такій точці історії, коли повинна бути створена планетарна етика – етика відповідальності. Синтезуючи ідеї комунітаристів та лібералістів, корегуючи етику Канта, Апель намагався обґрунтувати універсалістську мораль на основі дискурсу, не відмовляючись в свою чергу від етноетики, яка існує поряд з макроетикою та узгоджує з нею свої моральні норми. Усвідомлюючи, неможливість існування ідеальної комунікативної спільноти, дослідник все ж таки передбачає існування реальної комунікативної спільноти, яка в своїх засадах мала прагнення досягти рівня ідеальної спільноти.

Таким чином, узагальнюючи основні особливості дискурсивної етики, а саме концепції комунікативної спільноти, ми можемо стверджувати що саме Апель відкриває нам можливість такої етичної інтерпретації процесів глобалізації, яку не можуть дати інші системні концепції. Поліпшуючи умови комунікації та ліквідуючи існуючі раніше бар'єри, глобалізація, з цієї точки зору, слугує реалізації духовного потенціалу особистості та усуненню нерівності між людьми.

Список використаних джерел

1. Апель, К.–О., 1999. 'Дискурсивна етика перед проблемою права та політики: чи можуть бути нормативно–раціонально легітимовані за допомогою дискурсивної етики мораль, право та політика з огляду на відміну їх раціональностей?', Апель К.–О. *Дискурсивна етика: політика і право*, К.: Український філософський фонд.
2. Бусова, НА., 2004. 'Модернізація, раціональність и право', Х.: Прометей–Пресс.
3. Бусова, НА. 2000. 'Справедливість в контексте сучасного лібералізму и комунітаризма', *Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, №474, с.20–26.
4. Гребіневич, ОМ., 2005. 'Легітимність за

доби глобалізації», *Практична філософія*, К., №3, с.31–34.

5. Гюфе, О., 2003. 'Розум і право. Складові ін-теркультурного правового дискурсу', К.: *Альтер-прес*.

6. Габермас, Ю., 1999. 'До легітимації через права людини', Ціпеліус Р. *Філософія права*. Габермас Ю. *До легітимації через права людини*, К.: *Український філософський фонд*, с.52–62.

7. Єрмоленко, АМ., 1999. 'Комунікативна практична філософія', К.: *Лібра*.

8. Харт, ХЛА., 1998. 'Концепція права', К.: *Сфера*.

References

1. Apel', K.–O., 1999. 'Dyskursyvna etyka pered problemuju prava ta polityky: chy mozhut' buty normatyvno–racional'no legitymovani za dopomoguju dyskursyvnoi' etyky moral', pravo ta polityka z ogljadu na vidminu i'h racional'nostej? (Discursive ethics before the problem of law and politics: can ethics, law and politics be legitimately rationalized with the help of discursive ethics in view of the difference between their rationality?)', *Apel' K.–O. Dyskursyvna etyka: polityka i pravo*, К.: *Ukrai'ns'kyj filososf's'kyj fond*.

2. Busova, NA., 2004. 'Modernizacija, racional'nost' i pravo (Modernization, rationality and law)', H.: *Prometej–Press*.

3. Busova, NA. 2000. 'Spravedlivost' v kontekste sovremennogo liberalizma i kommunitarizma (Justice in the context of modern liberalism and communitarianism)', *Filosofs'ki perypetii'. Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu im. V. N. Karazina*, №474, s.20–26.

4. Grebinevych, OM., 2005. 'Legitymnist' za doby globalizacii' (Legitimacy in the era of globalization)', *Praktychna filosofija*, К., №3, s.31–34.

5. G'ofe, O., 2003. 'Rozum i pravo. Skladovi interkul'tornogo pravovogo dyskursu (Reason and right. Components of intercultural legal discourse)', К.: *Al'terpres*.

6. Gabermas, Ju., 1999. 'Do legitymacii' cherez prava ljudyny (To legitimize human rights)', Ціпеліус Р. *Філософія права*. Габермас Ю. *До легітимації' cherez prava ljudyny*, К.: *Ukrai'ns'kyj filososf's'kyj fond*, s.52–62.

7. Jermolenko, AM., 1999. 'Komunikatyvna praktychna filosofija (Communicative Practical Philosophy)', К.: *Libra*.

8. Hart, HLA., 1998. 'Konserpcija prava (The concept of law)', К.: *Sfera*.

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР КОНФІГУРАЦІЇ
ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

**REGIONAL MEASUREMENT OF THE
CONFIGURATION OF THE PARTY SYSTEM
OF UKRAINE**

Остапеч Ю. О.,

доктор політичних наук,
професор кафедри політології і державного
управління,
декан факультету суспільних наук,
Ужгородський національний університет,
(Україна, Ужгород,) e-mail: yu.ostapec@gmail.com

Ільтьо Г. Ф.,

кандидат політичних наук, доцент
кафедри суспільних дисциплін та фізичної
культури,
Мукачівський державний університет (Україна,
Мукачево),
e-mail: yu.ostapec@gmail.com

Ostapets Y. A.,

Doctor of Political Science,
Professor at the Department of Political Science
and Public Administration,
Dean of the Faculty of the Social Sciences of
Uzhgorod National University,
(Ukraine, Uzhhorod), e-mail: yu.ostapec@gmail.com

Ilto H. F.,

Ph.D. in Political Science, Associate Professor,
Department of Social disciplines and Physical
culture,
Mukachevo State University (Ukraine,
Mukachevo),
e-mail: yu.ostapec@gmail.com

У статті характеризується сучасний стан та регіональна конфігурація партійної системи України. Методологічною основою дослідження є теорія націоналізації партійних систем, яка дає можливість вивчати її регіональну конфігурацію. Для вивчення стану регіональної конфігурації партійної системи розраховано індекс націоналізації політичних партій і партійної системи Джонса – Майнверінга.

Зроблено висновок про векторну дилемність розвитку партійної системи України між націоналізацією і регіоналізацією. З одного боку її еволюція пов'язана зі становленням загальнонаціональних партій, а з іншого – за результатами місцевих виборів 2010 та 2015 рр. можна констатувати появу потужних регіональних партій.

Встановлено, що регіональну конфігурацію партійної системи України утворюють такі складові: 1) загальнонаціональні парламентські політичні партії, які на виборах подолали виборчий бар'єр; 2) загальнонаціональні непар-

ламентські партії, які отримали на виборах до Верховної Ради України не менше 1% голосів виборців; 3) регіональні політичні партії, які представлені в обласних і районних радах кількох областей; 4) субрегіональні партії: а) політичні партії одного / декількох одномандатних виборчих округів; локальні партії, які ситуативно використовують місцеві політики для забезпечення електоральної підтримки на виборах в органи місцевого самоврядування.

Ключові слова: Україна, партійна система, націоналізація партійної системи, парламентські вибори, місцеві вибори, регіональні партії.

The article describes the current state and regional configuration of the party system of Ukraine. The methodological principle of the study is the theory of nationalization of the party systems, that makes it possible to study its regional configuration. For studying of a condition of regional configuration of the party system the index of the nationalization of political parties and the party system by Jones-Mainwaring.

It is made a conclusion about vector dilemma of the development of the party system of Ukraine between nationalization and regionalization. On the one hand, its evolution is connected with the formation of national parties, and on the other – according to the results of local elections in 2010 and 2015 it is possible to state the emergence of powerful regional parties.

It is established that the regional configuration of the party system of Ukraine consists of the following components: 1) national parliamentary political parties that overcame the electoral barrier in elections; 2) national non-parliamentary parties that received at least 1% of the votes of voters at the elections to the Verkhovna Rada; 3) regional political parties represented in the regional and district councils of several regions; 4) subregional parties: a) political parties of one / several single-mandate constituencies; local parties that are situationally used by local politicians for ensuring electoral support on elections to local self-government bodies.

Keywords: Ukraine, party system, nationalization of the party system, parliamentary elections, local elections, regional parties.

Постановка проблеми. Партійна система є однією з підсистем суспільства, яка може зазнавати суттєвих змін під впливом низки чинників. До таких чинників відносимо: соціально-політичні розмежування, виборчу систему, нормативно-правову основу функціонування партій, електоральні процеси тощо. Змінюється, як правило, її конфігурація, регіональна впливовість політичних партій, акторна структура. Відтак вивчення основних тенденцій розвитку партійної системи залишається одним із актуальних завдань вітчизняної політичної науки.

Актуалізується дослідження також неоднозначності розвитку партійної системи України у континентумі «націоналізація – регіоналізація». З одного боку її еволюція пов'язана зі становленням загальнонаціональних партій, а з іншого – за результатами місцевих виборів 2010 та 2015 рр. можна констатувати появу потужних регіональних партій. Таким чином, чим вищий показник націоналізації партійної системи, тим нижчий показник її регіоналізації і навпаки.

Отже, **мета** нашого дослідження – охарактеризу-

вати сучасний стан і регіональну конфігурацію партійної системи України.

Виклад основного матеріалу. Регіональну конфігурацію партійної системи України розглянемо в рамках теорії націоналізації політичних партій і партійних систем. Під процесом націоналізації партійних систем, як зазначає Г. Голосов, розуміється уніфікація електоральної підтримки політичних партій в різних територіальних одиницях держави. Партійна система повністю націоналізована, коли частки голосів, отриманих партіями в різних територіальних одиницях держави однакові. Якщо партії отримують електоральну підтримку тільки в деяких регіонах, то партійну систему вважають ненаціоналізованою [1, с. 128].

У дослідженнях по націоналізації, як вважає Р. Туровський, регіональними вважаються партії, які беруть участь у виборах лише на окремих територіях, тобто мають незначне територіальне покриття. Другим важливим критерієм віднесення партій до категорії регіональних є наявність партикуляристської ідеології останніх. Загальнонаціональні партії, які мають локальну територіальну підтримку, вчений називає регіоналізованими [10, с. 174].

Оскільки в політичній науці немає єдиного підходу до вивчення територіальної гомогенності електоральних переваг, то для вимірювання рівня націоналізації партійної системи нами буде використаний індекс націоналізації політичних партій (PNS) і партійних систем (PSNS), розроблений М. Джонсом і С. Мейнверінгом і який був успішно апробований на масивах електоральних даних [1; 10].

Визначальний вплив як на загальнонаціональну, так і регіональну конфігурацію партійної системи мали президентські, парламентські та місцеві вибори. Особливо хотілося б акцентувати увагу на «установчих виборах», до яких ми відносимо вибори до Верховної Ради України 1990 та 1994 рр. і президентські вибори 1991 та 1994 рр. Аналіз їх результатів показує, що їх вплив на політичні процеси в Україні мав амбівалентний характер. З одного боку установчі вибори успішно виконали покладені на них функції в умовах демократичного переходу: вони встановили інституційний дизайн в рамках якого розвивається електоральна конкуренція і еволюціонує партійна система; сформувавши моделі електоральної поведінки населення України, які мають підкреслено регіональний характер; створили основу легітимації майбутнього політичного режиму [5, с. 158–171]. А з іншого, вони сприяли встановленню в Україні гібридного політичного режиму.

Особливістю парламентських виборів 1998 р. стала поява феномену політичних партій одного регіону. Голосування за такі партії було зафіксовано в Закарпатській (Соціал-демократична партія України (об'єднана) – 31, 17%), Дніпропетровській (Всеукраїнське об'єднання (ВО) «Громада» – 35, 34%) і Сумській (Прогресивна соціалістична партія України – 20, 89%) областях. Саме завдяки такому голосуванню названі партії подолали 4% бар'єр голосів

виборців по Україні в цілому [5, с. 171–179].

Парламентські вибори 2002 р. стали точкою bifurкації в розвитку партійної системи. Якщо до 2002 р. на її еволюцію домінуючий вплив мало соціально-економічне розмежування, то після виборів – таким стає соціально-культурне. Відповідно, в Західному і Центральному регіонах перемогу здобув опозиційний до влади ВБ «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна», основу якого склали політичні партії національно-демократичного спрямування, а в Південному та Східному – найбільшу підтримку отримав провладний блок «За Єдину Україну!», який утворювали центристські партії [9, с. 87–89]. Крім цього, специфікою парламентських виборів було структурування головних суб'єктів виборчого процесу в форматі іменних партійних блоків, що призвело до втрати упізнаваності партій, «розчиненні» їх у виборчих блоках, а в кінцевому підсумку і до забуття.

У 2004–2014 рр. спостерігалось електоральне протистояння по осі «Схід – Захід». Його особливість – стабільність електоральної карти, яка з'явилася за результатами президентських виборів 2004 р. і потім відтворювалася в процесі виборчих кампаній 2006–2012 рр. [5; 9]. Слід відмітити, що результати місцевих виборів 2006 та 2010 рр. констатують появу в Україні потужних регіональних партій. До основних причин виникнення регіональних політичних партій в Україні слід віднести: соціокультурне розмежування «Схід – Захід»; етнмовна відмінність і компактне проживання національних меншин на певній території; розмежування в часі проведення місцевих і парламентських виборів; нормативно-правова основа діяльності політичних партій; реформа з децентралізації влади і утворення об'єднаних територіальних громад; прагнення регіональних еліт зберегти вплив і контроль над місцевими ресурсами; особистісний фактор; адміністративний ресурс [4].

Таким чином, якщо за результатами місцевих виборів 2010 р. в партійній системі України з'являється виражена тенденція до утворення партійної системи з домінуючою партією, то результати парламентських виборів 2012 р. дозволяють зробити висновок про те, що українська партійна система змінюється в напрямку двоблокової конфігурації: з одного боку це Партія регіонів і КПУ, а з іншого – ВО «Батьківщина», ВО «Свобода» та ПП «Український демократичний альянс за реформи» («УДАР»).

Починаючи з президентських і парламентських виборів 2014 р. в Україні змінюється структура електорального простору та партійної конкуренції. Позачергові вибори до ВР України 2014 р. кардинально змінили формат партійної системи і її акторну структуру. За результатами виборів до Українського парламенту пройшли 4 нові політичні партії: ПП «Народний фронт», ПП «Блок Петра Порошенка», ПП «Опозиційний блок», ПП «Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка. З попереднього складу Верховної Ради прохідний бар'єр пододала лише ВО «Батьківщина» з найменшим результатом [6, с. 159–178].

Слід також зазначити, що політичні партії, які отримали представництво в органах місцевої влади за результатами місцевих виборів 2015 р, обрали нову тактику виборчої кампанії, сконцентрувавши сили на регіональному або субрегіональному рівнях та висуваючи своїх кандидатів тільки в деякі місцеві ради. Регіональна локалізація таких партій пов'язана з: а) дієздатністю окремих місцевих осередків загальнонаціональних партій (принцип функціонування багаторівневої партії); б) наданням партійного бренду зацікавленим учасникам виборчого процесу (політична фрайнчежа); в) функціонуванням загальнонаціональних партій в окремих регіонах за принципом «регіональних партійно-електоральних машин»; г) політичними інтересами місцевих бізнес-еліт.

Розрахунок індексу націоналізації партійної системи (PSNS) показує його коливання за результатами парламентських виборів 1998–2019 рр. в межах від 0,62 до 0,76. Досить низьке значення індексу в порівнянні з партійними системами інших держав – результат регіональної соціокультурної неоднорідності України, яка і визначає особливості голосування. Високим рівень індексу був у 2012 р. – 0,72 (з'являється тенденція до утворення стійкої двоблокової партійної системи), в 2014 р. – 0,76 (консолідація партійної системи після Євромайдану), в 2019 р. – 0,74 (протестне голосування в усіх регіонах Украї-

ни проти «старої» політичної еліти), а найнижчим у 2002 р. – 0,62 (актуалізація соціально-культурного розмежування «Схід – Захід»).

Величина індексу націоналізації для окремих партій (ступеня гомогенності голосування за них) вказує на наступні тенденції. По-перше, порівняно низькі значення індексу для парламентських партій, що визначається регіональними особливостями політичного розвитку і експлуатацією політичними партіями соціокультурних маркерів в боротьбі за симпатії електорату. Відповідно електоральні показники регіоналізованих партій як східної (Партія регіонів, Комуністична партія України, ПП «Опозиційний блок» та ін.), так і західної України (ВО «Свобода», ВБ «Наша Україна», ВО «Батьківщина» та ін.) приблизно однакові. Їх значення коливається від 0,42 до 0,8. По-друге, ідеологічні партії НРУ, ВО «Свобода» такий індекс мали нижчий (від 0,5 до 0,6) ніж у електорально-прагматичних партій (Партія зелених України, Народно-демократична партія України (від 0,7 і вище) . По-третє, за результатами парламентських виборів 2014 та 2019 рр. індекси націоналізації партійної системи мали найбільш високе значення. Таке значення індексу вказує на ослаблення тенденції регіоналізації у розвитку партійної системи (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Індекс націоналізації парламентських партій за результатами виборів до Верховної Ради України 1998–2019 рр.

Партії / Виборчі блоки*	1998	2002	2006	2012	2014	2019
Народний Рух України	0,561					
Партія Зелених України	0,855					
ВБ «СПУ та Сел.ПУ»	0,525					
Комуністична партія України	0,705	0,644	0,725	0,668		
ВО «Громада»	0,515					
ПСПУ	0,554					
СДПУ (о)	0,597	0,666				
НДП	0,811					
ВБ «Національний фронт»	0,281					
ВБ «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» / ВБ «Наша Україна»**		0,553	0,603			
ВБ «За Єдину Україну»		0,681				
ВБ «Блок Юлії Тимошенко» / ВО «Батьківщина»***		0,639	0,705	0,761	0,846	0,77
СПУ		0,514	0,633			
Партія регіонів			0,541	0,685		
ПП «УДАР»				0,828		

ВО «Свобода»				0,534		0,55
ПП «Народний фронт»					0,754	
ПП «Блок Петра Порошенка» / ПП «Європейська Солідарність»****					0,891	0,73
ПП «Об'єднання «Самопоміч»					0,804	0,57
ПП «Опозиційний блок»					0,418	0,56
Радикальна партія Олега Ляшка					0,805	0,71
ПП «Слуга народу»						0,89
ПП «Опозиційна платформа – За життя»						0,55
ПП «Голос»						0,58
Націоналізація парійної системи України	0,64	0,62	0,66	0,72	0,76	0,74

*Починаючи з парламентських виборів 2012 р. виборчі блоки не мають права приймати участь у виборах

**У 2006 р. ВБ «Наша Україна»

*** У 2012, 2014, 2019 рр. – ВО «Батьківщина»

**** У 2019 р. ПП «Європейська Солідарність»

Підвищення індексу націоналізації за результатами парламентських виборів 2014 р. обумовлено: а) зникненням з електоральної карти базових для багатьох партій історичних регіонів – Донбасу і Криму; б) низькою явкою виборців в південній і східній Україні. Участь у місцевих виборах 2015 р. сильних регіональних партій показує вірогідність повернення української партійної системи за результатами президентських і парламентських виборів 2019 р. до конфігурації 1998/2002 рр. з сильними загальнонаціональними партіями, електоральні ніші яких пов'язані з певними регіонами.

Результати президентських виборів показують, що індекс однорідності (в даному випадку нами розрахований індекс націоналізації Джонса – Мейнверінга) регіонального голосування за основних кандидатів у президенти, кожен з яких представлений політичною партією є низьким. Відповідно президентські вибори 2019 р. показують, що голосування за кандидатів мало регіональний характер. Виключенням є кандидатура В. Зеленського, але високий індекс однорідності голосування за нього пов'язаний з іншими тенденціями і чинниками суспільно-політичного життя України (див. Таблиця 2).

Таблиця 2

Результати I туру президентських виборів 2019 р. у розрізі однорідності / неоднорідності регіонального волевиявлення

ПІБ кандидатів	Політична партія	Нац. екзит пол, %	Результат, %	PNS, 2014	Рівень однорідності голосування
Зеленський В.	ПП «Слуга народу»	30,6	30,24	–	0,84
Порошенко П.	ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність»	17,8	15,95	0,89	0,77
Тимошенко Ю.	ВО «Батьківщина»	14,2	13,4	0,85	0,81
Бойко Ю.	ПП «Опозиційний блок»	9,7	11,67	0,42	0,55
Гриценко А.	ПП «Громадянська позиція»	7,1	6,91	0,85	0,66
Смешко І.	ПП «Сила і честь»	6,5	6,04	0,83	0,79
Ляшко О.	Радикальна партія Олега Ляшка	4,7	5,48	0,81	0,74
Вілкул О.	ПП «Опозиційний блок – партія миру та розвитку»	4,0	4,15	–	0,51
Кошуринський Р.	ВО «Свобода»	1,7	1,62	0,75	0,51

Парламентські вибори 2019 р. суттєвим чином змінили конфігурацію партійної системи України як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях (результати подані в Таблиці 3). За результатами виборів 5 % бар'єр голосів виборців подолали 4 нові партії з п'яти, які потрапили до парламенту: ПП «Слуга народу», ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос». Відповідно індекс волатильності Педерсена становив 68 (стабільним вважається партійна система де він не перевищує 15). У регіональному розрізі ПП «Слуга народу» здобула перемогу у 21 області та м. Києві. Найбільшу кількість голосів отримала у Дніпропетровській (56, 70 %), Полтавській (52, 53 %), Миколаївській (52, 18 %) та Кіровоградській областях (51, 40 %). ПП «Опозиційна платформа – За життя» здобула перемогу у Луганській (49,83 %) та Донецькій областях (43, 41 %). ПП «Голос» перемогла у Львівській області (23, 09 %). У мажоритарних округах депутатські мандати отримали представники ПП «Опозиційний блок», ПП «Об'єднання «Самопоміч», ВО «Свобода», ПП «Єдиний Центр», ПП «Біла Церква разом» [7].

Парламентські вибори 2019 р. відбулись та-

ким чином, що партія-переможець чи не вперше не спекулювала на ідентичнісній проблематиці (європейський вибір, відновлення історичної пам'яті, національна Церква і подібне), що і дало їй змогу отримати рівномірний результат по Україні (індекс націоналізації – 0,89). ПП «Слуга народу» у передвиборній риторичі уміло врахувала амбівалентність українського електорату (західний/східний), акцентувавши на боротьбі з корупцією, зміну старої політичної еліти, зупиненні війни тощо. Головний спонукальний мотив голосування за ПП «Слуга народу» – криза довіри до старих політичних еліт [12].

Усі інші партії-переможці можна назвати регіональними, що підтверджує розрахунок індексу націоналізації та зональність електоральної підтримки: ПП «Європейська Солідарність» – 0,73, ПП «Голос» – 0,58, ВО «Батьківщина» – 0,77, ПП «Опозиційна платформа – За життя» – 0,55. Всі вони втрачали електоральну підтримку мірою просування з заходу на схід (ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос», ВО «Батьківщина» – 0,77), чи навпаки – зі сходу на захід (ПП «Опозиційна платформа – За життя» та непарламентські партії «Опозиційний блок», «Партія Шарія») [8].

Таблиця 3
Результати парламентських виборів 2019 року [7]

Назва політичної партії	БВО*, %	К-ть мандатів	ОВО**, к-ть мандатів	Разом
ПП «Слуга народу»	43,16	124	130	254
ПП «Опозиційна платформа – За життя»	13,05	37	6	43
ВО «Батьківщина»	8,18	24	2	26
ПП «Європейська Солідарність»	8,10	23	2	25
ПП «Голос»	5,82	17	3	20
ПП «Опозиційний блок»	3,03	–	6	6
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	4,4	–	1	1
ВО «Свобода»	3,3	–	1	1
ПП «Єдиний Центр»	2,2	–	1	1
ПП «Біла Церква разом»	3,1	–	1	1
Самовисуванці	2,1	–	46	46
Всього	–	225	199	424***

*БВО – багатомандатний виборчий округ

** – одномандатний виборчий округ

*** – у 26 округах вибори не проводилися (Автономна Республіка Крим, Окуповані райони Донецької та Луганської областей)

Аналіз електоральних результатів «постійно непрохідних» (ПП «Громадянська позиція»), «нових непрохідних» (Радикальна партія Олега Ляшка, ПП «Українська стратегія Гройсмана» та інших), але які отримали більше 2 % голосів виборців, дає можливість зробити наступні висновки (результати подані у Таблиці 4): 1) вказані політичні сили отримали можливість створити системну позапарламентську опозицію, розбудувати організаційні структури, переоцінити свої можливості для того, щоб стати впливовими загальнонаціональними партіями; 2) електоральний вплив цих партій має також регіональний

характер; 3) зростаюча роль соціальних мереж у політичній ідентифікації громадян, що й дозволило блогеру А. Шарію зі своєю віртуальною партією отримати більше 2 % голосів виборців; 4) показали спекулятивність і безпідставність політичних риторики політичних сил, які спекують загрозою русофобії, націоналізму, фашизму – ВО «Свобода», яка на своїй платформі об'єднала ще 4 націоналістичні партії (ПП «Національний корпус», Конгрес українських націоналістів, Організацію українських націоналістів, ПП «Правий сектор»), отримала лише 2,15 % голосів виборців [3; 13].

Таблиця 4
«Непрохідні» українські партії за результатами виборів до Верховної Ради України 2019 року

Назва партії	Результат парламент. виборів 2014 р., %	Результат Президент. виборів 2019 р., %	Результат парламент. виборів 2019 р., %	Індекс націоналізації, 2019 р.	Держ. Фінансування 2020 р., млн. грн..
Радикальна партія Олега Ляшка	7,44	5,48	4,01	0,71	21,27
ПП «Сила і Честь»	0,08	6,04	3,82	0,81	20,26
ПП «Опозиційний блок»	9,43	4,15	3,03	0,56	16,07
ПП «Українська стратегія Гройсмана»	–	–	2,41	0,61	12,78
ПП «Партія Шарія»	–	–	2,23	0,61	11,83
ВО «Свобода»	4,71	1,62	2,15	0,55	11,40
ПП «Громадянська позиція»	3,10	6,91	1,04	0,69	0
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	10,97	–	0,67	0,57	0

Висновки. Отже, регіональну конфігурацію партійної системи України утворюють такі складові: 1) загальнонаціональні парламентські політичні партії, які на виборах подолали виборчий бар'єр; 2) загальнонаціональні непарламентські партії, які отримали на виборах у ВР України не менше 1% голосів виборців; 3) регіональні політичні партії, які представлені в обласних і районних радах кількох областей; 4) субрегіональні партії: а) політичні партії одного / декількох одномандатних виборчих округів; локальні партії, які ситуативно використовують місцеві політики для забезпечення електоральної підтримки на виборах в органи місцевого самоврядування.

Високий рівень волатильності з порівняно невисоким значенням індексів націоналізації політичних партій за результатами парламентських виборів 2019 р., свідчать про те, що незважаючи на суттєві зміни в акторній структурі партійного формату залишається високою неоднорідність (регіональність) партійних уподобань громадян України. І підвищення рівня електоральної гомогенності за результатами парла-

ментських виборів 2014 р. та 2019 р. ще не визначає тенденцію до підвищення рівня націоналізації партійної системи, оскільки відношення до ідентичних характеристик соціуму до і упродовж виборчих кампаній 2019 р. залишалось поляризованим по лінії «Схід – Захід». Таким чином, у розвитку партійної системи України чітко простежуються дві тенденції: націоналізації і регіоналізації. У різні періоди розвитку більш чітко (рельєфно) проявляється одна з них, що залежить від сукупної дії цілої низки чинників.

Список використаних джерел

1. Голосов Г., Григорьев В. Национализация партийной системы: российская специфика». Политическая наука. 2015. №1. С.128–156.
2. Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
3. Леліч М. Повз Раду: чим займуться партії та їхні лідери, що не потрапили в новий парламент. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mimo-rady->

zaumutsya-partii-lidery-popavshie-1564863190.html

4. Манайло-Приходько Р. Вплив «установчих» виборів на еволюцію партійної системи України. Гілея: науковий вісник 2018. № 135 (8). С. 362–367.

5. Остапець Ю. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук (23.00.02 – політичні інститути і процеси). Львів, 2016. 550 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_ostapets.pdf

6. Остапець Ю., Шестак Н., Дудінська І. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних структур. Ужгород: Видавництво «ЗІППО», 2016. 252 с.

7. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua>

8. Рябчук М. Випробування виборами. URL.: <https://zbruc.eu/node/91268>

9. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / за ред. Ю.Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.

10. Туровский Р. Национализация и регионализация партийных систем: подходы к исследованию. Политика. 2016. №1. С. 162–180.

11. Таран В. Державна підтримка партій: чи допоможе бюджетне фінансування уникнути політичної монополії. URL.: <https://www.pravda.com.ua/columns/>

12. Фесенко В. Дневник парламентских выборов – 2019: финал. URL.: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/>

13. Фещенко І. Лузери парламентських виборів. Як донедавна популярні партії програли новим політ силам. URL.: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/25/7221939/>

References

1. Golosov G., Grigor'yev V. Natsionalizatsiya partiynoy sistemy: rossiyskaya spetsifika». Politicheskayanauka. 2015. №1. S.128–156.

2. Karmazina M. Politychni partiyi v Ukrayini. 2014–2017 rr. K.: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2018. 168 s.

3. Lyelich M. Povz Radu: chym zaymut'sya partiyi ta yikhni lidery, shocho ne potrapyly v novyyu parlament. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mimorady-zaymutsya-partii-lidery-popavshie-1564863190.html>

4. Manaylo-Prykhod'ko R. Vplyv «ustanovchykh» vyboriv na evolyutsiyu partiynoyi systemy Ukrayiny. Hileya: naukovyy visnyk 2018. № 135 (8). S. 362–367.

5. Ostapets' Yu. Elektoral'ni protsesy v Ukrayini: zahal'nonatsional'nyy ta rehional'nyy vymiry. Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya doktora politychnykh nauk (23.00.02 – politychni instytuty i protsesy). L'viv, 2016. 550 s. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_ostapets.pdf

6. Ostapets' Yu., Shestak N., Dudins'ka I. Evolyutsiya partiynoyi systemy Ukrayiny v umovakh

transformatsiyi sotsial'nykh i politychnykh struktur. Uzhhorod: Vydavnytstvo «ZIPPO», 2016. 252 s.

7. Ofitsiyyny sayt Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi. URL: <http://www.cvk.gov.ua>

8. Ryabchuk M. Vyprobuvannya vyboramy. URL.: <https://zbruc.eu/node/91268>

9. Transformatsiya partiynoyi systemy: ukrayins'ky dosvid u yevropeys'komu konteksti / za red. Yu.Yakymenka. Kyiv: Tsentr Razumkova, 2017. 428 s.

10. Turovskiy R. Natsionalizatsiya i regionalizatsiya partiynykh sistem: podkhody k issledovaniyu. Politiya. 2016. №1. S. 162–180.

11. Taran V. Derzhavna pidtrymka partiy: chy dopomozhe byudzhethne finansuvannya unyknuty politychnoyi monopoliyi. URL.: <https://www.pravda.com.ua/columns/>

12. Fesenko V. Dnevnik parlamentskikh vyborov – 2019: final. URL.: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/>

13. Feshchenko I. Luzery parlaments'kykh vyboriv. Yak donedavna populyarni partiyi prohraly novym polit sylam. URL.: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/25/7221939/>

**PHILOSOPHY OF POLITICS, METAPHYSICS
OF NEW TIME**

**ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ, МЕТАФІЗИКА
НОВОГО ЧАСУ**

Ostapiak V. I.,

candidate of Political Science, Associate Professor,
Department of Public Administration and Management,
Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas (Ukraine, Ivano-
Frankivsk), ,
e-mail: vasilij.ostapiak@gmail.com
ORCID: orcid.org/0000-0001-9374-1956

Остап'як В. І.,

кандидат політичних наук, доцент,
Департамент державного управління та управління,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу (Україна, Івано-Франківськ),
e-mail: vasilij.ostapiak@gmail.com
ORCID: orcid.org/0000-0001-9374-1956

Science policy is explored, as the main form of state-building activity that provides the development of modern society, states and interstate associations, must be filled with philosophical ideas and views that help in the development, formation, integration in the local and global dimensions of all countries without exception. Politics and political activity of state officials, managers of all levels should be aimed at achieving sustainable development of countries, and the toolkit used must be based on the bases of philosophical rethinking of dialectics. In this case, the moral values that produce the philosophy of politics play a significant role.

It seems expedient to explore in more detail which ways and methods of philosophy can be used to develop a more effective system for managing countries in the path of gradual integration into the global community. We believe that in order to achieve and realize sustainable development of the state in the international environment, it is necessary to use all possible methods and methods of philosophy, which will help to more effectively integrate the country and transform political life, adapting the country to the demands of the global space. That is why the use of dialectics, as a mechanism and means for the realization of these goals in combination with the philosophical rethinking of the role of the state in the political existence of the world space, becomes of paramount importance.

Keywords: politics, philosophy of politics, political interest, spirituality, morality, political development.

Досліджується політика, як основна з форм державотворчої діяльності, котра забезпечує розвиток сучасного суспільства, держав і міждержавних об'єднань, має бути наповнена філософськими ідеями та поглядами, що допомагають у розвитку, становленні, інтеграції в локальних і глобальних вимірах всіх без винятку держав. Політика і політична діяльність державних діячів, управлінців усіх рівнів повинна бути спрямована на досягнення сталого розвитку країн, а інструментарій, котрий використовується, має ґрунтуватися на основах філософського переосмислення діалектики. При цьому

значну роль відіграють моральні цінності, котрі продукує філософія політики.

Видається доцільним більш детально дослідити, якими шляхами і з використанням яких методів філософії можна виробити більш ефективну систему управління країнами на шляху поступової інтеграції в глобальне співтовариство. Вважаємо, що задля досягнення та реалізації сталого розвитку держави в міжнародному середовищі варто застосовувати всі можливі способи та методи філософії, що допоможе більш ефективно інтегрувати країну та трансформувати політичне життя, адаптувавши країну до запитів глобального простору. Саме тому застосування діалектики, як механізму і засобу реалізації цих цілей у сукупності з філософським переосмислення ролі держави в політичному бутті світового простору, набуває першочергового значення.

Ключові слова: політика, філософія політики, політичний інтерес, духовність, мораль, політичний розвиток.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Politics, as the main form of state-building activity, which provides the development of modern society, states and interstate associations, must be filled with philosophical ideas and views that help in the development, establishment, integration in the local and global dimensions of all countries without exception. Politics and political activity of state officials, managers of all levels should be aimed at achieving sustainable development of countries, and the toolkit used must be based on the bases of philosophical rethinking of dialectics. In this case, the moral values that produce the philosophy of politics play a significant role. Researcher V. Blyumkin identifies the following groups of moral qualities: collectivist (collectivism, solidarity, altruism, duty, responsibility, creativity); humanistic (benevolence, sensitivity, delicacy, dignity, modesty); complex (moral activity, heroism, justice, gratitude, selflessness); quality associated with moral regulation of behavior (decency, shyness, honesty, honor, etc.) [1].

It seems expedient to explore in more detail which ways and methods of philosophy can be used to develop a more effective system for managing countries in the path of gradual integration into the global community. We believe that in order to achieve and realize sustainable development of the state in the international environment, it is necessary to use all possible methods and methods of philosophy, which will help to more effectively integrate the country and transform political life, adapting the country to the demands of the global space. That is why the use of dialectics, as a mechanism and means for the realization of these goals in combination with the philosophical rethinking of the role of the state in the political existence of the world space, becomes of paramount importance. Socrates initiated dialectics as a method of cognition. An ancient philosopher called the dialectic method of defining (forming) the concepts that were supposed to reflect the essence of things, that is, the general, that, according to Socrates, is unchangeable «law» for individual manifestations of things [2, p. 97].

It should be noted that these questions are studied

by Ukrainian philosophers and political scientists V. Andrushchenko, E. Bystrytsky, V. Gorbatenko, V. Kornienko, M. Mikhalchenko, V. Pazenk, M. Popovich, Y. Makar, S. Fedunyak, E. Makarenko and others.

Accordingly, all that we perceive as dialectical and capable of helping us in solving political problems must simultaneously be perceived as part of a philosophical one, then we observe that philosophy transitions from a theoretical to a practical instrument. This approach will not only apply philosophical, but also deduces philosophical concepts to a new level of perception of philosophy in the context of dialectics as a practical discipline. So, we see that the philosophy of modern-day politics is not just a science about politics, its subject, but it is also an instrument for the formation of new forms of effective ideology, state strategy. Accordingly, such strategies can not only ensure the sustainable development of the political existence of the state, but also ensure the transformation of the entire system of international relations. It is also worth mentioning O. Pyatigorsky, who expressed his views on political philosophy and political philosophers: «The political philosopher is not only a spy, as already mentioned. He, like any real philosopher in general, is also a saboteur, since he objectively cognizes his object - that is, their, your, finally, political reflection - as ineffective, mystified, and what is mystified. By this he objectively undermines the power, any power, as his own and another's» [3, p. 59].

So at the level of philosophy we can unite with the help of dialectical, philosophical politics and the system of international relations, which study the common processes of political existence in various dimensions. It is clear that philosophy treats and describes different processes in different sciences in different ways, but these processes are interconnected in philosophy and culture, philosophy of law, philosophy of history, philosophy of religion, philosophy of geopolitics, philosophy of sociology, logic, etc. M. Schlick, a Viennese philosopher and scholar, said: «When we investigate, we are scholars, but when we strive to understand and understand what and how we do, or to understand the world, we become philosophers» [4, p. 30-31].

The use in philosophy of the policy of dialectical origin, as we see it, is due to the need not only for discussion, but also due to the need to find that for philosophy and dialectics is opposed, namely metaphysics. That is, this is the substance of philosophical existence, which acts as an anti-dialectic in the teachings of Friedrich Wilhelm Hegel. Could a philosophy of politics be constructed, on dialectical principles, something that denies its existence a priori? The author considers such an objection to the existence in philosophy of politics of instruments of dialectics, namely the existence of metaphysics as a factor capable of destroying all dialectical. But this destruction does not occur through destruction or erosion (as in psychoanalysis, Paul Federer calls «mortido»), it is the destruction of the philosophy of politics using dialectical principles, which we can describe with the help of «libido», that is, the desire for the

best in the minds of the masses The populations, who mainly seek to change in democratic societies, ruin the old political systems. Researchers A. Umov and A. N. Whitehead argue that «Our metaphysical knowledge is too insignificant, superficial, incomplete. Therefore, it is fertilized by deceit. But metaphysical understanding, as such, leads to imagination and justifies the goal. Beyond metaphysical preconditions civilization would be impossible» [5, p. 527].

Accordingly, the metaphysics of the incomprehensible, secret in the philosophy of politics requires a detailed analysis and rethinking, and the factors of the emergence of metaphysical in modern politics, not only should not be discarded, they need to be investigated, analyzed as forms of «irrational agents» who have the right to analysis. After all, when we observe the political process, action, action, we can not see how many alogic, spontaneous or accidental actions, actions, etc. What turns out to be in practice should lie within the metaphysical description. When the description can not be included in practice, metaphysics appears inadequate and requires revision» [5, p. 527].

However, actions and actions in politics, despite their logic, still arise and can be analyzed and explained only by the use of metaphysics, denying the dialectic, which is a manifestation of logical discussion. However, can we discuss the dialectical level of events that are full of metaphysics, when dialectics involves the use of logic to measure reality, and the metaphysics of any logical and precise rejects and denies.

That is why, in our view, the metaphysics of modern times in political philosophy requires a qualitatively new rethinking. Metaphysics, despite its randomness and chaos without logic, can destroy all the concepts of politics, but this does not happen. We do not have the right to reject the metaphysical presence in everything else as well, especially when we observe that supposedly stable political systems are being destroyed, while other world systems, which are analyzed by different scholars and researchers, are developing and dominant in the system of international relations, despite forecasts of decline. As I. Kant notes: «in the philosophical consciousness, there was always a need for metaphysics as the only (holistic) doctrine of the main principles of being» [6, p. 13].

Consequently, modern metaphysics, as a phenomenon, is the essence of paradoxes and randomness, united in an incomprehensible, incomprehensible concept that is capable of influencing modern processes of social development, and in particular, we can trace this influence by analyzing political existence as separate states, so and supranational associations.

It is clear that everything has its own logic, as in the case of the formation of supra-state associations, and in cases of the formation of foreign and domestic policies of states. However, metaphysics is moving, irrational, incomprehensibly exercises its influence and is present in our being, especially in the political and the thing here is not at all about the mystical origin or religious

dogmas, we primarily mean the emergence of conflicts and crises, factors that can not be calculated in modern the global space. «In the life of a person always present» rational «and» irrational «. This is due to the fact that the study of reality occurs on the basis of a priori beliefs, opposition fundamental metaphysical settings regarding human existence: a materialistic and idealistic understanding of the nature of existence. They are expressed in the opposition of irrational and rational «[7, p. 196-197].

Noting that the philosophy of politics is a separate discipline, which is part of the structure of political doctrine, it should also be noted that the metaphysical rejection of the study in modern science is alogical and irrational. However, in scientific thought, we observe that irrational factors and processes begin to be studied by researchers, even though these categories are metaphysical. The whole problem is that irrational presence in modern political processes at various stages. Accordingly, we can and argue that metaphysics is present in the social, political life, although it can not be fully understood. At the beginning of the work «Overcoming Metaphysics» researcher M. Heidegger notes: «Metaphysics is a fate in the strict sense that, being the main feature of Western European history, condemns the masses of mankind to being without the fact that being as an ingredient of one and the other could, based from metaphysics, and she once has to be noticed, conscious and perceived in her own truth «[8, c. 180].

Realizing that we can not fully comprehend the metaphysical, especially in the political plane, we can observe, and, accordingly, observation is also one of the elements of the study. Although such observation can not fully explain all those political processes that have a metaphysical beginning, however, we can at least respond to processes that have already become irrational in our reality, in political existence.

Consequently, the metaphysical, in our opinion, is present and exerts its influence or even pressure on all spheres of our society's existence, but metaphysical despite its irrationality and the lack of dialectical methods of research there. The metaphysical space of politics is multifaceted, such that is boundless in its cycle and fills all elements of social existence. «Metaphysical-inductive explication of the national idea is intended to help in a comprehensive analysis of a separate earthly time - the temporal-spatial form of being, which generalizes the ideological aspect of socio-ethnic phenomena, as a defining reflection of ethno-social changes» [9].

With the development of modern science in the twentieth century, our civilization departed from the perception of the spiritual and focused on the development and accumulation of material goods. The material remains dominant in the 21st century. Material goods and values of consumption of the product of logic and pragmatism in both politics and politics, and in the philosophy of rationalism. Supposedly rational correct things should have led to sustainable development of society, but pragmatism, despite its logic, is not capable

of ensuring the spiritual growth of man. But, of course, the author believes that spiritual growth is possible not only in pragmatic dimensions, but also spiritual growth is possible on the individual dimensions as well with the application and development of metaphysical, especially metaphysical in politics, because politics is the main tool for constructing a new order. «Appropriate logical procedures are being developed, programs of science purification from non-scientific metaphysics are said. But every time it seemed, the ultimate victory over metaphysics turned to her subsequent rebirth. All attempts by positivists to eliminate metaphysics failed. «[10]

Turning to the conclusions, it should be noted that dialectics in the philosophy of politics - is an integral part. Dialectics, as a search and analysis of the new, is needed to rethink political existence. Accordingly, the use of the dialectics of its principles allows the development of political science as a science in modern dimensions. Consequently, the philosophy of politics, it is compelled to apply dialectics as an integral component, as the nucleus from which modern philosophy is built. Accordingly, it is the philosophy of politics that can re-think politically on a logical basis, which is being implemented both at the level of states and at the level of international relations.

On the other hand, the philosophy of politics has to take into account the metaphysical supersensory and irrational in the coordinate system of political existence and in the system of international relations. After all, metaphysical present, metaphysical immense and incomprehensible and able to influence the political processes of the modern world, countries, regions and people. Accordingly, in the study of metaphysical and spiritual, one should look for the key to the disclosure of the practical principles of the functioning of political reality. Although usually political reality is deprived of high moral criteria and determinants, spiritual penetrates into all spheres of social life. The spiritual principle is present in all spaces, measurements and times, even non-spiritual phenomena and processes are surrounded by the spiritual entities of the human. And accordingly, all science, all research and all initiatives must be aimed at deepening the knowledge of each person, each person for the education of individuals.

That is why the author considers it expedient to continue to study the philosophical foundations of being in metaphysical dimensions, since metaphysical is an integral part of our material being, and the policy is merely a reflection of the incomprehensibility of the metaphysical in the material space.

Concluding our scientific research, it is worth noting that the philosophy of politics is one of the main tools capable of revealing the essence of human existence and helping to develop not only new forms of public administration, but also to form new views on the education of people as individuals of modern times, able to bring political to a new level and accelerate the formation of global transformations in the system of international relations.

References

1. Bliumkyn, VA., 1986, 'Moral: soznanye y povedenye, 'monohrafiia, M.: Nauka, 207 s.
2. Tseller, Э., 1913, 'Ocherk ystoryy hrechskoi fylosofiy, M. : Tvorchestvo, 342 s.
3. Piatyhorskyi, A., 2007, 'Chto takoe polytycheskaia fylosofiya, M.: Evropa.
4. Shlyk, M., 1993, 'Povorot v fylosofiy, 'Analytycheskaia fylosofiya, M.: Yzd-vo MHU, s. 28–33.
5. Semenov, N.S., 2004, 'Fylosofskye tradytsyy Vostoka, Mn.: EHU, 304 s.
6. Andryiauskas, A., 1997, 'Kryzys klassyky y poysk novoi «neklassycheskoi metafizyky» , 'Perspektivy metafizyky. Klassycheskaia y neklassycheskaia metafizyka na rubezhe vekov , SPb.: S.-Peterb. otdelenye Yn-ta cheloveka RAN, s. 7–14.
7. Alyeva, N.Z., 2012, 'Sootnoshenye ratsyonalnogo y yrratsyonalnogo v sovremennom kontsepte znaniya , 'Uspekhy sovremennoho estestvoznaniya, 20.06.2019. URL: www.rae.ru/use/?section=content&op=show_article&article_id=9999804.
8. Khaidehher, M., 1993, 'Preodolenye metafizyky , M.: Respublyka, s.177- 192.
9. Aksonova, V.I., 2017, 'Vydatnyi ukrainskyi pedahoh i «Don Kikhot Zaporizkyi» , 'Problemy empirychnykh doslidzhen u psykhologii , Kyiv, s. 123-130.
10. Vartofskyi, M., 1978, 'Эvrystycheskaia rol metafizyky v nauke , 'Struktura y razvitye nauky, M. s.71.

**УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА
СУЧАСНІЙ СТАДІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ**

**UKRAINE IN GLOBALIZATION CONDITIONS
AT THE MODERN STAGE OF CIVILIZATION
DEVELOPMENT**

Редькіна Г. М.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
соціології, доцент,
Дніпровський державний технічний університет
(Україна, Дніпро),
e-mail: annainred@gmail.com
ORCID 0000-0002-7000-8062

Redkina A. M.,
Ph.D. Associate Professor, Department of
Sociology,
Associate Professor Dnipro State Technical
University (Ukraine, Dnipro), e-mail: annainred@
gmail.com
ORCID 0000-0002-7000-8062

Статтю присвячено сутності й динаміці глобалізаційних процесів в Україні. Метою статті є висвітлення сутності та динаміки глобалізаційних процесів в Україні за допомогою міжнародних рейтингів та індексів глобалізації на сучасній стадії цивілізаційного розвитку. Рейтинг є важливим чинником формування іміджу України у світі, а також важливими індикаторами для наших міжнародних партнерів та стратегічних інвесторів. Аналіз рейтингів дозволяє подивитися на динаміку позицій України за останні роки. Військова, інформаційна, економічна, політична сторони України демонструють, що існує потенціал для позитивного розвитку майбутнього нашої країни. Україна поки що поступово інтегрується до нових викликів сучасності. Наша держава не може не уникнути втягнення у глобалізаційні процеси. Виникає необхідність у подальшому вивченні факторів розвитку глобалізації для того, щоб, по можливості, запобігти негативним наслідкам і максимізувати вигоду від процесу глобалізованості нашої країни.

Ключові слова: Україна, глобалізація, цивілізаційний розвиток, рейтинг, індекс, криза.

The article is devoted to the essence and dynamics of globalization processes in Ukraine. The purpose of the article is to highlight the essence and dynamics of globalization processes in Ukraine with the help of international ratings and globalization indexes at the present stage of civilization development. Ratings are an important factor in shaping the image of Ukraine in the world. Ratings are important indicators for our international partners and strategic investors. The rating analysis allows us to look at the dynamics of Ukraine's position in recent years. The military, informational, economic, political parties of Ukraine demonstrate that there is potential for a positive development of the future of our country. Ukraine is gradually integrating into new challenges of our time. Our state can not but avoid engaging in globalization processes. There is a need for further study of the factors of the development of globalization. We need to prevent negative

consequences and maximize the benefits of our country's globalization process.

Keywords: Ukraine, globalization, civilization development, rating, index, crisis.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства перед науковцями постає доволі складне завдання – осмислити на нинішній стадії розвитку світової цивілізації соціальне явище глобалізації, яке, в тій чи іншій мірі, справляє вплив на процеси трансформації всіх сфер людського життя. На початку ХХІ століття світ зіткнувся з низкою економічних, політичних, соціальних та культурних проблем, серед яких особливе місце займають соціоантропологічні, соціоекономічні й соціокультурні. Визначальним напрямом глобалізаційних зрушень є всеохоплююча інтеграція та інформаційно-комунікаційна революція, які створюють об'єктивні передумови як для об'єднання людства, так і для його роз'єднання. Процеси глобалізації економічного, політичного, соціального і культурного життя ХХІ сторіччя все наполегливіше заявляють про себе. Сучасні глобалізаційні процеси стосуються усіх без винятку. Вони несуть у собі суперечливий дуалізм дії, поєднуючи як позитивний потенціал, так і руйнівну, негативну силу. Звичайно, поряд з позитивними факторами глобалізації, які досить повно обговорюються в численних літературних джерелах, їй притаманні також болючі проблеми й загрози, серед яких втрата національної ідентичності, численні міграції, поява міжнародної злочинності, зростання безробіття, тероризм. Говорити про глобалізацію без певної перестороги – означає стверджувати, що ми рухаємось до інтегрованого світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен глобалізації та її вплив на розвиток світової спільноти розглядається в роботах закордонних вчених, таких як У. Бек, О. Брагіна, К. Гаджієв, Ю. Гладкий, Н. Еліас, В. Іноземцев, Ю. Косов, Н. Косолапов, Дж. Маклін, Р. Робертсон, К. Сорокін, Л. Туроу, О. Уткін, П. Циганков, М. Чешков, Г. Шахназаров та ін. Багатополярну модель світового розвитку розглядають Б. Баді, Зб. Бжезинський, І. Валлерстайн (теорія світ-системного аналізу), С. Гантінгтон (теорія зіткнення цивілізацій), Ф. Джеймсон (філософська концепція), Дж. Най (геополітична модель), Дж. Розену (концепція мережевого управління), О. Тоффлер (концепція фазового бар'єру). Глобалізаційні процеси досліджуються вітчизняними науковцями: В. Воронкова, М. Головатий, В. Дзюндзюк, М. Долішній, А. Старостіна, А. Філіпенко та ін. Вчені зосередили увагу на сутності, передумовах, факторах, періодизації, характеристичні наукових шкіл вивчення процесу глобалізації, її впливах на окремі сфери суспільного життя, намагаючись спрогнозувати наслідки для людства. Інтернаціоналізацію та глобалізацію економіки вивчали О. Валентієва, В. Геєць, О. Білорус, О. Згуровський.

Метою статті є висвітлення сутності та динаміки глобалізаційних процесів в Україні за допомогою

міжнародних рейтингів та індексів глобалізації на сучасній стадії цивілізаційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація посідає визначне місце серед світових тенденцій розвитку сучасної людської цивілізації. Цей процес є природнім, а тому його важко стримувати і, тим паче, зупинити. Відбувається трансформація владних механізмів на планеті, системи міжнародних відносин і міжнародно-правових традицій. Водночас, спостерігаються мутація систем, форм і методів управління та генезис нових, конкуруючих між собою організаційно-діяльнісних структур [10, с. 42].

Глобалізація є комплексним геополітичним, гео-економічним і геокультурним явищем, яке здійснює потужний вплив на всі сторони життєдіяльності суспільств. Сьогодні жодна країна світу, якою б потужною вона не була, не може існувати ізольовано від решти світу [11, с. 39]. Усі країни потерпають від глобальних проблем розвитку людства: погіршення екологічної ситуації, нерівномірне та неконтрольоване зростання населення в одних країнах і його катастрофічне зменшення в інших, нелегальна міграція, нерівномірність соціально-економічного розвитку, періодичні глобальні фінансово-економічні кризи, розповсюдження зброї масового ураження (зокрема, ядерної), поширення релігійного екстремізму, тероризму та міжнародної злочинності [9, с. 2].

Глобалізація, з одного боку, веде до єдиного зразка усього соціального простору, а з іншого – до більш чіткої стратифікації світової спільноти. Формується система, що складається з країн «ядра» глобалізації, країн-«напівпериферії» та країн-«периферії» глобалізації. На жаль, Україна не є «ядром» глобалізації, вона якраз є країною-«периферією». Це обумовлено рівнем її соціально-економічного розвитку та місцем і роллю нашої держави в сучасній світовій політичній грі подій та впливів [12].

Україна невпинно втягується в процес глобалізації і тому не дивно, що постає питання, чи можливо певним чином кількісно оцінити впливи наслідків глобалізації на країни, що занурюються в неї? На даний час існує багато рейтингів, які демонструють, на скільки глобалізованими є країни у різних сферах суспільного життя. Методологія всіх рейтингів, що представлені у статті, суттєво відрізняється, місцями вона надто складна, або не включає деякі суб'єктивні чинники. Разом з цим, рейтинги є дуже важливим чинником формування іміджу України у світі, а також важливими індикаторами для наших міжнародних партнерів та стратегічних інвесторів.

В економічній сфері існує декілька найбільш відомих міжнародних рейтингів, які відображають економічні позиції України порівняно з іншими країнами: Doing Business, Global Competitiveness, Index of Economic Freedom, Legatum Prosperity Index. «Global Competitiveness» [6] – рейтинг Світового Економічного Форуму, який оцінює глобальну конкурентоспроможність країн, розглядаючи інституції,

практики та фактори, що визначають рівень продуктивності кожної країни. За цим рейтингом, позиції України у 2015 році (79 місце зі 144 країн) значно погіршилися у порівнянні з 2014 роком (76 місце зі 144 країн). «Index of Economic Freedom» [4] – Індекс економічної свободи – комбінований показник і супроводжуючий його рейтинг, що оцінює рівень економічної свободи в країнах світу. Пропонується американським дослідницьким центром The Heritage Foundation спільно з газетою The Wall Street Journal. За цим показником Україна у 2014 році займала 155 місце серед 178 країн. Події, що розпочалися в Україні наприкінці 2013 року, війна на Сході та перерозподіл прав власності через це, негативно вплинули на рівень захисту прав власності, який впливає на індекс економічної свободи. Вже у 2015 році ситуація змінилась не в кращу сторону – 162 місце серед 178 країн. Втім, у 2018 році Україна займає вже 150 місце серед 178 країн, що демонструє позитивну динаміку [2].

Показовими є рейтинги суспільного характеру, які сформовані з показників кількох сфер: освіта, культура, охорона здоров'я, безпека та природне середовище. В даному випадку індекси виникають на перетині цих показників, демонструючи ту чи іншу сторону суспільного розвитку. Характерно високими, на рівні розвинених країн, залишаються показники у сфері освіти та науки. Це можна побачити завдяки рейтингу «Social Progress Imperative». При визначенні успіхів тієї чи іншої країни в галузі соціального прогресу враховуються понад 50 показників, об'єднаних в три основні групи. Перша група – основні потреби людини – харчування, доступ до основної медичної допомоги, забезпечення житлом, доступ до води, електрики і санітарних послуг, рівень особистої безпеки. Друга група – основи благополуччя людини – доступ до базових знань і рівень грамотності населення, доступ до інформації та засобів комунікації, рівень охорони здоров'я, екологічна стійкість. Третя група – можливості розвитку людини – рівень особистих і громадянських свобод, забезпечення прав і можливостей людини приймати рішення і реалізовувати свій потенціал [5]. За цими показниками Україна займала у 2014 році 62 місце із 133 країн і у 2015 році її позиції не змінилися – все те саме 62 місце з 133 країн. У 2017 році Україна займає вже 64 місце вже з 128 країн. В даному випадку можна казати про те, що українці все ще залишаються однією з найбільш освічених націй у світі з високим охопленням освітою суспільством та кількісною присутністю різних наукових інституцій, але турбує зниження рейтингу, при тому, що кількість країн також зменшилася.

На жаль, низькими залишаються наші позиції щодо ефективності взаємодії з природою, кількістю спожитої енергії на одиницю створених благ та показники, що свідчать про економічну конкурентність. Це можна прослідкувати завдяки «Global Peace Index» - рейтингу Інституту економіки та миру, який

вимірює миролюбність та розкриває відносини між миром, бізнесом і процвітанням. За цим рейтингом Україна у 2014 році займала 141 місце, а у 2015 році – 150 місце зі 162 країн світу [3].

Щодо рівня корупції, у міжнародних дослідженнях рівня корупції у світі, Україна – досі серед «захоплених держав», де лише невелика група пов'язаних осіб тримає владу, за допомогою якої отримує доступ до державних коштів та національних ресурсів. Все це відбувається через зруйновану правоохоронну та судову систему, а якщо бути більш точними – відсутність кардинальних кроків з їхнього реформування, які продовжують тотальну безкарність. Звичайно, не можна відкидати той факт, що у 2015 році були тактичні перемоги у цій сфері: ухвалення антикорупційного законодавства, утворення спеціальних антикорупційних органів, відкриття державних реєстрів та витрат. Проте, все це є лише початковим етапом «ремонт», який ще дуже важко назвати «євроремонт» у сфері державного управління, який розпочався лише задля того, щоб справити враження на іноземних кредиторів та «замилити очі» простим та вже втомленим від усіх обіцянок громадянам України. За результатами глобального Індексу сприйняття корупції («The Corruption Perceptions») [8; 14] після революції Україна «не пододала межу корупційної ганьби» та лишилася «в клубі тотально корумпованих держав», посівши 130 місце зі 167 позицій. Показові реформи та демонстративні антикорупційні кроки нової української влади, безумовно, відкоригують позиції держави в Індексі сприйняття корупції, проте навряд чи наблизять до показників країн ЄС. Щоб покращити свої позиції, Україні потрібно розірвати, а також повністю знищити замкнене коло великої політичної корупції: повністю оновити та очистити суди і прокуратуру, та головне – запровадити на законодавчому рівні принцип невідворотності покарання за корупційні злочини.

Актуальним для нашого суспільства та країни в цілому є індекс Freedom in the world («Свобода в світі»), який пропонує Freedom House [1]. За цим рейтингом Україна, на жаль, фігурує як «частково вільна» країна поміж Європою та Росією, і займає 105 місце зі 195 країн. Рейтинг враховує рівень політичних та громадянських свобод, і фіксує позитивну динаміку України. В індексі свободи преси (World Press Freedom Index), який аналізує рівень свободи журналістів, медіа та інтернет-користувачів серед 180 країн світу в 2015-му році країна втратила дві позиції порівняно зі 2014-м (127 місце), і опинилася на 129 місці. Серед критеріїв індексу – плюралізм медіа, незалежність від політики та бізнесу, законодавство, прозорість, інфраструктура та рівень насильства над журналістами [14]. Традиційно більшість українських ЗМІ залежать від великого олігархічного капіталу і недолугості українського законодавства щодо медіа. Проте в цьому напрямі вже відбулися деякі позитивні зміни, як то наприклад прийняття закону, який зобов'язав розкривати кінцевого власника ЗМІ.

У світовому індексі гендерної рівності (The Global Gender Gap Index) у 2015 році Україна впала на 11 сходинок, але це сталося тому, що у рейтингу 2015 року представлено на 10 країн більше, ніж у попередньому [13]. Найбільшою проблемою залишається роль жінок в політиці – Україна аж на 67 місці за цим показником. Проте в цьому напрямку теж є позитивні зрушення як то, наприклад, більший відсоток жінок в українському парламенті та органах влади. Покращити цей показник у 2015 році зможе і «жіноча квота», яку впровадили на місцевих виборах 2015 року на рівні 30 %, що більшість партій дотрималися.

Освіта та інновації – один з найбільш важливих напрямів з точки зору довгострокової перспективи країни, її потенціалу та конкурентоспроможності у сучасному світі економіки та знань. На жаль, у роки незалежності ми не мали можливості об'єктивно оцінювати освітній рівень наших учнів у порівнянні з їхніми однолітками з інших країн. Для цього існує, наприклад, «Програма з оцінки освітніх досягнень учнів» або PISA. У програмі PISA беруть участь представники більш ніж 70 країн. Учні з таких азійських міст та країн як Шанхай, Гонконг, Сінгапур, Японія та Південна Корея останні роки здобувають найкращі місця. Серед європейських країн школярі з Фінляндії, Естонії та Польщі по багатьох показниках перебувають у десятці. Україна має дуже високі показники грамотності населення: на одному рівні, або, навіть, часом випереджаючи Японію та Південну Корею. Наскільки ці показники дозволять українським школярам успішно конкурувати з азійськими – покаже час. Згідно з останніми повідомленнями представників МОШ України, у 2018 році ми вже приєдналася до PISA.

Якщо перейти до розгляду масштабних рейтингів, Глобальний Інноваційний Індекс (The Global Innovation Index) [7] є одним з красномовних. Цей рейтинг складається Корнельським університетом, відомою бізнес-школою INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Україна в цьому рейтингу посідає 64 місце, випереджаючи Монголію (66) та Сейшельські острови (65). Для порівняння, у 2014-му, році Україна посідала 63 позицію [7]. Звичайно, залишається зрозумілим, що без докорінних змін у системі освіти, без нових правил і норм у суспільстві, без «розумного» реформування держави, без відповідних законів та нових інституцій, нам не реалізувати наш величезний потенціал.

Таким чином, якщо подивитися в ретроспективу всіх вищезазначених рейтингів, то побачимо, що Україна має «свій рівень» поміж інших країн протягом тривалого часу. Наша країна, навіть, може покращувати свій результат. Це можна побачити по рейтингах, що стосуються освіти та інноваційній у цій сфері (наприклад, рейтинг The Global Innovation Index) - позиції нашої країни залишаються майже незмінними. І це не дивно, адже не зважаючи ні на економічну, ні на політичну ситуацію у нашій держа-

ві, багато іноземної молоді обирають для навчання ВУЗи нашої країни, де вони отримують високоякісну освіту та великий багаж знань. Також, позитивні зміни відбулися у напрямках ведення бізнесу, більш вільніший міжнародній торгівлі. Проте, поряд з незмінними позитивними позиціями в сфері освіти та науки, нам ніяк не вдається покращити такі, не менш важливі, показники як економічна свобода, або зниження рівня корумпованості. Також низькими залишаються показники щодо ефективної взаємодії з природою та кількістю спожитої енергії. І це все відбувається тоді, коли в країні відбувається переламні моменти. Як тільки відбувається криза – ми втрачаємо одразу декілька своїх позицій. Звичайно, криза відкриває можливості для подальшого розвитку, але у нашому випадку вона залишаються не використаною, й погіршена ситуація стає для нас новою нормою життя, яку ми не намагаємось змінити. А через кілька років ситуація знову повторюється і Україна втрачає кілька місць у рейтингах, поступаючись іншим країнам, що змогли пережити кризу.

Висновки. Отже, аналіз рейтингів дозволяє подивитися на динаміку позицій України за останні роки. Беручи до уваги теперішню ситуацію України з військової, інформаційної, економічної, політичної сторін, можна наголошувати, що існує потенціал для позитивного розвитку майбутнього нашої країни. Підбиваючи підсумок, слід зауважити, що глобалізація формує якісно новий стан суспільства, трансформуючи соціальні структури і моделі взаємодії в суспільстві, змінює роль і значення людини. Не можна сказати, що процес глобалізаційних змін завершується. Так само є неможливим передбачити результат, але процес вже відбувається і проходить активну фазу становлення. Україна поки що поступово інтегрується до нових викликів сучасності. Наслідки глобалізаційних процесів стають дедалі відчутнішими для політичної, економічної та соціальної систем. Саме від рівня розвитку цих систем в країні залежить позитивний чи негативний вектор змін. Наша держава не може не уникнути втягнення у глобалізаційні процеси. Виникає необхідність у подальшому вивченні факторів розвитку глобалізації для того, щоб, по можливості, запобігти негативним наслідкам і максимізувати вигоду від процесу глобалізованості нашої країни. Чи здатна Україна використовувати наданий їй історично найбільш реальний шанс і зайняти гідне місце в новому світі, покаже час і здатність національної еліти, а також кожного з нас, адекватно реагувати на складні й суперечливі виклики сучасності.

Список використаних джерел

1. Freedom in the world. URL: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world> (дата звернення: 13.10.2018).
2. Global Open Data Index. URL: <http://index.okfn.org/> (дата звернення: 21.01.2019).
3. Global Peace Index. URL: <http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index> (дата звернення: 13.10.2018).

visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index (дата звернення: 13.10.2018).

4. Index of Economic Freedom. URL: <http://www.heritage.org/index/> (дата звернення: 13.10.2018).

5. Social Progress Index. URL : <https://www.socialprogressindex.com/> (дата звернення: 13.10.2018).

6. The Global Competitiveness. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/> (дата звернення: 13.10.2018).

7. The Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/GII-Home> (дата звернення: 13.10.2018).

8. Transparency International. URL: <http://www.transparency.org/> (дата звернення: 13.10.2018).

9. Згуровський О. Війни глобалізації. Дзеркало тижня. 2006. № 6. С. 3.

10. Карлова І. О. Глобалізація: сутність, наслідки та вплив на соціально-політичний розвиток України. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 11. С. 41-52.

11. Лукіян І. А. Виміри глобалізаційних процесів на пострадянському просторі. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах* : Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29 – 30 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ. Частина I. / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпропетровськ : *Роял Принт*, 2016. С. 39-41.

12. Національна економіка : навч. посіб. / Мельник А. Ф., Васіна А. Ю., Желюк Т. Л., Попович Т. М. ; за ред. А. Ф. Мельник. К. : *Знання*, 2011. 463 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072041779/ekonomika/natsionalna_ekonomika (дата звернення: 23.05.2019).

13. Світовий індекс гендерної рівності 2014 – 2015 pp. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2015/> (дата звернення: 13.10.2018).

14. Україна у глобальних рейтингах: підсумки 2015 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/rating/story/> (дата звернення: 13.10.2018).

References

1. Freedom in the world. [онлайн] Доступно: <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world>

2. Global Open Data Index. [онлайн] Доступно: <http://index.okfn.org/>

3. Global Peace Index. [онлайн] Доступно: <http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index>

4. Index of Economic Freedom. [онлайн] Доступно: <http://www.heritage.org/index/>

5. Social Progress Index. [онлайн] Доступно: <https://www.socialprogressindex.com/>

6. The Global Competitiveness. [онлайн] Доступно: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/>

7. The Global Innovation Index. [онлайн] Доступно: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/GII-Home>

8. Transparency International. [онлайн] Доступно: <http://www.transparency.org/>

9. Zgurovs`ky`j O. Vijnj` globalizaciji (The wars of globalization). *Dzerkalo ty`zhnya*. 2006. № 6. S. 3.

10. Karlova I. O. Globalizacija: sutnist`, naslidky` ta vply`v na social`no-polity`chny`j rozvy`tok Ukrajiny` (Globalization: the essence, consequences and influence on the socio-political development of Ukraine). *Aktual`ni problemy` ekonomiky`*. 2008. № 11. S. 41-52.

11. Lukijan I. A. Vy`miry` globalizacijny`x procesiv na postradyans`komu prostori (Measurements of globalization processes in the post-Soviet space). *Ukrayina v gumanitarny`x i social`no-ekonomichny`x vy`mirax` : Materialy` vseukrayins`koyi naukovoyi konferenciyi*. 29 – 30 kvitnya 2016 r., m. Dnipropetrovs`k. Chasty`na I. / Nauk. red. O. Yu. Vy`socz`ky`j. Dnipropetrovs`k : *Royal Pry`nt*, 2016. S. 39-41.

12. Nacional`na ekonomika (National economy) : navch. posib. / Mel`ny`k A. F., Vasina A. Yu., Zhelyuk T. L., Popovy`ch T. M. ; za red. A. F. Mel`ny`k. K. : *Znannya*, 2011. 463 s. [онлайн] Доступно: https://pidruchniki.com/1584072041779/ekonomika/natsionalna_ekonomika

13. Svitovy`j indeks gendernoyi rivnosti 2014 – 2015 rr. (World Gender Equality Index 2014-2015). [онлайн] Доступно: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2015/>

14. Ukrajina u global`ny`x rejty`ngax: pidsumky` 2015 roku (Ukraine in global rankings: the results of 2015). [онлайн] Доступно: <https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/rating/story/>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ США
ЩОДО ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН У ПЕРІОД
ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА**

**TRANSFORMATION OF THE USA FOREIGN
POLICY TOWARDS THE ISLAMIC REPUBLIC
OF IRAN DURING THE PRESIDENCY OF
DONALD TRUMP**

Турчин Я. Б.,

доктор політичних наук, професор, директор
Інституту гуманітарних та соціальних наук НУ
«Львівська політехніка» (Україна, Львів),
e-mail: turchynj@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9114-1911

Демчишак Р. Б.,

кандидат політичних наук, доцент, доцент
кафедри політології та міжнародних відносин
НУ «Львівська політехніка» (Україна, Львів),
e-mail: ruslan.dem74@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9499-7889

Turchin Ya. B.,

*Doctor of Political Science,
Professor, Director of the institute of
Humanities and Social Sciences of Lviv
Polytechnic
National University (Ukraine, Lviv), e-mail: ruslan.
dem74@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9499-7889*

Demchishak R. B., *Candidate of Political Science,
Associate Professor Department of Political Science
and international Relations,
Lviv Polytechnic National University
(Ukraine, Lviv),
e-mail: ruslan.dem74@gmail.com*

Метою роботи виступає з'ясування цілей та завдань сучасної зовнішньополітичної стратегії Вашингтона щодо Тегерана та факторів їх визначення. Використано наступні методи дослідження: системно-структурний, порівняльний, історичний.

В результаті дослідження встановлено, що оголошеної адміністрацією Д. Трампа вихід США з міжнародних домовленостей з регулювання іранської ядерної програми, так званого Спільного всеосяжного плану дій (СВПД) (травень 2018 р.), засвідчив корекцію зовнішньополітичного курсу щодо ІРІ, фактично ставши сигналом початку розробки нової стратегії Вашингтона на Близькому Сході. У центрі цієї стратегії – максимальна протидія Тегерану в військово-політичній сфері. Інший важливий аспект близькосхідної стратегії Д. Трампа – скорочення іранської присутності в Сирії. Серед факторів, що спричинили вищезгадану корекцію, варто виділити, на нашу думку, наступні: тиск традицій взаємовідносин між США та ІРІ; особливості сучасної міжнародної кон'юнктури як на глобальному рівні (зовнішньополітичне позиціонування Росії, КНР, ЄС) так і регіональному (позиції Ізраїлю та інших

традиційних союзників США на Близькому Сході); зовнішньополітичні позиції та фактор присутності основних міжнародних акторів у сирійському конфлікті.

Отже, США та ІРІ знаходяться у постійній конфронтації, і поодинокі потепління у їх відносинах мало короткостроковий характер. Зважаючи на могутність обох держав, ця конфронтація є серйозним дестабілізуючим чинником як у регіональному, так і у глобальному масштабах. Зміна зовнішньополітичного курсу США щодо ІРІ адміністрацією Д. Трампа черговий раз загострила протистояння між державами, зробивши ситуацію на Близькому Сході більш вибухонебезпечною та менш прогнозованою.

Ключові слова: США, Ісламська республіка Іран, Дональд Трамп, Спільний всеосяжний план дій (СВПД), Близький Схід.

The purpose of the article is to clarify the goals and objectives of Washington's current foreign policy strategy towards Tehran and the factors for their determination. The following research methods are used: systematic, structural, comparative, historical.

The study found that the announcement by the administration of D. Trump of the withdrawal of the United States from international agreements on the regulation of the Iranian nuclear program, the so-called Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) (May 2018), showed a correction of the foreign policy towards IRI, in fact, signaling the beginning development of Washington's new strategy in the Middle East. The center of this strategy is the maximum opposition to Tehran in the military-political sphere. Another important aspect of D. Trump's Middle East strategy is to reduce Iran's presence in Syria. Among the factors that led to the aforementioned correction, we should highlight, in our opinion, the following: the pressure of the relationship between the USA and IRI; the peculiarities of the current international situation both at the global level (the position of the Russian Federation, China, the EU) and regional (the position of Israel and other traditional US allies in the Middle East); foreign policy positions and the presence of major international actors in the Syrian conflict.

Consequently, the USA and IRI are in constant confrontation, and the warming in their relationship was temporary. Taking into account the power of both states, this confrontation is a serious destabilizing factor both at the regional and at the global level. Changing US foreign policy toward IRI by D. Trump again intensified the confrontation between countries, making the situation in the Middle East more explosive and less predictable.

Keywords: USA, D. Trump, IRI, called Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), Middle East.

Відносини між США та Ісламською республікою Іран завжди виступали своєрідним барометром міжнародної стабільності як у регіоні Близького та Середнього Сходу, так і у світі загалом. Дослідження специфіки американо-іранських відносин з часу функціонування адміністрації Дональда Трампа актуалізується як з позицій аналізу причин та факторів корекції зовнішньополітичного курсу США щодо ІРІ, так і трансформації міжнародної системи та статусу головних міжнародних акторів на сучасному етапі.

Метою роботи виступає з'ясування цілей та завдань сучасної зовнішньополітичної стратегії Вашингтона щодо Тегерана та факторів їх визначення.

Буквальна сучасність проблематики дослідження

зумовила його зорієнтованість на електронну джерельну базу, оскільки наукових розвідок у даному напрямі, за винятком кількох статей іноземних авторів [3; 9], що заторкують окремі аспекти проблеми, ще не здійснено.

Відносини ІРІ та США мають складну та довгу історію. Протягом останніх десятиліть характеризуються тривалою конфронтацією, яка зачіпає інтереси багатьох держав регіону Близького Сходу, РФ, країн Європи, Китаю та Індії. Ісламська революція 1979 р. перетворила Іран на потужний регіональний центр, на який складно впливати навіть глобальним гравцям на міжнародній арені, зокрема США [2, с. 25-27].

Проте варто відзначити, що в період президентства Барака Обами відносини між країнами значно покращились та ознаменувались підписанням історичної ядерної угоди, відомої як Спільний всеосяжний план дій (СВПД). Підписавши ядерну угоду з Іраном, экс-президент Б. Обама назвав цю подію найбільшим здобутком свого президентства, у свою чергу його наступник Дональд Трамп трактував її найбільшим прорахунком за всю новітню історію зовнішньополітичної діяльності США.

14 липня 2015 року, в день, коли було оголошено про узгодження Спільного всеосяжного плану дій шістькою міжнародних посередників (США, РФ, КНР, Велика Британія, Франція, Німеччина) та Іраном [6], спікер Палати представників Конгресу США Дж. Бейнер назвав угоду неприйнятною і пообіцяв не допустити її реалізації. Реакція спікера Палати представників була частково обумовлена позицією ключового союзника США – прем'єр-міністра Ізраїлю Б. Нетаньяху, який встиг оголосити угоду «помилкою історичного масштабу». Окрім того і громадська думка американців щодо угоди була неоднозначною. Так, в середині липня 2015 р. тільки 33% населення схвалювали угоду з Іраном, тоді як 45% опитаних виступали проти (до вересня співвідношення тільки погіршилося: 21% і 49% відповідно) [10].

Різке засудження угоди з Іраном з боку ізраїльського прем'єр-міністра Б. Нетаньяху сприяло наростанню напруженості між Ізраїлем і США. Ізраїль не бажав втрачати неофіційний статус ядерного монополіста на Близькому та Середньому Сході, що дозволяв позиціонувати себе винятковою силою в регіоні [11].

Тим не менше, незважаючи на значну критику договору рядом країн Близького Сходу, 20 липня 2015 року в повній відповідності з СВПД Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію №2231 [8], котра схвалила план дій. Усі учасники договору приступили до виконання його положень, згідно яких ІРІ зобов'язувалася обмежити розвиток своєї ядерної програми в обмін на поступове зняття міжнародною спільнотою, зокрема США та країнами ЄС, накладених на Іран санкцій.

Обрання Д. Трампа президентом США 20 січня 2017 р. знаменувало певну корекцію політики офі-

ційного Вашингтона. Президент вирішив різко змістити пріоритет із зовнішньої політики на внутрішньополітичні завдання, що було одразу сприйнято в Європі як повернення до політики ізоляціонізму. В терміновому порядку виникла потреба у новій доктрині для оформлення зовнішньополітичного курсу і надання впевненості союзникам і міжнародним партнерам США.

Згодом, Д. Трамп представив свою першу Стратегію національної безпеки (СНБ), в якій відображено основні завдання та пріоритети президента та його адміністрації.

У СНБ вказані 4 головні сфери національних інтересів Сполучених Штатів, які повинні підвищити конкурентоспроможність США на світовій арені:

- 1) забезпечення безпеки;
- 2) забезпечення процвітання;
- 3) збереження миру в усьому світі за рахунок передових технологій у військовій, кібернетичній та космічній галузях;
- 4) розширення американського впливу на планеті [7].

Варто відзначити, що в стратегії робиться серйозний акцент на економічній безпеці. На одному з офіційних брифінгів було сказано, що найпотужнішою зброєю США є її валовий внутрішній продукт. Адміністрація Д. Трампа поновила погляд на економічні санкції як реальний механізм тиску на будь-яку державу світу. На сьогодні односторонні санкції США впроваджені проти наступних держав або головних політиків цих держав: Іран, РФ, КНР, Венесуела, Сирія.

Серед загроз США виділені ізгої, ревізіоністи і терористи. Держави-ізгої загрожують своїм сусідам зброєю масового ураження і дестабілізують важливі регіони світу. Відповідно до СНБ Іран і КНДР є режимами-ізгоями, які загрожують сусідам, поширюють терор і бажують отримати зброю масового знищення. Це в свою чергу і дестабілізує регіон Близького сходу. Ревізіоністські країни хочуть створити світ, який не відповідає американським інтересам і цінностям, саме в цю категорію включені РФ і КНР. До останньої групи належать транснаціональні терористичні організації (ІД, Хамас, Хезболла, Аль-Каїда) і злочинні синдикати [7].

Курс зовнішньої політики США щодо ІРІ значно змінився, оскільки адміністрація Д. Трампа зайняла жорстку антиіранську позицію. «Іранська ядерна угода» піддавалася критиці Республіканською партією, особливо в період передвиборної президентської кампанії 2016 року. Д. Трамп заявив, що Спільний всеосяжний план дій щодо іранської ядерної програми (СВПД) – це «найгірша угода в історії», що стала «катастрофою для Ізраїлю, Америки і всього Близького Сходу», і для його зовнішньої політики анулювання даної угоди є ціллю номер один. Позиція Д. Трампа по Ірану багато в чому збігається з офіційною позицією Ізраїлю [9].

Загострення американо-іранських відносин

ускладнює врегулювання кризових ситуацій на Близькому Сході, в тому числі в Сирії та Іраку. Іран є учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Порушення одним з учасників договору режиму нерозповсюдження становить загрозу міжнародній безпеці. Однак доказів того, що Іран порушує режим нерозповсюдження або веде розробки в галузі атомної енергії в військових цілях, немає.

Після підписання «ядерної угоди» 2015 р. позиції Ірану в регіоні зміцнилися. Виріс іранський вплив і за межами регіону: Тегеран надає фінансову та консультативну підтримку КНДР. Зміцнення Ірану підсилює протистояння з іншими регіональними акторами – союзниками США, державами Перської затоки і Ізраїлем. Про це свідчить і посилення позицій ІРІ в сирійському конфлікті [3, р. 468].

Перші офіційні звинувачення на адресу Ірану були озвучені на 53-й конференції з безпеки в Мюнхені. Віце-президент США М. Пенс назвав Іран головним спонсором тероризму в світі і заявив, що Америка не дозволить Ірану отримати ядерну зброю, звинувативши Іран в тому, що він продовжує дестабілізувати ситуацію на Близькому Сході та підтримує тероризм. Але у свою чергу прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньяху заявив про наявність в його розпорядженні секретних документів, що підтверджують існування в минулому у Ірану програми створення ядерної зброї. Документи доводять, стверджує прем'єр-міністр Ізраїлю, що представники Ірану обманювали міжнародну громадськість при укладенні в 2015 році угоди про обмеження ядерної програми. Адже дипломати з Ірану стверджували, що ніколи не працювали над створенням ядерної зброї. За словами Б. Нетаньяху, тисячі здобутих ізраїльською розвідкою документів свідчать про існування в Ірані програми під назвою «Проект Ахмад», метою якої було створення п'яти боєголовок потужністю 10 кілотонн у тротиловому еквіваленті.

Держсекретар США, колишній директор ЦРУ М. Помпео заявив, що документи, на думку США, справжні і поза всяким сумнівом доводять, що іранський режим приховував правду під час підписання СВПД [1].

Проте, такі заяви спростовує Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), яке моніторить ситуацію та проводить регулярні перевірки атомних об'єктів в Ірані. Країни Євросоюзу також не погоджувалися з такими твердженнями США та їх союзників, сприяючи на офіційні дані МАГАТЕ та їх звіти.

У звіті цієї організації підкреслюється, що незважаючи на тиск з боку США, які в односторонньому порядку вийшли із СВПД, Іран продовжує дотримуватися умов ядерної угоди. Вказується, зокрема, що в сфері збагачення урану Тегеран все ще далекий від вичерпання встановленого договором ліміту в 300 кілограмів. Будівництво реактора на важкій воді в місті Арак, який в змозі виробляти плутоній для військових цілей є призупинене. Та й допуск інспек-

торів МАГАТЕ на іранські об'єкти був ретельно відрегульований [13].

3 лютого 2017 року було оголошено про нові санкції з боку США проти Ірану. До санкційного списку потрапили 8 іранських компаній, діяльність яких пов'язана з тероризмом. Ще проти 17 компаній були прийняті обмежувальні заходи через їх участь в розробці і виробництві балістичних ракет. Всі ці заходи були вжиті з метою стримування розвитку ядерної програми Ірану [12].

2 серпня 2017 року Д. Трамп підписав закон PL 115-44 (CAATSA), який визначав перелік санкцій проти Ірану. Факт прийняття такого законопроекту демонстрував те, що Іран є значною загрозою для США. Цей документ зобов'язував президента надавати один раз в два роки детальний звіт про військову міць Ірану та його діяльність в області національної безпеки. Окрему увагу було приділено іранській програмі балістичних ракет, зокрема санкції поширювались щодо осіб і організацій, що сприяють розвитку програми. Особлива увага акцентувалася на актуальності терористичної загрози з боку Ірану та відповідних санкціях проти тих, хто підозрюється в підтримці терористичних організацій. Крім того, знову прописувалися санкції проти порушників ембарго щодо торгівлі зброєю, а також з проблематики затримання Іраном громадян США [4].

Офіційно Д. Трамп підписав наказ про вихід з ядерної угоди в травні 2018 року. Після цього розпочався процес відновлення дії санкцій проти ІРІ; це реалізовувалося у два етапи – перший етап 90 днів після виходу з угоди, другий – 180 днів після виходу з угоди.

З 7 серпня 2018 р. в силу вступили заборони на: продаж і передачу доларів у готівковому еквіваленті Ірану; торгівлю золотом та іншими дорогоцінними металами з Іраном; проведення розрахунків іранською валютою (ріали); будь-які операції, пов'язані з виплатами іранського держборгу; торгівлю чорними та кольоровими металами, алюмінієм, графітом, сталлю, вугіллям і програмним забезпеченням промислового призначення; імпорт предметів розкоші, зокрема іранських килимів і чорної ікри; поставки пасажирських літаків до Ірану.

З 5 листопада 2018 р. було відновлено три головних обмеження: фактична заборона на операції в доларах для банків тих країн, які відмовилися обмежувати закупівлю іранської нафти; санкції проти іранських портів і ключових галузей економіки: енергетики, судноплавства і суднобудування; всі розрахунки іноземних банків з центробанком Ірану і заборону на доступ Ірану до валюти, яку він зберігає на зарубіжних рахунках [5].

Вихід США з Спільного всеосяжного плану дій (СВПД) знову загострив питання про санкції проти Ірану. Рішення Д. Трампа щодо СВПД означає повернення США до всього комплексу економічних санкцій, які накладалися на Тегеран до укладення «ядерної угоди». Демарш американської адміністра-

ції посилює невизначеність міжнародного бізнесу і торгових партнерів Ірану в силу екстериторіальності санкцій США. Американський мінфін уповноважений конгресом і адміністрацією президента штрафувати або застосовувати інші заходи проти окремих осіб, компаній і держав, які співпрацюють з Іраном по визначених американцями заборонених проектах.

Рішення Д. Трампа було піддане критиці з боку всіх учасників СВПД, включаючи союзників США. Проблема іранської ядерної програми розділила ключових учасників СВПД навпіл, на тих, які прагнуть зберегти ядерну угоду, і тих, які критикують та засуджують її. До очікуваних жорстких заяв Росії і КНР приєднався Європейський союз. З урахуванням того, що США навряд чи переглянуть своє рішення, така ситуація, очевидно, носитиме довгостроковий характер.

Оголошений адміністрацією Д. Трампа вихід США з міжнародних домовленостей з регулювання іранської ядерної програми (СВПД) засвідчив корекцію зовнішньополітичного курсу щодо ІРІ, фактично ставши сигналом початку розробки нової стратегії Вашингтона на Близькому Сході. У центрі цієї стратегії – максимальна протидія Тегерану в військово-політичній сфері. Інший важливий аспект близькосхідної стратегії Д. Трампа – скорочення іранської присутності в Сирії. Серед факторів, що спричинили вищезгадану корекцію, варто виділити, на нашу думку, наступні: тиск традицій взаємовідносин між США та ІРІ; специфіку сучасної міжнародної кон'юнктури як на глобальному рівні (зовнішньополітичне позиціонування Росії, КНР, ЄС) так і регіональному (позиції Ізраїлю та інших традиційних союзників США на Близькому Сході); зовнішньополітичні позиції та фактор присутності основних міжнародних акторів у сирійському конфлікті.

Отже, США та ІРІ знаходяться у постійній конфронтації, і поодинокі потепління у їх відносинах мало короткостроковий характер. Зважаючи на могутність обох держав, ця конфронтація є серйозним дестабілізуючим чинником як у регіональному, так і у глобальному масштабах. Зміна зовнішньополітичного курсу США щодо ІРІ адміністрацією Д. Трампа черговий раз загострила протистояння між державами, зробивши ситуацію на Близькому Сході більш вибухонебезпечною та менш прогнозованою.

Список використаних джерел

1. Израиль и США обвинили Иран во лжи при подготовке ядерного соглашения [Електронний ресурс] // Meduza.io. – 2018. – Режим доступу: <https://meduza.io/news/2018/05/01/izrail-i-ssha-obvinili-iran-vo-lzhi-pri-podgotovke-yadernogo-soglasheniya>.
2. Федорова И.Е. Иран - США: Диалог и противостояние / И.Е. Федорова. – М.: Институт востоковедения РАН, 2004. – 141 с.
3. Al Sarhan A. S. United States Foreign Policy and the Middle East/ A. S. Al Sarhan // Open Journal of Political, 2017. – №4 (7). – P. 454-472
4. Countering America's adversaries through

sanctions act [Електронний ресурс] // Congress.gov. – 2017. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.htm>

5. Executive order №12170 of Nov. 14, 1979 Blocking Iranian Government property [Електронний ресурс] // Treasury.gov. – 2012. – P. 1-4. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/Executive%20Order%2012170.pdf>

6. Joint Comprehensive Plan of Action, Vienna, 14 July 2015: Letter dated 16 July 2015 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council [Електронний ресурс] // UN Security Council. – Режим доступу: <https://undocs.org/en/S/2015/544>

7. National Security strategy of the United States of America 2017 [Електронний ресурс] // Whitehouse.gov. – 2017. – P. 7-34. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>

8. Resolution 2231 (2015) Adopted by the Security Council at its 7488th meeting, on 20 July 2015 [Електронний ресурс] // UN Security Council. – Режим доступу: [http://undocs.org/S/RES/2231\(2015\)](http://undocs.org/S/RES/2231(2015))

9. Roussos S. USA-Iran-Israel: Stakes much higher than supremacy in the Middle East/ S. Roussos // Middle East Bulletin, 2018. – Vol. 34. – P.35-39

10. Support for Iran Nuclear Agreement Falls [Електронний ресурс] // People-press.org. – 2015. – Режим доступу: <http://www.people-press.org/2015/09/08/support-for-iran-nuclear-agreement-falls/>.

11. The Israeli Position on the Iranian Nuclear Deal [Електронний ресурс] // Dohainstitute.org. – 2015. – Режим доступу: https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/Pages/The_Israeli_Position_on_the_Iranian_Nuclear_Deal.aspx

12. Trump administration imposes new sanctions on Iran [Електронний ресурс] // The Guardian. – 2017. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/03/trump-administration-iran-sanctions>.

13. Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015) [Електронний ресурс] // IAEA. – 2018. – P. 15-28. – Режим доступу: <https://www.iaea.org/sites/default/files/18/11/gov2018-47.pdf>.

Referenses

1. Izrail i SShA obvinili Iran vo lzhi pri podgotovke yadernogo soglasheniya [Elektronniy resurs] // Meduza.io. – 2018. – Rezhim dostupu: <https://meduza.io/news/2018/05/01/izrail-i-ssha-obvinili-iran-vo-lzhi-pri-podgotovke-yadernogo-soglasheniya> (Israel and the United States of America accused Iran of lying in the preparation of a nuclear agreement [Electronic resource] // Meduza.io. – 2018. – Access mode: <https://meduza.io/news/2018/05/01/izrail-i-ssha-obvinili-iran-vo-lzhi-pri-podgotovke-yadernogo-soglasheniya>).

2. Fedorova I.E. Iran - SShA: Dialog i protivostoyanie / I.E. Fedorova. - M.: Institut vostokovedeniya RAN, 2004. – 141s. (Fedorova I.E. Iran – USA: Dialogue and Confrontation / I.E. Fedorova. – Moscow: Institute of Oriental Studies, RAS, 2004. – 141p.).

УДК 324 political science

**MEDIA IS EVERYTHING, AND THE
REPUTATION AND IMAGE
SEEMS TO BE NOTHING WITHOUT IT,
MEDIA IS THE MOST POWERFUL TOOL OF
COMMUNICATION**

**ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ І РЕПУТАЦІЇ КРИЗЬ
ПРИЗМУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ,
ЩО Є НАЙПОТУЖНІШИМ ЗАСОБОМ
СПІЛКУВАННЯ**

Chekalyuk V. ,

Ph.D. in Social Communications, Associate Professor of the Department of National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine, state image maker, investment attraction specialist, PR technologist (Ukraine, Kyiv), e-mail: vnika@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1223-6646

Чекалюк В.,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації гуманітарно-педагогічного факультету, Національний Університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), e-mail: vnika@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-1223-6646

In the article, we consider the image as a certain synthetic image, created in the media about the object of image. The main provisions presented contain elements of novelty in accordance with the evolution of social needs and the globalization of the information and media environment. In this study the author. Important psychological readiness to evolve that is the base for forming the image the country. try to reveal the essence of the organizational culture the context of interrelation of formation of image of the country The article investigates the role of media professionals in creating the image of the political leader and the state, considers some aspects of professional activity and methods of image-makers' work. The generalization is made on the basis of the experience of practitioners, image-makers of politicians concerning the creation and dissemination of author's practical and scientific technologies, the introduction of a positive image color of the object (subject of the image) and author's research. The content of this work captures the essence of problems creation of a positive image of Ukraine in the media that fully reflected in the monograph «Formation of Ukraine's image in the media.»

Keywords: politics, media, leader, professiogram, image-maker, experiment, audience.

У праці розглядається зображення як певний синтетичний образ, створений в засобах масової інформації про об'єкт зображення. Наведені основні положення містять елементи новизни відповідно до еволюції соціальних потреб та глобалізації інформаційного та медійного середовища. У статті

досліджується роль медіа-фахівців у створенні іміджу політичного лідера та держави, розглядаються деякі аспекти професійної діяльності та методи роботи іміджмейкерів. Узагальнення зроблено на основі досвіду практиків, іміджмейкерів політиків щодо створення і поширення авторських практичних і наукових технологій, введення позитивного зображення кольору об'єкта (предмета зображення) і авторського дослідження. Зміст цієї роботи відображає суть проблем створення позитивного іміджу України в засобах масової інформації, що повністю відображено в монографії «Формування іміджу України в ЗМІ».

Ключові слова: політика, медіа, лідер, професіограма, іміджмейкер, експеримент, аудиторія.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Media is everything, and the reputation and image seems to be nothing without it, media is the most powerful tool of communication. As a result of an information campaign, public opinion on a particular topic can be both positive and negative, and rarely – neutral. Media has a tremendous impact on the public activity of the audience. Media is a powerful tool in shaping the image. Ukraine experienced the impact of Russian hybrid warfare and pro-Kremlin disinformation earlier than most other states, these disinformation messages a distorted worldview that shapes people's thinking about the meaning and possibilities of political change. The Kremlin has long used Ukraine as a testing ground for its (dis)information and hybrid operations. In particular, the tool in the hybrid war is «bots». It is necessary to be careful with information in the modern world.

Introduction. The reproduction of particular image is taking advantage of the media. The image displayed in the media is that the result of the interaction of the carrier image (of country, company) and information to the audience. In the article the specificity of the with the media. Analyzes the reasons for the creation of information events, identifies the functions, describes the legal framework regulating mass media in forming positive image of the state. Studying the history of the formation of the information space of Ukraine in the period from 1991 to 2019, we observe the evolution of the media environment, the emergence of new methods and methods of communication in accordance with the demands of time. Together with other humanities, social sciences, imagology is gaining popularity among practitioners and contemporary scholars, and therefore, there are more and more trends in its development and interpretation. In terms of content and possible direction, imagology acquires a scientific color in accordance with the scope of its application: state creation, science, diplomacy, business, economics, PR, political science, medicine, culture, art, show business, social sphere, psychology.

First of all, we address the classical and innovative scientific researches, the work of L. Hubersky [1], G. Pocheptsov [2; 3; 4], B. Gavrilyshina, O. Kryshtal, K. Bendukidze S. Anholt, Tom Adams, Den Pfeiffer, as well as world-leading innovators, in particular Michio Kaiku, Jon Berger, Larry Page, Richard Branson, Jeffrey Bezos, Peter Diamandis, Stephen Kotler, Francis Fukuyama,

politicians and diplomats, who came from different ideas about the essence of the image, mass communication, processes of perception of information and formation of public opinion. The specificity of the study is the lack of development in the post-Soviet, in particular, Ukrainian social and humanitarian works, of the phenomenon of image-building using media tools.

Setting objectives. Modern journalism is an effective tool for creating the image of the state. The concept of «journalism» in conjunction with the tasks of state image-makers is reduced in this case to the technical provision of mass information processes for the formation of an image and the creation of a favorable ground for further steps of government. A journalist is a specialist who obtains information. Turning to the allegory, the journalist is intelligence, and the image maker is an anti-intelligence. The task of image-makers is to offer journalists materials for searching, which will be as favorable as possible for the image of the state. Create a sense of exploration for journalists and actually give what is needed to enhance the status of the state. In this study we use the term «journalism». This is a specific type of socio-political activity, which consists in systematically finding, processing and periodically distributing publicly significant information to mass audiences through mass communication channels in order to promote social progress. In the end, the whole press and any correspondent are busy with this. Media organs form and program the image of the state. What image of Ukraine in the world will be, depends on the submission of materials in the media, their impact on the target audience. The result of proper information campaign is the basic foundation of a successful state: economic independence and stability, consistent diplomatic policy, investment attractiveness of the state, a high level of tourist interest in the country's military strength and readiness and willingness of leaders to establish diplomatic relations at all levels.

Politicians and media specialists are engaged in creating an image. Modern image-makers are usually graduates of the humanities faculties, mostly journalists and advertisers, as well as diplomats and historians who are trying to deal with the problems of image formation, but there is no specific field of the national university education «imageology» yet. At the moment, it's about professionals who can create a brand without engaging in enormous investment. There are allegations that a good brand costs a lot of money, of course, but the brand, which in itself is a valuable material that can operate on itself, and not a «parasite» by others. As practice has shown, the success of a certain image does not depend on the large amount of invested funds, but on the skill of image makers and communication skills of the image-image object with the media and the public. The main domestic part in creating the image is the image maker's fee, because creating an image in 80% is a virtual listening (strategy, slogan, symbolism, positioning, receptions, personal contacts, etc.), the success of which will be reimbursed. Under the conditions of democratization (mean availability of masses to previously priv-

ileged things, for example, the availability of gadgets, smartphones for everyone) there is an opportunity for quick access to the community consciousness. The image maker can be in one place, but affect the world where there are online coverage and online users.

This is a viral effect. The information is spreading fast with the help of the Internet. Image-maker is a specialist in creating image (object, subject, objects, services, etc.), Formation of public opinion. The work of image-maker envisages the possibility of working with remote work in a remote-control mode (just at a distance), communications are mostly carried out online. It can be a consultant, a freelancer, an auditor. The classical understanding of the office is changing, at times, the green economy is green technologies, each person has a lower amount of logistics costs, and is more concentrated at work. There is a reduction in jobs, the business model has changed, due to the proliferation of the Internet and gadgets, cloud computing, big data, new energy, crowdsourcing. Requirements to employees, in addition to basic education and experience, are cognitive abilities: creativity and self-improvement. Imagemaker needs system skills, that is, under the new conditions, the specialist is not limited only by his own narrow-profile segment of work, but must understand how the entire system in the complex works, to orientate according to the situation. He must be able to plan and analyze the situation, solve complex problem solving, be optimistic and have social skills [5].

How effective are the efforts to create an image depends on the competence of the image maker, the team and the object of creating the image (leader). It is about reputation, character, biography, profession, diplomatic and communication qualities that help to move forward confidently. Also important is the correct slogan that corresponds to the form and content. We offer a professional graphic with a description of the professional and functional responsibilities of image-maker. It was created on the basis of practical experience and theoretical work of scientists and experts. The work of image-maker is not primarily a highly professional work, where there is a place for healthy imagination, assumptions and a little imagination, and all this is argued with facts, author's thoughts, and judgments. Occasionally it is necessary to look at the situation detached, evaluating the correctness of its steps. If you step through moral principles, do not expect someone to regret you.

Professional qualities of (effective) successful image maker:

BASIC SPECIAL EDUCATION – PROFESSIONALISM – HIGH LEVEL COMMUNICATION SKILLS – INNOVATION – CREATIVITY – STRATEGIC POLITICAL THINKING - DEVELOPED INTUITION – PLANNING – ANALYTICS – STRESS STABILITY – SELF-EDUCATION, IMPROVING SKILLS.

In the formation of the image it is necessary to find a feature, extraordinariness, a certain uniqueness, an advantage of the object (subject) of the image, which distinguishes it among others. The further task of im-

agemaker is to develop positive characteristics inherent in nature; shaping the image, leadership characteristics, focusing on those data that are inherent to the image of the object. Without taking into account individual personal characteristics, the process of image building can not be productive.

To test the obtained judgments and results of scientific research, for the third time a scientific and practical experiment was conducted together with the physiognomist-image-maker Ph.D. Amalia Ilianova [6]. The theme «Ukraine is me», the methods: it was suggested to those who wish to associate themselves with the state in social networks: what would have changed, developed, as it were - in personal life, and then - in the state. Participants in the experiment required full identification with Ukraine.

Physiognomy involves the ability to recognize the nature of the features, expression of the person's face, type of physique, hair style, gesture, manners, etc. In our experiment, it was intended to determine the type of personality and character in appearance. The task of the physiognomist is to trace how the participant's response to the questionnaire corresponds to the external characteristics.

The importance of the experiment we have carried out is that, at the first stage of cooperation with the object of the image, the specialist can determine the main direction of work. Let's emphasize on cooperation, because even the best expert can not radically change the natural data of a person. Its role helps to develop personal characteristics of the object of image, consistent with his natural instincts. This data is needed for image makers and representatives of most public trades to develop communication skills and performance. Scheme and experiment methods. The questionnaire «Ukraine is me» was distributed to the participants. it was suggested to answer 4 questions:

- 1) the gender component of the state;
- 2) the main advantages of Ukraine;
- 3) the nearest plans of the country / personality;
- 4) main obstacles in the development of the country (self-development questionnaire).

Over 3 months in 2019, over 400 people were interviewed (aged 16-40, senior students, students and young specialists - residents of the capital).

Results:

1) 89% of the respondents identified the country with the article that the respondent represented, 10% (regardless of gender) described the country as a woman, 2% - said that the baby was not identified with the article;

2) 82% mentioned independence and freedom, 10% - about the advantages of geographical location on the map of the world, 4% - are confident in the absolute success of the country and believe in its potential, 5% - do not see the strengths (failed to answer), 1% - believe that the chance of development has been lost and should be based on foreign political circumstances;

3) 90% - for European integration, 1% - for joining Russia, 2% - have not been identified, 7% - have pro-

posed to return to the model of 2008-2010 that they consider to be the most successful in the life of a young state;

4) 70% - complained about corruption, government and circumstances, 10% - stated that the reason for the laziness and indifference of each citizen, 20% - could not give a clear answer to the question).

Amalia Ilianova carefully described the characteristics of each of the participants according to external data. Comparing the obtained results of the questionnaire and the conclusion of physiognomic diagnostics A.O. Ilianova was defined as a percentage (the error was 0.5%): depressed respondents also had a depressive questionnaire. Amalia Ilianova carefully described the characteristics of each of the participants according to external data. Comparing the obtained results of the questionnaire and the conclusion of physiognomic diagnostics A.O. Ilianova was defined as a percentage (the error was 0.5%): depressed respondents also had a depressive questionnaire. Leadership has 60% of respondents, the obvious leaders are 2%, are not inclined to lead and have no leader's signs - 5%, the rest (summarizing the findings of the physiognomic study of A.Ilianova) has a chance to lead - in conditions of trouble-free work on oneself and cooperation with imagemaker. Thus, according to the results of the experiment, statements made in the questionnaire were confirmed by a physiognomist. Real-time data-based algorithms are extremely powerful tools not only for media professionals and image makers, but also for value-for-doing in politics and business.

Thus, according to the results of the experiment, statements made in the questionnaire were confirmed by a physiognomist. Real-time data-based algorithms are extremely powerful tools not only for media professionals and image makers, but also for value-for-doing in politics and business.

For a successful image, it is important that people respect the traditions, and it is important for them to strengthen the feeling of patriotism and respect for the traditions of the state, history, past successes of the country. «The word 'tradition' comes from the Latin *trans + dare*: deliver, give across. It refers to the transmission of experience which lies at the base of every established civilization. Today, however, tradition has become a synonym of something which is old-fashioned and obsolete, nothing more than an interesting relic of the past to be put in a museum. Nevertheless, tradition is a living and versatile force, which is not only needed, but is essential to the development and sustainability of human civilization... it is very useful to have a map mapped by past individuals who have already crossed the same route. This does not mean that the people of the past knew everything and that we should stick to old forms, regardless of their usefulness or relevancy. But we should also not throw away everything that the past holds in store, for the sake of doing it our way. Those who are adventurous will always find uncharted paths to discover. Life is about balance. Neither innovation at all costs nor conservation at all costs is beneficial. With intelligent discernment we can extract the useful and the

wise from the past, and make it part of our present and future, because what is wise is always wise. Tradition is like the layers of the pyramid of human civilization, built by the bricks of experience; it would be smart to use it as a base for the new layers, our generation is tasked to build. Otherwise, we not only belittle the efforts made by those who came before us, but we will also leave nothing worthwhile to those who will come after us » [7]. We need to talk about culture and traditions in the press, we have to talk about the successes of Ukraine and every citizen. Image is a reputation, it's a story, it's a tradition. We need to develop better spectacles that will allow us to see better. all we need to do is to open our eyes to the inner nature of things, and keep them wide open as life happens in front of us.

Roman emperor and Stoic philosopher Marcus Aurelius said, "Learn to live every day like it is the last day of your life". On the last day of our life, we should not be chasing anything; we might just want to be as alive as we can. But why wait for the last day? It might be too late. Imagine instead striving to do it every day: to give the best of who we are, always remembering what life is all about – unity that expresses itself in multiplicity. How will our world, and humanity, look like then? Is it just a far and naïve dream? Or maybe it can start with each one of us, not tomorrow but today» [8].

The professionalism and personal qualities of the image-maker, such as: professional training, the presence of experience and own experts base on image, responsibility, understanding of the tasks of the object (subject) of the image, the ability to strategically plan, perfect taste and style, diplomacy in communications, timing and endurance, operative and creative thinking, openness, decency, consistency and organization, plays an important role in the formulation of image-making [9].

Research results. Based on research and case studies of our own image lab, we summarize: the image created by journalists and image-makers - a media image, based on the strengths of the object and masking the weak characteristics. Analyzing the information space, references to Ukraine since 1991 by 2019, we note the tendency to strengthen the international community's commitment to Ukraine, the news about it appear on the front lines of world tabloids, as a result of which the flow of various initiatives from abroad has intensified, new opportunities for Ukrainians are opening up.

Ukrainian society has proven that it can take risks for itself. This is evidenced by the retention of the army by volunteers in the ATO, when tens of thousands of people assumed such responsibility, considering it to be their civil duties. Revolution of Virtue "Euromaidan" had a high degree of risk, but united the nation and gave a powerful informational drive to talk about Ukraine in the world of media in a sympathetic and respectful tone. Modern information space requires high-quality coverage of events, unbiased professional analytical view of specialists, high-class journalists. The quality of the media (including the education of journalists) is one of the key conditions for the creation of the image

of the state. Journalists need a good working environment to create quality materials, receive information and check and process them. This is one of the problems of Ukraine. Graduates of the Institute of Journalism of the Taras Shevchenko National University receive a decent education, but the deepening of knowledge and skills of psychology, physiognomy and image-making will have a positive impact on the competitiveness of colleagues in the labor market. Currently, thousands of citizens consider themselves bloggers, journalists, experts, image makers - account holders flooded the social media space for its information materials, often rail "yellow" and unprofessional. However, the ability to compose words in a phrase is not journalism. The presence of scissors and comb - will not make a man hairdresser. Social networks have eroded the boundary between media professionals and ordinary users who position themselves as journalists and thus mislead the audience, while the value of the profession is lost, and as a result, the level of confidence in the media as a whole fall.

In the conclusions and recommendations for the formation of the image and healthy harmonious society - the author turn to historical books, in particular philosophers. «In the second half of the 18th century Immanuel Kant formulated a new a golden standard for human relations: "Act in such a way as to treat humanity, whether in your own person or in that of anyone else, always as an end and never merely as a means." This maxim has influenced numerous other philosophers and legislators, impacting on the constitutions of many countries and the Universal Declaration of Human Rights. It was one way of formulating the moral law that Kant believed we all share as rational beings.

The philosopher's search for the moral law began with an acknowledgment of universal feelings for the good and for the "beauty and dignity of human nature". However, being a thinker of the Age of Enlightenment he could not allow a feeling to be the foundation of morality, as feelings are changeable. According to Kant, it is thanks to our reason that we experience a need for moral obligation. As rational beings we are endowed with the moral law within us and through our reason we understand it, can formulate its commands, feel respect for it and the duty to act upon it. That duty is not something imposed from outside by family, society, education, etc., but grows within us naturally as a response to the moral law. The other particular feature emphasized by Kant is that a human being is capable of acting in accordance with the moral law and is truly free to do so. This is the only real freedom we have – to be morally worthy beings. It is not freedom from any obligations, but freedom to be governed by reason and the moral law. Otherwise we are ruled by desires and inclinations, and only appear to be free. Kant says that reason causes us not to be content with idleness and pleasure, and it prompts us to develop our full potential to honour our humanity and the humanity of others. Thanks to this capacity of every individual to discover the moral law and be bound by its duties, to reason independently, to make their own decisions and implement

them, all individuals are ends in themselves. To treat ourselves as ends means to practise the moral law – to develop virtues, overcome challenges in life and acquire moral strength and self-esteem. Kant lists some duties we have towards ourselves, which include the duty of self-perfection and the duty to be happy...» [9].

In social networks, everyone can be a journalist, so it is important for them that every citizen is gemonic, patriotic and successful, educated, and wise. The standards of individual success are unchanged, we like the scientific articles of the philosopher: «Kant was an advocate of a harmonious and peaceful life within a community. His ideal was a kingdom of ends – “a corpus mysticum of the rational beings in it, insofar as the free will of each, under moral laws, is in complete systematic unity with itself and with the freedom of every other”. At the end of his Groundwork for the Metaphysics of Morals, Kant offers another formulation of the moral law: “Act in accordance with the maxims [rules] of a member giving universal laws for a merely possible kingdom of ends.” In other words, he invites us to act as if we were creating an ideal morally worthy world. In order not to be overwhelmed by such a grand task, we can start by creating an ideal ethical community, which is “an indispensable vehicle of humanity’s moral progress”, as Kant pointed out» [10].

CONCLUSIONS. The Internet provides an opportunity to discuss and verify information published by journalists in the media. Social networks have many points of view on understanding the material. You can quickly disseminate information with help of reader. Social media together with media is an effective tool for image building. Equipped with smartphones and gadgets, citizens are the target audience for disseminating information. The main disadvantage of social networks is the insecurity of information, in the process of dissemination it can change meaningfully to unknowingness. The growing demand for creating an attractive image has created a new profession - image maker. This is a specialist in designing the image of an object or subject, business and political, cultural and artistic processes, business and political structures. XXI century gave a generation of image-maker scientists and public figures of a new formation which cannot run a state system without professional skills. Economic and political success of the country largely depends on the professionalism of image makers, which in this context can be called innovators and inventors, after establishing a reputation, influence and appropriate for the audience, building inter effective multidisciplinary communications, effective projects - a new technology, new scientifically proven tool for achievement of the goal. In order to strengthen the rating of the state in the media, we propose paying attention to the image-making specialists to those factors that influence the positioning of Ukraine in the world, in particular, the activity of opinion leaders - the first people of the country, which we consider an integral part of the image of the state. in the formation of the image is important word, an account in social media, (reputation) of each person.

References

1. Diplomatic Diploma: Scientific Yearbook. Whip 4 / Stress L. Gubersky, P. Krivonos, M. Kulinich, A. Denisenko. - K. : General Directorate of the Kiev City Council for the Servicing of Foreign Representative Offices, 2004.
2. Pocheptsov, Georgiy G. Imidzh: ot faraonov do prezidentov: stroitel'stvo vobrazhayemykh mirov v mife, skazke, anekdoti, reklami, propagande i pablik ri-leyshnz / G. G. Pocheptsov. - K. : ADEF-Ukraina, 1997. - 328 s
3. Pocheptsov, G. Imidzhelogiya: teoriya i praktika [Tekst] / G. G. Pocheptsov. - K. : ADEF-Ukraina, 1998. - 392 s
4. Pocheptsov G. G., Teoriya komunikatsiyi [Tekst] / H. H. Pocheptsov ; Kyyivs'kyy un-t im. Tarasa Shevchenka. - 2-e vyd., dop. - K. : Vydavnychy tsentr “Kyyivs'kyy un-t”, 1999. - 307 s. - Al'ternatyvna nazva : Teoriya komunikatsiy /H.H.Pocheptsov. - ISBN 966-594-105-4
5. Free glossary. The newest online dictionary of the Ukrainian language (2013-2016) [Electronic resource] // imagemaker - Access to the resource: <http://sum.in.ua/f/imidzhmejker>.
6. Ilianova A.O. The image of the modern leader: socio-psychological analysis: monograph / A.O. Ilianova - Kyiv: State Enterprise “Kind. House “Personnel”, 2017. - 294 p.
7. Article By Gilad Sommer «Do we need Tradition?» posted by USA-NC, December 3, 2014, <http://library.acropolis.org/do-we-need-traditions/?fbclid=IwAR-30yn9x5FaqndiAx1bglEqEcMrd3C5ps2jYlQg1arG-VrPwfdrg1eadTus>
8. Article By Sivan Barzilay «Mandala: Voyage to the Center» posted by Kurush Dordi, February 6, 2016 <https://library.acropolis.org/mandala-voyage-to-the-center/>
9. Chekalyuk V.V., Ilianova A.O.,/ interference communications: Professionalism image market in formation of the political elite of Ukraine/ Modern World tendencies in the development of science 2019/, 380 c.
10. Article By Nataliya Petlevych, Kant and the Kingdom of Ends <https://library.acropolis.org/kant-and-the-kingdom-of-ends/>

**СУСПІЛЬСТВО НА АВАНСЦЕНІ.
ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНІСТЬ
ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЕГІТИМНОСТІ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

**SOCIETY AT THE FOREFRONT.
INCLUSIVENESS AND INNOVATION AS
CHARACTERISTICS OF PUBLIC POWER
LEGITIMACY**

Яковлева Л. І.,
кандидат політичних наук, доцент, докторант
кафедри регіональної політики та
публічного адміністрування ОРІДУ НАДУ
при Президентові України (Україна, Одеса),
e-mail: yakovlevalilia2016@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0942-485X>

Yakovleva L. I.,
candidate of political sciences, associate profes-
sor,
doctoral student of the department of regional
policy of the public administration
of ORIPA NAPA under the President of
Ukraine (Ukraine, Odesa),
e-mail: yakovlevalilia2016@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0942-485X>

Статтю присвячено дослідженню легітимності публічної влади. На основі теорії влади як генералізованого засобу комунікації (Н. Луман) визначено такі характеристики легітимності, як інноваційність та інклюзивність. Відзначено, що феномен легітимності пронизує відносини між державою та громадянським суспільством, змістовно наповнюючи комунікацію влади та громадян, адже влада потребує суспільної підтримки, а громадяни вимагають від влади ефективності. У ньому поєднується як ставлення громадян до соціального порядку так і сприйняття окремих політичних лідерів, уявлення про інститути та участь у діяльності соціальних та політичних організацій. У тезаурусі сучасної політичної науки легітимність виступає інтегральним поняттям, сутність якого розкривається через дослідження комунікативного, інституційного та організаційно-правового вимірів діяльності публічної влади.

Ключові слова: легітимність влади, публічна влада, генералізовані засоби комунікації, інклюзивна легітимність, інноваційність влади.

The article is devoted to the study of public power legitimacy. The following characteristics of legitimacy, such as innovation and inclusiveness, are defined on the basis of the theory of power as a generalized meaning of communication (N. Luhmann). It is noted that the phenomenon of legitimacy permeates the relationships between state and civil society, meaningfully filling the communication of power and citizens, since power needs public support, and citizens demand efficiency from government. This phenomenon combines both the attitude of citizens towards social order and the perception of individual political leaders, the notion of institutions and the participation in the activities of social and political organizations. In the thesaurus of modern political science, legitimacy

is an integral concept, the essence of which is revealed through the study of communicative, institutional, organizational and legal dimensions of the activities of public power.

Keywords: legitimacy of power, public power, generalized means of communication, inclusive legitimacy, innovation of power.

Постановка проблеми. Проблема легітимності публічної влади є однією із визначальних у політичних відносинах. Легітимна публічна влада здатна не лише ефективно урядувати, сприяти урегулюванню гострих політичних конфліктів, а і виступати джерелом соціальної солідарності. Особливо ця «здатність» «навичка» легітимності є актуальною для перехідних суспільств, адже у періоди важких соціально-політичних та економічних трансформацій посилюється атомізація соціуму, виникають нові лінії розподілу, загострюються протиріччя між різними соціальними групами.

У науковому дискурсі (передусім, – політологічному) досить значна увага приділяється легітимності тих, хто володарює. Серед різноманітних досліджень рейтингів підтримки політичних та державних діячів, рівня довіри та результатів електоральних кампаній легко загубити справжні причини ставлення громадян до політиків. Натомість, сучасне українське суспільство потребує відповіді на питання щодо сутності легітимного панування, джерел та характеристик легітимності публічної влади у цілому, а не окремих її представників (індивідуальних акторів та/або політичних партій). Це можливо лише за умов зміни дослідницької перспективи: на авансцену аналізу легітимності публічної влади має вийти суспільство, а не окремі професійні політичні актори.

Один із дослідників творчості Н. Лумана порівняв німецького соціолога із Гамлетом, який змінює маски, граючи декілька ролей, але не може зійти зі сцени й дивитися п'єсу «Суспільство» з партеру [8]. Він стає актором і спостерігачем одночасно, залучаючи до вистави усе більше глядачів. За аналогією, теорія легітимності публічної влади, яка виходить із луманівської інтерпретації влади як генералізованого засобу комунікації, має у центр дослідження розмістити суспільство, соціальний порядок та соціальні інтеракції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Пошук соціальних основ, ідеологічних та політичних джерел легітимності влади розпочав М. Вебер у класичному дослідженні легітимності соціального порядку [1]. Визначення М. Вебером легітимного соціального порядку в якості передумови легітимності влади заклало фундамент для досліджень феномену легітимності «...на манівцях» [2, с. 8] теорії суспільства. У працях І. Попової робиться наголос на необхідності подолання обмеження розуміння легітимності як суто політичного феномену. Її роботу «Соціологічний підхід до дослідження легітимності та легітимності». До постановки проблеми» [4] присвячено розвитку ідей М. Вебера щодо легітимності

соціального порядку та визначенню сучасних напрямків дослідження легітимності через звернення до теорій С. Солніка, Ю. Габермаса, Ч. Міллса, П. Бергера та Т. Лукмана [4, с. 274]. Наголошуючи, що з метою легітимації соціального порядку використовуються символічні універсуми, І. Попова визначає пріоритет прав і свобод людини як максимуми, відносно якої усі інші обґрунтування легітимності є вторинними. Саме права і свободи людини є фундаментом легітимності влади у плюралістичному демократичному суспільстві. У праці Н. Лумана «Влада» [2] пропонується оригінальна концепція влади як символічно генералізованого засобу комунікації. Спираючись на розробки цих та інших вчених, у статті визначено інклюзивність та інноваційність як необхідні характеристики легітимної влади, яких вкрай потребує українське суспільство.

Мета статті – визначити характеристики легітимності публічної влади на основі інтерпретації влади як генералізованого засобу комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Легітимність» належить до ключових понять політичної науки. Без розуміння легітимності, раціонального застосування поняття легітимності до аналізу загальних процесів та окремих явищ, організацій та інститутів, індивідуальних та колективних акторів неможлива наукова оцінка усіх соціальних, економічних та політичних перипетій, які відбуваються на пострадянському просторі.

Натомість, для адекватного вимогам часу дослідження легітимності та процесу легітимації необхідно дотримуватись певних вимог, долати проблеми та прогалини, які ще й досі обмежують теоретичні пошуки. Зокрема, фундаторка одеської школи соціології І. Попова, говорячи про поняття «легітимності» наголошувала на двох небезпеках.

По-перше, «...уся складність і глибина аналізу легітимності та пов'язаних з нею явищ вислизують від дослідника, якщо аналіз не виходить за межі політології або обмежується рамками політичної соціології ...» - зазначала дослідниця [4, с. 274]. Дійсно, звуження предметного поля досліджень легітимності лише до аналізу дій політиків, відносин у владних кабінетах і, навіть у кращому випадку, порівняння із зарубіжним досвідом або апеляції до нормативних моделей обмежує розуміння причин легітимації/делегітимації політика, політичного інституту, держави тощо. У фокусі сучасних досліджень легітимності на пострадянському просторі має знаходитись весь комплекс відносин між суспільством, владою та елітою (передусім, процеси соціалізації, формування ідентичностей та соціального порядку, інститути освіти, права, моралі, релігії тощо). При цьому, мова йде не тільки і стільки про політичну еліту; і не лише про еліту у функціональному сенсі цього терміну (як тих, хто править, здійснює владу), а й у ціннісному: кращих, освічених та відповідальних представників різних соціальних груп. Це «лідери думок», які займають активну життєву та політичну позицію,

впливаючи на формування громадської думки у групах та спільнотах.

По-друге, йдеться про неправомірність ототожнення «легітимності» та «легальності». І. Попова зазначає: «У разі ототожнення понять «легальності» і «легітимності» сенс останнього збіднюється, що обмежує можливості опису і аналізу багатоманітних аспектів різних суспільних інститутів, і зокрема інституту політичної влади» [4, с. 275-276].

Приклад розгортання розуміння легітимності від «...сприйняття права» до процесу комунікативної взаємодії між владою та громадянами («публікою», суспільством тощо) знаходимо в одній з Енциклопедій, автори якої дають наступне визначення легітимності: «легітимність (лат. *legitimus* – відповідний до закону, правовий) – правова категорія, що відображає зв'язок інтересів людей з їхньою внутрішньою оцінкою, зумовленою особливостями світосприйняття, системи цінностей, переконань, суспільної думки, морально-психологічних чинників, традицій, повсякденних звичок тощо. У вузькому розумінні легітимність означає підтримку, позитивне ставлення, довіру або визнання авторитету влади та державно-правових інститутів суспільною думкою, населенням країни загалом (або великими його групами). Вона є наслідком сприйняття права... З часом обсяг змісту цього терміна розширився і легітимність почала означати не лише законність походження та способу встановлення влади, а й такий її стан, за якого громадяни (піддані) держави визнають право даної влади диктувати їм той чи інший спосіб поведінки...» [5, с. 13].

В історії політичної думки відмова від ототожнення легітимності та легальності та перехід від легального насильства до легітимного панування пов'язується із працями М. Вебера. Відтоді не стільки здатність влади застосувати насильство чи норми права з метою примусити громадян до покори, а, передусім, добровільна згода громадян із діями влади щодо створення та підтримки соціального порядку стає основою легітимності та проявляється у подальших інтерпретаціях цього феномену. А оскільки у суспільстві існують різні соціальні групи, великі й малі, у яких є власні інтереси, то легітимність влади напряму залежить від того, яка кількість громадян підтримує владу у конкретний момент розвитку політичного процесу.

Демократичний політичний режим потребує підтримки більшості населення (50% плюс 1 голос) раз на декілька років під час електоральних кампаній. Натомість, події у пострадянських суспільствах свідчать про можливу швидку втрату публічною владою підтримки, «хиткість» демократичної легітимності та очевидні недоліки «електоральної» легітимності. Зокрема, в Україні політичні сили, які здобували легальну перемогу під час електоральних кампаній 2004 та 2012 років швидко втрачали легітимність.

Політичне, символічне та фізичне протистояння легальної влади її більш легітимним революційним

опонентам двічі завершувалось перемогою останніх. У ході революційних подій 2004 та 2013-2014 років легітимність нової влади передувала її легальному статусу. Еліти постфактум шукали шляхи узаконення влади, яка вже була легітимізована громадською думкою.

Варто погодитись із тим, що «Позитивна оцінка населенням політики влади і визнання ним правомочності правлячої еліти формуються та виявляються у фокусі суспільної думки, хоча легітимність може ініціювати і формувати не населення, а сама держава й політичні структури, що спонукають масову свідомість відтворювати позитивні оцінки діяльності правлячого режиму. Легітимність безпосередньо залежить від здатності влади створювати й підтримувати переконання людей у справедливості й оптимальності діючих політичних інститутів. Будь-які норми правового або неправового характеру суспільство може сприймати як несправедливі навіть за умови встановлення їх у передбаченому законом порядку та забезпечення виконання законними методами» [5, с. 13].

Тобто, дослідження легітимності не можуть обмежуватись лише аналізом того, чи знаходяться дії публічної влади у правовому полі. І це на відміну від легальності, яка означає саме відповідність активності публічної влади нормам діючого законодавства, потребує уваги з боку юриспруденції. Дії представників публічної влади можуть бути легальними, але не легітимними.

Для подолання цих небезпек, які обмежують розуміння легітимності, її дослідження з точки зору політичної науки, соціології, юриспруденції тощо мають обов'язково враховувати комунікативний вимір. Власною чергою, це передбачає акцентування дослідницької уваги на комунікативній теорії влади: особливостях соціальних відносин, селекцій повідомлень та диференціації соціальних систем, соціальному порядку як передумові влади.

Н. Луман, який інтерпретує владу як засіб соціальної комунікації, говорить про необхідність «... розглядати владу на манівцях теорії суспільства...» [2, с. 8].

У дослідженнях легітимності це означає фокусування уваги, передусім, на легітимності соціального порядку, яка є фундаментом легітимності окремих представників публічної влади. Влада, як комунікативний засіб утворюється там, де метод селекції найкращої альтернативи дії, який здійснює один із партнерів виступає, водночас, мотиваційною структурою для дії іншого партнера.

Н. Луман визначає владу як «... обмеження простору селекцій партнера ... Функція влади полягає якраз саме в тому, що влада встановлює можливі зчеплення подій абсолютно незалежно від волі підлеглого цій владі людини, яка вчиняє ті чи інші дії, бажає вона цього чи ні» [2, с. 22-23].

У будь-якому соціальному порядку для громадян наявні певні варіанти дій. Влада, встановлюючи та

регулюючи можливість актуальних селекцій (вибору громадянами певних варіантів дій у тій чи іншій ситуації) здатна адміністративно чи економічно обмежувати цей простір селекцій, примушуючи громадян до певного вибору дій. Тоді вона зрештою змушена буде вдаватись до насильства і втратить легітимність. У політичному вимірі це означає обмеження прав і свобод громадян, встановлення авторитарного чи тоталітарного політичного режиму.

Чи є інший варіант? Н. Луман пише: «Влада пропонує результати проведеного нею відбору і завдяки цьому має здатність впливати на селекцію дій (чи бездіяльності) підлеглих перед обличчям інших можливостей. Влада стає більш могутньою, якщо вона виявляється здатною добиватися визнання своїх рішень при наявності привабливих альтернатив дії або бездіяльності. Зі збільшенням свобод підлеглих вона лише посилюється. Владу тому слід відрізнити від примусу до будь-якої конкретної дії. У того, хто піддається примусу, можливості вибору зводяться до нуля» [2, с. 18].

Враховуючи вищенаведене, легітимною можна назвати таку владу, яка в сучасних умовах створює альтернативи для вибору громадян, а не обмежує їх; розширює простір селекцій, а не змушує обирати одну. Справжня місія легітимної публічної влади не примушувати громадян до покори (тобто не панувати у термінології М. Вебера) на основі традиційного, харизматичного або раціонально-легального типів, а створювати альтернативи для самостійного вибору громадянина. Публічна влада в умовах інклюзивної демократії стає не причиною того чи іншого вибору громадян, а його каталізатором. На думку Н. Лумана «... опис влади того, хто нею володіє, не вичерпується визначенням можновладця в якості причини або в якості потенційної причини. Швидше, владу можна порівняти з комплексною функцією каталізатора. Каталізатори прискорюють (або уповільнюють) хід тих чи інших подій. Вони змінюють час або ймовірність подій ... вони створюють виграш у часі – фактор, який для структури комплексних систем завжди виявляється критичним» [2, с. 24].

Легітимна публічна влада у своїй діяльності акцентує увагу переважно не на управлінській функції, а зосереджується на виконанні прогностичної функції: вона має передбачити політичні та економічні тренди і створити умови для вибору інноваційної моделі суспільного розвитку.

Легітимність публічної влади у сучасних умовах неможливо забезпечити примусом (загрозою насильства) і вона не вичерпується легальністю процедур обрання влади та її діяльності. Адже, політологічна реконструкція процесу забезпечення легітимності публічної влади на різних етапах світової політичної історії переконливо доводить важливість сакральних та раціональних, індивідуальних та колективних, аристократичних та демократичних «джерел» влади [7, с. 40]. Усі вони сприяли економічній модернізації та політичній демократизації європейських

суспільств і не втратили вагу у процесі забезпечення легітимності демократичної влади.

Набуття легітимності публічної влади відбувався під впливом багатьох факторів: римського права та християнської цивілізації, ринкової економіки, політичної ідеології та масової культури. Процес наукового осмислення феномену легітимності влади та формулювання вимог до легітимної публічної влади також пройшов значний шлях: від концепцій ідеальної держави Платона та змішаного правління у «політії» Аристотеля до теорії суспільного договору та розподілу влади.

Розуміння легітимності публічної влади у сучасному науковому дискурсі напряму залежить від того, як визначається сутність самої влади. Н. Луман зазначає, що «...найважливіша новація теорії засобів комунікації в порівнянні зі старими теоріями влади полягає в тому, що вона розуміє феномен влади на основі відмінності між кодом і процесом комунікації і тому не схильна приписувати владу як певну якість або здатність жодному з партнерів владних відносин. Влада є керована кодом комунікація» [2, с. 29].

Інтерпретація влади як символічно генералізованого засобу комунікації, дозволяє сфокусувати увагу на горизонтальних зв'язках, які формують соціальний порядок та подолати обмеження розуміння влади як вертикальної структури та владних повідомлень, спрямованих «зверху - вниз»: від можновладців до суспільства.

У свою чергу, це відкриває можливість для подолання проблем делегітимації влади, пов'язаних із пануванням можновладців над підданими, відчуженням влади від громадян та бюрократією як опосередковуючою організацією. У роботі «Сучасна демократія: нариси становлення» О. Салмін [6] досліджує вертикальний вимір демократії, як відносини між «верховною» владою та громадянським суспільством. В якості прикладу, який ілюструє необхідність урахування горизонтального виміру влади як у політичній діяльності так і у політологічній рефлексії, він наводить події Французької революції. У той час влада ще не вкорінилась у просторі громадянського суспільства, а, будучи зосередженою у руках монарха та бюрократії, домінувала над суспільством. О. Салмін наводить думки щодо причин революційних подій Ф. Тютчева та К. Маркса (що є цікавим вже само по собі). Ф. Тютчев пише: «... держава, революційна за принципом, тягне за собою суспільство, яке лише збунтувалось» [6, с. 291]. На думку К. Маркса, серед усіх причин революції 1848 року у Франції головною є те, що «...всякий спільний інтерес негайно відривався від суспільства, протиставлявся йому як вищий, загальний інтерес, виривався зі сфери самодіяльності членів суспільства і робився предметом урядової діяльності...» [6, с. 291]. Тобто, делегітимація влади відбувалась внаслідок протиставлення уряду та суспільства, через намагання «підмінити» важкі та тривалі трансформації соціального порядку революційною урядовою

діяльністю. Урок революцій у тому, що легітимність уряду напряму залежить від визнання суспільством легітимності того соціального порядку, який цим урядом нав'язується. Якщо політичні зміни не відповідають тому соціальному порядку, який формується громадянами у процесі інтеракцій, то їх ініціатори втрачають легітимність.

У подальшому, розвиток демократії утворив дилему легітимності: громадяни обирають політиків та партії на виборах, натомість реальна влада у державі знаходиться у руках бюрократів, які не беруть участь у виборах й не потребують підтвердження легітимності власних дій від громадян.

Саме тому на даному етапі забезпечення легітимності публічної влади потребує передусім, інноваційності та інклюзивності. Інклюзивність означає забезпечення для усіх громадян можливості свободи вибору та рівного доступу до ресурсів, простору наявних селекцій та створення нових зв'язків. Тут можна провести паралелі між концепцією «інклюзивної легітимності» та теорією «суспільства відкритого доступу», яка належить нобелівському лауреату Д. Нортю. Він наводить характеристики суспільства відкритого доступу: «політичний та економічний розвиток ... сильне і динамічне громадянське суспільство з великою кількістю організацій; більш крупний і більш децентралізований уряд; широке поширення безособових соціальних відносин, включно з верховенством права, захистом права власності, справедливістю і рівністю» [3, с. 54]. Суспільство відкритого доступу сприяє розвитку через залучення максимальної кількості громадян та організацій до соціальних інтеракцій щодо важливих політичних питань, селекцій та розширення простору вибору для кожного з них на основі рівності. Так само інклюзивна легітимність через відкритість доступу громадян до влади забезпечує легітимний соціальний порядок, який структурує усі соціальні відносини та легітимізує владу.

Щодо інноваційності, як характеристикі легітимності публічної влади в умовах глобалізації й демократизації, то за допомогою комунікації влада має ініціювати нові можливості розвитку для громадян, не лише вітворювати соціальний порядок, а й створювати нові відносини у просторі соціальної взаємодії, пропонувати новий порядок денний для суспільства та різних соціальних груп, з яких воно складається. Влада не може бути легітимною, якщо вона обмежує простір селекцій для громадян. Навпаки, за Н. Луманом «...влада являє собою шанс підвищити ймовірність виникнення спочатку неймовірних селективних зв'язків» [2, с. 24].

Висновки. Таким чином, одне із основних завдань влади, як символічно генералізованого комунікативного засобу полягає у створенні нових можливостей вибору для індивідів, соціальних груп та суспільства у цілому.

У цьому сенсі потреба в інноваційності та інклюзивності для забезпечення легітимності публічної

влади на сучасному етапі є продовженням вимоги щодо розподілу влади, сформульованої класиками політичної думки у XVII – XVIII століттях. І якщо розподіл влади у свій час сприяв подоланню деспотизму, як потенційно необмеженої влади, то в умовах глобалізації зберегти демократичну легітимність публічної влади можна лише за допомогою інклюзивності та інноваційності.

Список використаних джерел

1. Вебер, М., 20016. 'Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии [Текст] : в 4 т.' , М. : Изд. дом Высшей школы экономики, Т. I, Социология, 445 с.
2. Луман, Н., 'Власть'. 2001, М.: Праксис, 256 с.
3. Норт, Д., Уоллис, Дж., Вайнгаст, Б. 2001. 'Насилие и социальные е порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества', М.: Изд. Института Гайдара, 480 с.
4. Попова, ИМ., 2011. 'Социологический подход к исследованию легитимности и легитимации. К постановке проблемы'. *Ирина Марковна Попова: Memoria / сост.: М.Б. Кунявский, Е.В. Лисиенко, О.Р. Лычковская*, Одесса: Астропринт, С. 274 – 302.
5. Резнік, ВС., 2016 'Легітимність'. *Енциклопедія сучасної України*, К.: Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, Том 17, 823 с.
6. Салмин, АМ., 1997. 'Современная демократия: очерки становления', М.: Изд. «Ad Marginem», 447 с.
7. Яковлева, ЛЛ., 2018. '«Дамоклів меч» влади: чинники легітимності в античних Афінах'. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*, Київ, № 1, С. 40-45.
8. Schwanitz, D., 1996. 'Verlorene Illusionen', *Soziologische Revue*, Volume 19, Issue 2, Pages 127–136,. [online] Доступно: DOI: <https://doi.org/10.1524/srsr.1996.19.2.127>

References

1. Veber, M., 20016. 'Khoziaistvo y obshchestvo: ocherky ponymaiushchei sotsyolohyy [Tekst] : v 4 t.' (*Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*) М. : Yzd. dom Vysshei shkoly ekonomyky, Т. I, Sotsyolohyia, 445 s.
2. Luman, N., 'Vlast'(Macht). 2001, М.: Praksys, 256 s.
3. Nort, D., Uollys, Dzh., Vainhast, B. 2001. 'Nasylye y sotsyalny e poriadky. Kontseptualnye ramky dlia ynterpretatsyy pysmennoi ystoryu chelovechestva'(Violence and Social Orders. A Conceptual Fremework for Interpreting Recorded Human History), М.: Yzd. Ynstytuta Haidara, 480 s.
4. Popova, YM., 2011. 'Sotsiolohichnyi pidkhid

do doslidzhennia lehitymnosti ta lehitymatsii. Do postanovky problemy'(Sociological Approach to the Study of Legitimacy and Legitimation. Before posing a problem.). *Yryna Markovna Popova: Memoria / sost.: M.B. Kuniavskiy, E.V. Lysyenko, O.R. Lichkovskaia*, Odessa: Astroprynt, S. 274 – 302.

5. Reznik, VS., 2016 'Lehitymnist' (Legitimacy). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy, K.:* In-t entsykl. doslidzh. NAN Ukrainy, Tom 17, 823 s.
6. Salmyn, AM., 1997. 'Sovremennaia demokratiya: ocherky stanovlennia' (Modern Democracy: Essays on the Formation), М.: Yzd. «Ad Marginem», 447 s.
7. Iakovleva, LL., 2018. '«Damokliv mech» vlady: chynnyky lehitymnosti v antychnykh Afinakh'(«Damocles' sword» of power: factors of legitimacy in ancient Athens). *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, Kyiv, № 1, S. 40-45.
8. Schwanitz, D., 1996. 'Verlorene Illusionen', *Soziologische Revue*, Volume 19, Issue 2, Pages 127–136,. [online] Dostupno: DOI: <https://doi.org/10.1524/srsr.1996.19.2.127>

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Степаненко О. Г. Аналіз кадрових змін в діючій політиці президента В. Зеленського як фактор люстрації в сучасному політичному просторі України	7
Бай Лу. Державний PR України у Китаї: аналіз зовнішньополітичних інструментів.	11
Ващенко А. Деякі аспекти взаємодії громадянського та політичного суспільства в сучасній теорії політики.....	18
Гадирова Н. Ф. К вопросу о деятельности ЮНЕСКО на современном этапе. (До питання про діяльність ЮНЕСКО на сучасному етапі).....	23
Денисова А. О. 2019 – рік вибору: ідея соціальної держави у передвиборних програмах партій та кандидатів.....	27
Дубова С. В. Теоретико-методологічні підходи концептуалізації проблеми «політизації етнічності» як питання етнополітики.....	33
Забіян В. В. Вплив членства в БРІКС на економічні аспекти зовнішньої політики Китаю.	38
Костенко А. М. Уніфікація понятійно-категоріального апарату дослідження громадянського суспільства.....	44
Лешанич М. М. Особливості процесу інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму.	48
Луценко А. В. Нейтральний статус в нових умовах протиборства.	53
Мельник В. М. На межі екзистенційної сутності політології: ключові проблеми інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології.....	57
Михайлова І. О. Дискурсивна етика як проект реалізації універсальності прав людини в умовах глобалізації.....	63
Остапець Ю. О. Регіональний вимір конфігурації партійної системи України.	67
Ostapiak V. I. Philosophy of politics, metaphysics of new time (Філософія політики, метафізика нового часу)	74
Редькіна Г. М. Україна в умовах глобалізації на сучасній стадії цивілізаційного розвитку.....	78
Турчин Я. Б., Демчишак Р. Б. Трансформація зовнішньополітичного курсу США щодо Ісламської республіки Іран у період президентства Дональда Трампа.	83
Chekalyuk V. Media is everything, and the reputation and image Seems to be nothing without it, media is the most powerful tool of communication (Формування іміджу і репутації крізь призму засобів масової інформації, що є найпотужнішим засобом спілкування)	87
Яковлева Л. І. Суспільство на авансцені. Інклюзивність та інноваційність як характеристики легітимності публічної влади.	92

CONTENT

POLITICAL SCIENCES

Stepanenko O. G. Analysis of personnel changes in the current policy of President V. Zelenskiy as a factor lustration in the modern political space of Ukraine	7
Bai Lu. Government PR of Ukraine in China: analysis of foreign policy tools.	11
Vashchenko A. Some aspects of civil society and political society interaction in the modern political theory.....	18
Gadirova Narmin Farzali kizi. The main activities of UNESCO Currently.	23
Denisova A. O. 2019 –the year of election: the idea of the social state in the election programs of parties and candidates.	27
Dubova S. V. Theoretical-methodological approaches of the conceptualization of the problem of the «politization of ethnicity» as an issue of ethnopolitics.	33
Zabiiian V. V. The impact of BRICS economic aspects of China's foreign policy.	38
Kostenko A. N. Unification of the conceptual-categorical apparatus of the study of civil society.	44
Leshanych M. M. Features of the process of institutionalization of the party system of Ukraine in a hybrid political regime.	48
Lutsenko A. V. Neutral status in new conditions of confrontation.	53
Melnyk V. M. On the Verge of the Existential Essence of Political Science: the Key Problems of Integration of the Occidental and Oriental Dimensions of Political Anthropology.	57
Mykhailova I. O. Discursive ethics as a project for implementing the universality of human rights in a globalized world.....	63
Ostapets Y. A., Ilto H. F. Regional measurement of the configuration of the party system of Ukraine.	67
Ostapiak V. I. Philosophy of politics, metaphysics of new time.	74
Redkina A. M. Ukraine in globalization conditions at the modern stage of civilization development.....	78
Turchin Ya. B., Demchishak R. B. Transformation of the USA foreign policy towards the Islamic Republic of Iran during the presidency of Donald Trump.	83
Chekalyuk V. Media is everything, and the reputation and image seems to be nothing without it, media is the most powerful tool of communication.....	87
Yakovleva L. I. Society at the forefront. Inclusiveness and innovation as characteristics of public power legitimacy.....	92

Н а у к о в е в и д а н н я

«Гілея: науковий вісник»
В и п у с к 147 (8), Ч.3. Політичні науки
S c i e n t i f i c e d i t i o n

«Hileya: scientific herald»
Volume 147 (8), Part III, Political Sciences

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

ВГО Українська академія наук, «Видавництво «Гілея»

Шеф–редактор: В. П. Андрущенко

Головний редактор: В. М. Вашкевич

Видавництво: «Видавництво «Гілея»
04070, м. Київ, вул. Почайнинська, 62
Моб. тел. +38 (067) 509 33 99

Підписано до друку 29.08.2019 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк цифровий.

Друк. арк. 12,5 Умов. друк. арк 11,62.

Обл.-видавн. арк. 11,82.

Наклад 100 пр. Зам. № 7561.

Віддруковано з оригіналів замовника.

Виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.

Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.

e-mail: tvory2009@gmail.com

<http://www.tvoru.com.ua>

Ціна договірна